

**ANADOLU'DA BAŞLANGICINDAN
GÜNÜMÜZE SERAMİK-METAL
TEKNİK VE BİÇİM ETKİLEŞİMLERİ**

(Yüksek Lisans Tezi)

İsmail YARDIMCI

Eskişehir, 1993

**T.C. ANADOLU ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

**ANADOLU'DA BAŞLANGICINDAN GÜNÜMÜZE SERAMİK METAL
TEKNİK VE BİÇİM ETKİLEŞİMLERİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

İSMAİL YARMICI /

ESKİŞEHİR

1993

**Anadolu Üniversitesi
Merkez Kütüphane**

ÖZET

Anadolu, Asya ile Avrupa arasında, 3 yanı denizlerle ve sıradağlarla doğal şekilde korunan yarımadadır. İnsanlık tarihinde en eski dönemlerinden başlayarak, insanların yaşamına sahne olmasına ve üzerinde birçok uygarlıkların oluşmasında etken olmuştur.

İnsanoğlu, ateşin keşfi ile ilk önce, balçıkla sıvadiğı sepetleri ateşte pişirerek seramiği keşfetmiştir. Daha sonra doğada varolan madenide ateş sayesinde arıtmış ve keşfetmiştir. Bu iki malzeme keşiflerinden sonra gelişmeler gösterirken, aralarında benzerlikle görülmektedir. Bunları tenik, form, malzeme, işlevsellik, renk ve bezeme (motif) etkileşimleri olarak sıralayabilmekteyiz.

Anadolu'da Tarih Öncesi Dönemlerde izleri görülen bu etkileşimler günümüzde de benzer biçimlerde görülmektedir. Bu etkileşimler emaye (mine) gibi yenilikler getirirken etkileşimlerinide sürdürmektedir.

SUMMARY

Anatolia, where lies and preserves in its natural form between Europe and Asia and its three sides surrounded by seas and mountain ranges, is a peninsula. Since the earliest times of the history of the mankind, Anatolia has been an agent to accomodate people and also found new civilisations.

After discovering of the fire, mankind firstly invented ceramics by heating pots that he made out of day. After that he found out to refine metals, which exist in the nature, by using fire. After their discovery they both had development, similar to each other, in areas such as technique, form, material, usage, colour and decoration because of the affection from each other.

These affections which took part in Anatolia at the Prehistoric Age also continue today by causing the production of materials, such as enamel.

İÇİNDEKİLER

	<u>Sayfa</u>
ÖZET	i
SUMMARY	ii
ÖZGEÇMİŞ	iii
İÇİNDEKİLER	iv
ÖNSÖZ	vii
RESİMLER LİSTESİ	viii
GİRİŞ	xiii

BİRİNCİ BÖLÜM

SERAMİĞİN VE MADENCİLİĞİN TARİHÇESİNE ŞEKİLLENDİRME VE DEKORLAMA YÖNTEMLERİNE TOPLU BİR BAKIŞ

Birinci Kısım

SERAMİĞİN VE METAL (MADENCİLİĞİN) TANIMI VE TARİHÇESİ

1. SERAMİK NEDİR? SERAMİĞİN TARİHÇESİ	1
I. SERAMİĞİN TANIMI	1
II. SERAMİĞİN TARİHÇESİ	2
2. METAL (MADENCİLİK) NEDİR? MADENCİLİĞİN TARİHÇESİ ...	5
I. METAL (MADENCİLİĞİN) TANIMI	5
II. MADENCİLİĞİN TARİHÇESİ	6

BİRİNCİ BÖLÜM**İkinci Kısım****SERAMİK VE METAL MALZEME ŞEKİLLENDİRME VE
DEKORLAMA YÖNTEMLERİ**

1. SERAMİK VE METAL ŞEKİLLENDİRME YÖNTEMLERİ	9
2. SERAMİK VE METAL DEKORLAMA YÖNTEMLERİ	13
I. EMAYE (MİNE)	17

İKİNCİ BÖLÜM**ANADOLU'DA BAŞLANGICINDAN GÜNÜMÜZE
SERAMİK-METAL ETKİLEŞİMLERİNE TOPLU BİR BAKIŞ****Birinci Kısım****ANADOLU'DA BAŞLANGICINDAN GÜNÜMÜZE
SERAMİK-METAL ETKİLEŞİMLERİ**

1. ANADOLU'DA TARİH ÖNCESİ VE TARİH DÖNEMLERİ VE SERAMİK-METAL ETKİLEŞİMLERİ	22
I. ANADOLU	22
II. PALEOLİTİK ÇAĞ	22
III. NEOLİTİK ÇAĞ	23
IV. KALKOLİTİK ÇAĞ	27
V. TUNÇ ÇAĞI	31

Sayfa

VI. ASUR TİCARET KOLONİLERİ ÇAĞI	35
VII. ESKİ HİTİT VE HİTİT İMPARATORLUK ÇAĞI	40
VIII. GEÇ HİTİT	47
IX. TUNÇ ÇAĞI, ASUR TİCARET KOLONİLERİ ÇAĞI VE HİTİT ÇAĞI SERAMİK-METAL ETKİLEŞİMLERİ	47
X. FRİG UYGARLIĞI	57
XI. URARTU UYGARLIĞI	61
XII. FRİG UYGARLIĞI VE URARTU UYGARLIĞI SERAMİK-METAL ETKİLEŞİMLERİ	66
XIII. LYDİA UYGARLIĞI	69
XIV. EGE UYGARLIKLARI (GİRİT VE MİKEN UYGARLIĞI)	70
XV. ANADOLU'DA YUNAN DÖNEMİ	75
XVI. ANADOLU'DA YUNAN DÖNEMİ SERAMİK-METAL ETKİLEŞİMLERİ	85
XVII. ROMA DÖNEMİ	89
XVIII. BİZANS DÖNEMİ	92
XIX. ROMA VE BİZANS DÖNEMİ SERAMİK-METAL ETKİLEŞİMLERİ	96
XX. ANADOLU SELÇUKLU DÖNEMİ	100
XXI. OSMANLI DÖNEMİ	105
XXII. ANADOLU SELÇUKLU VE OSMANLI DÖNEMİ SERAMİK-METAL ETKİLEŞİMLERİ	114

İKİNCİ BÖLÜM

İkinci Kısım

ANADOLU'DA CUMHURİYET DÖNEMİ VE GÜNÜMÜZ
SERAMİK-METAL ETKİLEŞİMLERİ

I. ANADOLU'DA CUMHURİYET DÖNEMİ VE GÜNÜMÜZ SERAMİK-METAL ETKİLEŞİMLERİ	121
SONUÇ	132
KAYNAKÇA	134

ÖNSÖZ

"Anadolu'da başlangıcından günümüze seramik-metal teknik ve biçim etkileşimleri" konulu Yüksek Lisans Tezimin amacı; Anadolu'da en eski dönemlerden başlayarak üzerinde birçok uygarlıkların yaşam biçimlerini ve zevklerini yansıtan en önemli malzemelerden olan seramik ve metal malzemelerin, Tarih Öncesi Dönemlerden günümüze süregelen etkileşimlerinin aynı zamanda birçok alanlarda yenilikler getirdiği bilinmektedir. Bu nedenle günümüz teknolojisi ile birlikte, bu iki malzemenin gelişmeleri doğrultusunda, birçok alanlarda yenilikler kazandırılmak istenmektedir.

Çalışmalarına ışık tutan Yüksek Lisans Tezimin danışmanı sayın hocam Yard. Doç. Dr. Bilgehan UZUNER'e, okulumuz imkânları dahilinde bize bu çalışmayı yapmamızı sağlayan, Güzel Sanatlar Fakültesi Dekanı Sayın Doç. Dr. Engin ATAÇ'a, kaynak önerilerinden dolayı diğer sayın hocalarıma, görevlilere ve bana büyük destek olan Aileme teşekkürü bir borç bilirim.

Eskişehir, Haziran 1993

İsmal YARDIMCI

RESİMLER LİSTESİ

Sayfa

Resim 1. Ceylan biçimli kap. Pişmiş toprak. Hacılar. İ.Ö. 6 binin ortaları	25 ✓
Resim 2. Dört ayaklı Çömlek Pişmiş toprak. Çatalhöyük İ.Ö. 6 binin ilk yarısı	25 ✓
Resim 3. Oturan Tanrıça heykelciği. Pişmiş toprak. Çatalhöyük. İ.Ö. 6 binin ilk yarısı	26 ✓
Resim 4. Boya bezekli çömlekler. Pişmiş toprak. Hacılar. İ.Ö. 6. binin ilk yarısı	28 ✓
Resim 5. Boya bezekli çömlekler. Pişmiş toprak. Hacılar. İ.Ö. 6. binin ilk yarısı	29 ✓
Resim 6. Boya bezekli küp. Pişmiş toprak. Can Hasan İ.Ö. 5. binin ilk yarısı	29
Resim 7. Tunç Çağı madeni kaplardan örnekler	33
Resim 8. Tunç Çağı pişmiş toprak kaplardan örnekler	33 ✓
Resim 9. Hayvan kabartmalı vazo, mühürlü kap ve gagası hayvan biçimli testi. Asur Ticaret Kolonileri Çağı	37
Resim 10. Asur Ticaret Kolonileri Çağı Seramik Örnekleri	38 ✓
Resim 11. Eski Hitit Dönemi kabartmalı seramik vazo parçası	42
Resim 12. Eski Hitit seramik örnekleri	43
Resim 13. Hitit imparatorluk dönemi dini amaçlı seramik örnekleri.....	44
Resim 14. Hitit Dönemi Amulet denilen küçük heykelciklere örnekler	45
Resim 15. Neolitik Çağ: Pişmiş toprak Tanrıça heykelciği, Ceylan biçimli pişmiş toprak kap, insan yüzlü pişmiş toprak kap ve pişmiş toprak damga mühür	48

- Resim 16. Sol: Kadın heykelciği Tunç Çağı, Gümüş ve Altın.
Orta: İnsan yüzükabartmalı törensel kap.
Tek renkli, perdahlı madeni görünümlü pişmiş toprak.
Asur Ticaret Kolonileri Çağı.
Sağ: Hayvan biçimli Törensel kaplar.
Tek renkli, perdahlı, yiv bezemeli pişmiş toprak.
Eski Hititi Devleti Çağı 49
- Resim 17. Tunç Çağı; Üstte madeni bir kap.
Altta Astar boya ile astarlanmış, perdahlanmış,
yiv bezemeli pişmiş toprak kap 50
- Resim 18. Asut Tic. Kolonileri Çağı, tek renk astarlı,
perdahlı, yiv bezemeli seramik kapları 51
- Resim 19. Hitit dönemi tek renk astarlı, perdahlı,
yiv bezemeli seramik kapları 51
- Resim 20. Madeni kap görünümlü, tek renk astarlı,
perdahlanmış pişmiş toprak gaga ağızlı testileri
Sol üst: Tunç Çağı,
Sol alt: Asur Ticaret Kolonileri Çağı,
Sağ: Hitit Çağı 52
- Resim 21. Sol: Tunç Çağı, Orta: Asur Ticaret Kolonileri Çağı,
Sağ: Hitit Çağı 53
- Resim 22. Tunç Çağı bitişik kap 54
- Resim 23. A. Tic kolonileri çağı. Sepet kulplu
çaydanlık ve ibrik 54
- Resim 24. Hitit Çağı sepet kulplu çaydanlık 55
- Resim 25 Hamurlarına iri kum taneleri karıştırılmış
kalın cidarlı, sağlam ve ağır pişmiş toprak
körük ve huni. Asur Ticaret Kolonileri Çağı 56
- Resim 26. Tek renkli Frig çanak çömleği örnekleri 58
- Resim 27. Frig boyalı çanak çömlek örnekleri 59

Sayfa

Resim 28. Frig Uygarlığı maden kap örnekleri	60
Resim 29. Frig yonca ağızlı tunç güğümleri ve Tunç kepçeleri	61
Resim 30. Urartu Dönemi Çarık biçiminde kaplar (Ritonlar)	62
Resim 31. Tipik Urartu Seramikleri	63
Resim 32. Urartu madeni eserleri	64
Resim 33. Urartu; Üç ayak üzerinde kazan, Tunç	65
Resim 34. Urartu büyük Tunç kazanı ve Boğa başlı tutamaklı pişmiş toprak küp parçası	66
Resim 35. Frig Uygarlığı makara kulplu çanağı. Pişmiş toprak	67
Resim 36. Frig, pişmiş toprak, madeni kapların biçim ve bezeğini örnek almış bir kap	67
Resim 37. Üstte Frig, pişmiş toprak adak arabaları. Altta; Frig, Tunç dört atlı araba modeli	68
Resim 38. Üstte; Urartu Bronz arslan heykelcikleri, Altta; pişmiş toprak arslan biçimli kaplar	68
Resim 39. Lydia dönemi seramikleri	70
Resim 40. Girit dönemi seramikler	72
Resim 41. Miken dönemi seramikleri	73
Resim 42. Miken ölü maskeleri	74
Resim 43. Geometrik çağ seramik örnekleri	77
Resim 44. Orientalizan dönem seramikleri	78
Resim 45. Arkaik dönem seramik ve metal eserler	80
Resim 46. Klâsik dönem seramik ve metal örnekler	81
Resim 47. Klâsik dönem 4. yy. seramik ve metal kap örnekler	82
Resim 48. Hellenistik dönem seramik ve metal örnekleri	83
Resim 49. Yunan vazo şekilleri	84
Resim 50. Yunan Dönemi seramik ve metal heykeller	85
Resim 51. Yunan Dönemi metalik görünümlü kaplar	86
Resim 52. Yunan Dönemi metalik görünümlü kabartmalı seramikler	87
Resim 53. Yunan Dönemi seramik ve metal kap örnekler	88

Sayfa

Resim 54. Roma Dönemi, Terra-Sigilata tipi kase, kadın başı biçiminde kap, kabartmalı kurşun sırlı kap, kabartmalı toprak kandil	91
Resim 55. Roma Dönemi bronz horoz, kulplu kandil ve tanrı heykelcikleri	92
Resim 56. Bizans dönemi seramikleri	94
Resim 57. Bizans dönemi madeni eserler	95
Resim 58 Üste; Roma Dönemi pişmiş toprak kabartmalı metal görünümlü bir kap Alta; Bizans Dönemi gümüş kabartmalı buhurdan	97
Resim 59. Bizans Dönemi; Kazıma tekniğinin uygulandığı seramik ve metal örnekler	98
Resim 60. Üste; Roma Dönemi pişmiş toprak kandiller, Alta; Bizans Dönemi bronz kandil	99
Resim 61. Selçuklu dönemi çinileri	102
Resim 62. Selçuklu dönemi, sgraffito ve kabartmalı seramikler	103
Resim 63. Selçuklu dönemi madeni eserler	104
Resim 64. İznik seramikleri	107
Resim 65. Kütahya seramikleri	109
Resim 66. Çanakkale Seramikleri.....	110
Resim 67. Osmanlı dönemi porselenler	111
Resim 68. Osmanlı madeni eserleri	113
Resim 69. Selçuklu dönemi çiçek ve kufi yazı motifli seramik ve metal kap	115
Resim 70. Osmanlı dönemi çiçek motifi ile bezenmiş seramik ve metal kap	116
Resim 71. Anadolu selçuklu dönemi kabartma tekniğinde yapılmış seramik ve metal işler	117

Resim 72. Osmanlı dönemi tombaklama yapılmış madeni kap ve altın yıldız kullanılmış porselen kap	118
Resim 73. Osmanlı dönemi değerli taşlarla süslenmiş seramik ve metal kaplar	119
Resim 74. Osmanlı dönemi seramik ve metal malzemenin birlikte kullanıldığı kaplar	120
Resim 75. Seramik ve metal çaydanlıklar	123
Resim 76. Altın ve gümüş sırlı, bezemeli kaplar ve emaye tencere, tava	124
Resim 77. Seramik lavabo ve metal musluk	126
Resim 78. Buji	127
Resim 79. Yalıtkan olarak kullanılan izalatör ve aydınlatma elemanları	127
Resim 80. Seramik ve metalin kullanıldığı bir seramik fırını	128
Resim 81. Seramik ve sanatçı GÜNGÖR GÜNER'in bir çalışması	129
Resim 82. Emaye ve metal sofraya eşyası	130

GİRİŞ

Sanat; İnsanları birbirine yaklaştıran kuvvetli araçlardan biridir. Toplumların kültürlerini, zevklerini, duygularını, geleneklerini yansıtır.

Sanat; geçmişten, geleceğe yaşam biçimimizi ve zevklerimizi yansıtan köprü niteliği taşır. Anadolu yüzyıllar boyu çeşitli uygarlıkların merkezi olmuştur. Bunu Eskiçağ, Anadolu Sanat eserlerinin günümüze kadar gelmiş örnekleri ortaya koymaktadır. Bu eserler arasında seramik ve metal malzemeler, Anadolu'da en eski dönemlerden başlayarak, günümüze en çok işlenmiş ve zamana en dayanıklı malzemelerdir.

Seramik ve metalin uzun tarihi geçmişleri boyunca birbirleri ile sürekli olarak teknik ve form bakımından etkileşim halinde oldukları görülür. Özellikle Tunç Çağı'nda bu iki malzeme arasında rekabet nedeniyle, seramikte metal taklidi olduğu kabul edilir. Oysa seramiğin ortaya çıkışı, metalin ortaya çıkışından önceki zamana tarihlenir. Ve seramikte zaten varolan formların metallerde görülmesi, ilk etkileşimin aslında metallerde olduğunu göstermektedir. Kalkolitik Çağ'da ilk izleri görülen ve Tunç Çağı'nda daha belirgin hale gelen bu etkileşimler, Anadolu'da tarih süreci içinde günümüze kadar devam ederek gelmiştir.

Anadolu'da başlangıcından günümüze seramik metal, teknik ve biçim etkileşimleri olarak ele alındığım tezimde; Seramik-metal malzemeler, Anadolu'daki gelişmeleri, işlenmeleri ve mevcut buluntu örnekleri ile karşılaştırmalı olarak sunulmaya çalışılmıştır.

Günümüzde de bu iki malzeme arasında etkileşimler devam etmektedir. Tezimin Çağlar boyunca güncelliğini yitirmeyen bu iki malzeme üzerinde, ileride yapılacak değişik çalışmalara ve araştırmalara verimli olması en büyük dileğimdir.

İsmail YARDIMCI

BİRİNCİ BÖLÜM

SERAMİĞİN VE MADENCİLİĞİN TARİHÇESİNE, ŞEKİLLENDİRME VE DEKORLAMA YÖNTEMLERİNE TOPLU BİR BAKIŞ

Birinci Kısım

SERAMİKVE METALİN (MADENCİLİĞİN) TANIMI VE TARİHÇESİ

1. SERAMİK NEDİR? SERAMİĞİN TARİHÇESİ

I. SERAMİĞİN TANIMI

Seramiğin ana hammaddesi topraktır. Toprağın kullanımı insanlık tarihi kadar eskidir.

Seramik sözlük anlamıyla; "kilden yapılan, çini, tabak, çanak, kâse, fincan, testi, vazo ... gibi şeylere genel olarak «seramik» denir¹." olarak tanımlanmaktadır.

Seramik geleneksel anlatım dili ile şu şekilde tanımlanır. "Organik olmayan malzemelerin oluşturduğu bileşimlerin, çeşitli yöntemler ile şekil verildikten sonra sırlanarak veya sırlanmayarak sertleşip

¹ Seramik; **Hayat Ans.**, Hayat Yayınları, V. cilt, 1969, s. 2839.

dayanıklılık kazanmasına varacak kadar pişirilmesi bilim ve teknolojisidir²."

Seramik tanımlaması çok değişik şekillerde olabilmektedir. "Seramik; Anorganik maddelerin dikkatlice hazırlanıp, harmanlanması, biçimlendirilmesi ve kurutularak pişirilmesi yoluyla elde edilen ürünlerdir³."

Seramikle ilgili tanımları çoğaltmak mümkündür. Bütün tanımlamalarda seramiğin, inorganik maddelerin oluşturduğu bileşimlerin şekillendirilebilmesi ve fırınlanarak sertlik ve dayanıklılık kazandırılması temeline dayanır.

"Seramik türü ürünlere ismini veren tanımlama Yunanca'dan gelmektedir. Şarap içilmesi gelenekleşmiş törenlerde ve şölenlerde şarap ve büyük olasılıkla diğer başka içkiler bardak yerine geçmekte olan şekillendirilmiş boynuz kaplardan içilmekteydi.

Yunanca'da boynuz sözcüğünün karşılığı olan kelime "kemasos" olduğundan, kemaroslar yerlerini seramik kaplara bıraktıktan sonra da Seramik kaplar bu adla anılmaya başlandı.

Böylece seramik üreten çömlekçilere "kerameus" bu çömlekçilerin eski Atina'da toplu olarak oturdukları bölgeye de "Keramikos" adı verildi. Çeşitli batı dillerinde az çok değiştirilerek aktarılan bu sözcük, Fransızca'da "C ramique", İngilizce'de "Ceramic", Rusça'da "Keramika" olarak yer almaktadır⁴.

II. SERAMİĞİN TARİHÇESİ

Seramiğin tarihçesi hakkındaki bilgileri arkeolojik buluntular ışığı altında edinebilmekteyiz.

Seramiğin doğuşuna; yapılan araştırmalar sonucu kesin bir tarih verilemezken M.Ö. Onuncu ve dokuzuncu binlerde üretildiği

² ARCASOY, Ateş; **Seramik Teknolojisi**, Marmara Üni., Güzl. Santl., Fak., Seramik Ana Sanat Dalı Yayınları, No:2, İstanbul, 1983, s.1.

³ TANIŞAN, H. Hüseyin, METE, Zeliha; **Seramik Teknolojisi ve Uygulaması**, Birlik Matbaası, Söğüt, 1988, s.1.

⁴ ARCASOY, Ateş; a.g.e., s.2.

anlaşılmaktadır.

"En eski ve önemli seramik buluntulara Türkistan'ın Aşkava bölgesinde (M.Ö. 8000), Filistin'in Jericho bölgesinde (M.Ö. 7000), Anadolu'nun çeşitli höyüklerinde (Örneğin; Hacılar M.Ö. 6000) ve Mezopotamya olarak adlandırılan Dicle-Fırat nehirlerinin arasında kalan bölgede rastlanmıştır.

Seramiğin ilk hammaddesi balçık adı ile tanınan çok ince taneli koyuca kıvamlı çamur birikintileri, ilk seramik kaplarda, balçık ile sıvanmış sepetten oluşan kaplardı. Bu balçıkla sıvalı sepetlerin ateş ile buluşup sertlik kazanmaları sonucu oluşan kaplar, kullanışlı kap-kacakları oluşturdu. Balçığa karıştırılan daha özlü toprak ve nehir kumları ile seramik çamurunun özleştirilmesi ve böylece ateşten daha başarılı bir sınav ile çıkması da sağlandı.

Seramik eşyaların sıra kavuşması, odun ve benzeri organik maddelerin, küllerinin seramik çamurunun üzerindeki etkilerinin gözlenmesi sonucu keşfedildi. bu devir M.Ö. 5-6 bine rastlamaktadır.

Seramiğin tarihçesinde seramiğin dekorlanması, seramik sırnın bulunmasından çok önceki devirlere kadar uzanır. İlk dekor tekniğinin uygulanmasında kullanılan yardımcı araç insan eli idi. Çanakları parmak bastırarak, kazıyarak süsleyen insan, sonradan doğadaki renkli toprakları kullandı ve giderek astar tekniğine ulaşan dekor yöntemleri geliştirdi. Sırın bulunması ile renkli sırlar önemli dekor araçları oldular.

İlk çamur hazırlama teknikleri yoğurma, çiğneme ve dövmeydi. Kurutma açık havada doğal olarak yapılmaktaydı.

İlk çamur şekillendirme yöntemi de el ile serbest şekillendirmeydi. sonra devreye giren el ile çevrilen torna yerini ayak tornasına bıraktı. Diğer bir şekillendirme yöntemide, kutu formundaki tuğla kalıpları idi.

Pişirme başlangıçta açık ateşte; açıkta yapılmaktaydı. Açık ateşin fırınlara aktarılması ile büyük aşama yapıldı. İlk fırınlar odunla ısınmaktaydı.

Tarihin erken dönemlerinde, seramik yapımında kullanılan bu yöntemler (hazırlama, kurutma, pişirme) doğallıkları nedeniyle

günümüzde de halen kullanılmaktadır⁵.

Seramiğin gelişmesinde en önemli unsur; seramik hammaddesinin doğada çokça bulunması, şekillendirilebilme özelliği ve pişirildikten sonra dayanıklı ve kullanıma elverişli olması, seramik'in kullanım alanlarının genişlemesidir.

İlkel insanın kap gereksinmesiyle ortaya çıkan; önceleri güneşte kurutup, ateşin bulunmasıyla pişirilerek pekiştirilen ve giderek geliştirilen yapım yöntemleriyle sürekliliğini sürdüren seramik malzemenin tüm verileriyle değerlendirilmesi ve bunun sonucu olarak bir takım estetik algılar sağlaması doğaldır.

Seramik; ihtiyaçtan doğan gereksinimleri yerine getirecek ürünlerin yapımına yönelik endüstriyel anlamda ve salt estetik değerleri ifade eden sanatsal anlamda bir yaratma süreci olarak karşımıza çıkmaktadır.

ENDÜSTRİYEL SERAMİK; Endüstriyel yöntemlerle seri üretebilen, kullanıcı ve kullanıcı gruplarının fiziksel ve psikolojik gereksinmelerine uyum sağlayacak biçimde işlevsel olan ve aynı zamanda estetik değerlerin dengede bulunduğu ürünler ve bu ürünleri tasarlayan bir sanattır.

SANAT SERAMİĞİ ise; Endüstriyel yöntemlerle seri üretilmeyen, işlevsel de olabilen, toplumların duyarlılığını, kültürel düzeyleri, dinsel inanç ve davranışlarını, toplum içi ilişkileri, özetle güncel yaşamları yansıtmamanın ötesinde, seramik malzemenin tüm verileriyle değerlendirilerek; bugünkü anlamıyla salt estetik ve özgün yaratıcılığı ifade etme biçimidir.

Ayrıca seramiğin gelişmesi bugün; seramik kapsamına giren birçok sanayii kolunada öncülük etmiştir. Örneğin; cam seramiktir, çimento seramiktir, emaye seramiktir.

Günümüzde; doğal bir malzeme olan seramik, dayanıklılık, uygulama alanının geniş ve yaygın olması nedeni ile geleceğe yönelik gelişme göstermektedir.

⁵ ARCASOY, Ateş; a.g.e., s.1-2.

2. METAL (MADENCİLİK) NEDİR? MADENCİLİĞİN TARİHÇESİ

I. METAL (MADENCİLİĞİN) TANIMI:

Maden sözlük anlamıyla; "Maden; topraktan «filiz» denilen bileşimler halinde çıkarılıp, ergitilerek arı hale getirilen maddelerdir, eritilip kalıplara dökülmek, ısıtılıp şekil verilmek suretiyle çeşitli eşya yapımında kullanılırlar"⁶.

Ya da; "Maden; genellikle ısıyı ve elektriği iyi ileten, özel bir parıltısı olan ve çoğunlukla bazik oksitler verme eğilimi gösteren basit cisim. Metal'de denir"⁷.

Madenler doğada; yeryüzünde yada metrelerce derinlikte bulunurlar. Madenler taş, kaya biçiminde saf olarak bulunduğu gibi çeşitli mineralleri bileşik haldede bulunabilirler. Madenlerin bulunduğu yere maden yatağı, çıkarıldığı yerede maden ocağı denmektedir.

Madenin çıkarılması, işlenmesi gibi işlemlerin yapılmasında madencilik adı ile adlandırılır.

"Madencilik; yeraltındaki madenlerin araştırılması, ocaktan çıkarılması ve işletilmesi ile ilgili teknik ve yöntemlerin bütünü"⁸.

"Madenler doğada ya doğrudan metalik halde veya cevher olarak mevcuttur. Metalik halde bulunan madenlere "doğal madenler", içinde kimyasal bileşikler halinde madenlerin bulunduğu kayalara ise; «cevher» denir. Örneğin altın doğal bir madendir. Gümüş, bakır ve demir hem doğal hemde cevher olarak mevcuttur. Kurşun, kalay, çinko ve civa ise ancak cevherden tasfiye yoluyla (ısı kullanılarak) elde edilen madenlerdir. İlk keşfedilen madenler doğal madenler olmuştur"⁹.

Doğada bulunan madenlerin yanısıra çeşitli madenler birbirine katılarak alaşımlarda yapılmaktadır. Örneğin Bakır-kalay alaşımı Tunç,

⁶ Maden; **Hayat Ans.**, Hayat Yayınları, IV cilt, 1969, s. 2183.

⁷ Maden; **Grand Master Genel Kültür Ans.**, Milliyet Yayınları, cilt 3, 1990, s. 801-802.

⁸ Maden; **Grand Master Genel Kültür Ans.**, Milliyet Yayınları, cilt 3, 1990, s. 801-802.

⁹ ERGİNSOY, Dr Ülker, **İslâm Maden Sanatının Gelişmesi**, Kültür Bakanlığı Yayınları, No. 265, İstanbul, 1978, s. 7.

Bakır-Çinko alaşımı Pirinç gibi.

Maden ve Madencilik tanımını: Doğada saf halde veya cevher halinde bulunan, çoğunlukla bazik oksitler verme eğilimi gösteren, özel bir parlantısı olan, ısıyı, elektriği iletibilme... gibi özellikleri olan basit cisimlere maden veya metal, madenlerin bileşimler halinde çıkarılıp, ergitilmesi, işlenilmesi ile ilgili teknik ve yöntemlerin tümüne de madencilik adı verilir, diye tanımlamak mümkündür.

II. MADENCİLİĞİN TARİHÇESİ:

Madenlerin ilk kullanılışı tarih öncesi çağlara rastlar. İlk madenin bulunuşu ve işleniş hakkında kesin bir bilgi verilemezken M.Ö. Yedinci ve Altıncı bine rastladığı sanılmaktadır. İlk bulunan maden bakır ve altın olmuştur.

İlk madenlerin doğada nasıl keşfedilip bulunduğuna dair kesin bir bilgi verilemezken çeşitli tahminler yapılmaktadır. İlkel insanın gece ateş yakarken rastlantıyla yüzeydeki madenlerin boncuk boncuk aktığını görmüş olabileceği gibi tahminler yapılmaktadır. Ateş aynı seramikte olduğu gibi madeninde bulunmasında önemli bir rol oynamıştır. İlk başlarda güneşte kurutulup sertleştirdiği kapların, ateşle pişirip pekiştirdikten sonra seramiği bulan insan aynı şekilde doğada var olan madenide ateş sayesinde arıtmış ve keşfetmiştir. Fakat kilin ateşle buluşması, madenin ateşle buluşmasından daha önce olmuştur.

Madencilik ilk buluntuları, Neolitik devire (M.Ö. 8000-5500) kadar uzanmasına karşın bu devirde kullanılan ve özellikle bakırdan küçük boncuk, iğne ... vb.) eşyalar da bu madenin dövülerek işlendiği izleri taşır. Fakat madencilik izleri Kalkolitik devirden (M.Ö. 5500-3000) itibaren özellikle bakır ve altının arıtma ve tavlama işlemleri ile işlendiği buluntularda çokça görülmektedir.

"Yapılan kazıların sonuçlarına göre, Madencilikte ilk adım olan «tavlama» işleminin, yani madeni ısıtılarak yumuşatıp işlenir hale getirme usulünün ilk kez Anadolu insanı tarafından gerçekleştirildiği

anlaşılmaktadır. Örneğin; Çayönü, Çatalhöyük ve Suberde M.Ö. 7. bin yılına ait doğal bakırdan dövme tekniği ile yapılmış iğne, bız, kanca gibi küçük aletler ile bazı süs eşyaların, tay örsler üzerinde sapsız taş çekişlerle dövülerek işlenmiştir. Arıtma ve tavlama işlemlerinin bulunuşunu, yaklaşık olarak M.Ö. 5. binyılında Maden sanatının ana yapım tekniklerinden ikincisi olan «Döküm»'ün bulunuşu izlemiştir. Eritilmiş madenlerin istenilen biçimlerde hazırlanmış tahta, balmumu, taş ve çoğunlukla kil kalıplara dökülerek dondurulma işleminin başarılması, dövme tekniğinin gelişiminde tavlama işlemi kadar önemli rol oynamıştır. M.Ö. 4. bin yılının sonlarında ise bakıra kalay cevheri kasierit karıştırılarak «tunç» alaşımı elde edilmiştir.

Metalurji gerçek anlamda bakırın eritilmesi ile başlamıştır. Bu yüzden bakırın tarihi, Metalurjinin tarihi olarak kabul edilir. Metalurjide en eski tekniği oluşturan dövme tekniği, çeşitli eserlerin yapımında kullanılmış yüzyıllar ilerledikçe hem dövme usulleri, hem dövme aletleri gelişmiştir. Tunç çağına kadar taştan yapılmış aletlerin varlığını koruyarak büyük ölçüde işlevini sürdürdüğü anlaşılmaktadır. Ancak Tunç Çağında taş aletlerin yerini tunç aletler, Demir Çağından itibaren ise tunç aletlerin yerini çelik aletler olarak günümüze kadar gelişerek gelmiştir¹⁰.

"Altın, gümüş ve bakır, İ.Ö. 4000 yılından beri Anadolu ve Mısır'da biliniyordu. İ.Ö. 3000 yıllarına doğru Mısır'da bronz ortaya çıktı ve Kalde'ye kadar yayıldı. Metalurjinin ve yüksek sıcaklıklar elde etme tekniğinin gelişmesi İ.Ö. 1000 yılında demirin bulunmasına yol açtı. Sonra Akdeniz bölgesinde başka madenlerde bulundu. İsa'nın doğduğu yıllarda, batıda yedi maden biliniyordu: Altın, gümüş, bakır, demir, kalay, kurşun ve civa. Ancak 18. yy'da bilinen madenlerin sayısında büyük artış oldu.

Günümüzde bilinen birkaç yüz element arasında, bütün özellikleri gözönüne alarak madenler ve madensiler diye bir ayırım yapılmaktadır.

¹⁰ KAYAOĞLU, İ. Gündoğ; **Maden işçiliğinin dünü, bugünü ve yarını**, Hacettepe Üni, Güzel Sanatlar Fakültesi, I. Ulusal El Sanatları Sempozyumu, Yamankurt Matbaacılık, ANKARA, 1985, s. 439-440.

Civa dışında madenlerin tümü adi sıcaklıkta katı haldedir. Madenler, sertlik, çekmeye ve darbeye karşı direnç, esneklik, dövülgenlik, tel haline gelebilme gibi özelliklere sahiptirler. Genellikle madensilerde bulunmayan bu özellikler, madenlerin kolay işlenme ve çok çeşitli alanlarda kullanılma üstünlüğü ortaya koyar"¹¹.

Günümüzde gelişen teknoloji ile birlikte madencilik çok önemli bir sanayii kolunu oluşturur.

Bugün maden ve madencilik sanayii çok gelişmiştir. Madencilğin gelişmesine paralel olarak birçok sanayii kolu madencilğin gelişmesiyle ortaya çıkmıştır.

Ayrıca madenlerin uzun kullanımlarından sonra tekrar ergitilip yeniden işlenebilir olması da bu malzemeyi uzun ömürlü kılmaktadır.

¹¹ Maden; **Grand Master Gen. Kült. Ans.**, a.g.e., s. 801-802.

BİRİNCİ BÖLÜM

İkinci Kısım

SERAMİK VE METAL MALZEME ŞEKİLLENDİRME VE DEKORLAMA YÖNTEMLERİ

1. SERAMİK VE METAL ŞEKİLLENDİRME YÖNTEMLERİ

Ateşin keşfi ile insanlar ilk önce; balçıkla sıvadıkları sepetleri ateşte pişirerek seramiği, sonraları, aynı şekilde doğada var olan madeni de ateş sayesinde arıtmış ve keşfetmiştir. Bu iki malzeme keşiflerinden sonra büyük gelişmeler gösterirken, aralarında etkileşimler sonucu birçok yönde benzerlikler göstermektedir. Şekillendirme ve dekorlama yöntemleri de bunlardan biridir.

Seramiği keşfeden insan, önce doğada bulduğu kili topak halinde ele alıp elleriyle şekillendirmiştir. Çimdikleme dediğimiz yöntemdir. Topak halindeki çamuru parmaklar arasında sıkıştırarak incelte incelte şekil vermiştir. Yine metallerde: doğadan arıtılan topak halindeki metal, dövülmek suretiyle incelti olarak levha haline getirilmekteydi.

Seramiğin keşfinden önce insan; sepetleri içten veya dıştan balçıkla sıvayarak, bugün bile hala kullanılan ve sıvama adını verdiğimiz

yöntemi kullanıyordu. Metallerde "dövme tekniği" adı verilen teknikte bu sıvama esasına dayanmaktadır. **Döme tekniği**; levha haline getirilen metalin, çökertme: yani iç sıvama şekli ve yükseltme denilen yani dış sıvama şekline göre çekiçlerle dövülerek şekillendirilmesidir. **Çökertmede**: metal levhanın, işin bitmiş et kalınlığından daha kalın olması gerekmektedir. Çünkü içi oyuk kütük üzerinde çekiçlenen levha ince olacaktır. **Yükseltme** denilen dövme tekniğinde ise işe; ince ve büyük bir levhaya başlanır. Levha üzerinde kabın kaidesi belirlendikten sonra bu kaide çizgisinden başlayarak sertçe darbelerle kabın yükselmesi istenen yan kısımları oluşturulur. Alt kaide çizgisinden başlayıp çepeçevre ve sıra sıra çekiçlemek suretiyle yükseltme işlemi yapılır. Bu aynı zamanda seramikte plastik çamurda uyguladığımız sucuk tekniğine benzer. Alt kaideden başlayarak hazırlanan sucuk şeklindeki çamurun çepeçevre ve sıra birleştirilerek istenen formun yan kısımlarının yükseltilmesi gibi...

Seramikte çarkın bulunmasıyla gelişen tornada şekillendirme, sıvama yöntemi ile birlikte kullanımı ile bugün çömlekçi çarkında şekillendirmenin yanısıra Tornada alçı üzerine sıvama ile şekillendirme yöntemide, Tornada şekillendirme yöntemlerinden biridir. Plâstik çamurun; dönen alçı kalıpta, şablon denilen özel bıçaklar yardımıyla iç ve dış sıvama ile şekillendirme yöntemidir. Bu yöntem metal malzemeyide etkilemiş ve metallerde "**Tornada çekme**" adı verilen yöntemde de aynı esaslar geçerlidir. Yatay olarak, istenen formun iç yada dış sıvama ile yapılacak şekilde hazırlanan tahta kalıbın tornaya bağlanarak, yine levha haline getirilen metalin demir çubuklar yardımıyla kabın şeklini almasını sağlayan bir yöntemdir. Kısaca hazırlanan kalıpların torna üzerinde dönerek metal levhanın bu kap şeklini alması (sıvama) temeline dayanan bir şekillendirme yöntemidir.

Sıvama ile başlanan ilk kalıp kullanımı, döküm tekniğinin bulunması ile gelişmiştir. Madencilikte dövme tekniğinden sonra gelişen "**döküm tekniği**"; Potada eritilen madenin istenen biçimde hazırlanmış kalıplara dökülerek kullanılması temeline dayanır. Bu teknik aynı

zamanda seramikte yaş çamurun (sulu) alçı kalıplara dökülmesi ile şekillendirme yapılan ve yine "dökümle şekillendirme" adı verilen bir yöntemdir.

Metallerde ve seramikte döküm ilk önceleri üstü açık tek parça kalıplarda **dolu döküm** yöntemi kullanılmaktaydı. Bu yöntemde yapılan dökümlerde bir yüzey (arka) düz ve yassıdır. Üstü açık tek parçalı kalıplardan sonra gelişen çok parçalı kalıpların kullanılmasıyla istenilen form tam olarak şekillendirmeye başlanılmıştır. Metallerde çok parçalı kalıplarda, kalıp malzemesi olarak genellikle kil kullanılmaktadır. Kil ıslakken kolay şekillendirilebilen, yüksek ısıda fırınlandığından madenlerin erime noktasından çok daha yüksek olduğundan kil döküm kalıpları için çok daha uygun bir malzeme teşkil eder. İlk önce istenen formun kilden modeli yapılır. Sonra bu modelin üzerine yine kilden dış kalıp hazırlanır. Dış kalıba eriyik madenin döküleceği ve hava kabarcıklarının da çıkması için delikler açılır. Kalıp çok parçaya ayrılıp içinden model çıkartılır ve dış kalıp parçaları pişirilir. Sonra bu çok parçalı kalıp birleştirilip dıştan sıkıca bağlanır ve içine eriyik maden dökülür. Seramikte ise çok parçalı kalıpta en uygun malzeme alçıdır. Alçı su emme özelliğinden dolayı tercih edilen malzemedir. Çok parçalı kalıpta dolu döküm isteniyorsa metallerde olduğu gibi uygulanır. Ancak büyük parçalarda et kalınlığı kurutma, fırınlama safhalarında meydana gelebilecek hatalar nedeniyle dolu döküm istenmez. Bunun yerine alçının su emme özelliğinden faydalanılarak kalıba dökülen sulu seramik çamurunun alçı yüzeyinde suyu emilmek suretiyle oluşan et kalınlığı yeterli olduğundan sulu çamur kalıp içinde geri boşaltılarak içi boş döküm dediğimiz döküm şekli uygulanır. Metallerde de dolu döküm büyük parçalarda hem çok maden kullanımı, hem de ağırlığı nedeniyle çoğu zaman tercih edilmez. Bunun yerine **içi boş döküm** şekli kullanılır. İçi boş dökümde; yine kil kalıplar kullanılarak yapılır. Kil kalıbın içine yine kilden bir çekirdek yerleştirilir. Ve döküm bu kilden hazırlanan çekirdek ve dış kalıp arasında yapılır. İstenilen et kalınlığında kalıp hazırlanarak dolu döküm tekniği olan yöntem seramikte; istenilen et kalınlığında

hazırlanan alçı modelin kalıbı alınıp dolu olarak döküm yapılması şeklindedir. Metallerde ise bunun benzeri yöntem "Cire Perdue" (**Balmumu tekniği**) adı verilir. Cire Perdue usulü ile içi dolu dökümde; önce istenilen şekil kilden hazırlanır, sonra bu modelin üzeri istenilen et kalınlığında balmumu ise sıvanır. Balmumuna istenilen şekil verildikten sonra üzeri bir kat ince, daha sonra kaba kil ile sıvanır. Dıştaki kil kalıpta içteki kil çekirdek dökümü yapılacak madenin erime derecesinden yüksek ince tel çivilerle birbirine tutturulur. Döküm ve hava delikleri dış kalıba açıldıktan sonra kalıp fırınlanır. Balmumu fırında eriyip akar ve bu boşluğa eriyik maden dökülerek döküm işlemi yapılır.

Kalıp yöntemi ile şekillendirme kalıplar arasına basarak şekillendirme dediğimiz yöntem her iki malzeme şekillendirme yöntemlerinde kullanılan tekniktir. Plâstik çamur alçı veya metal kalıplar arasında çeşitli preslerle basarak şekillendirilir. Metallerde de bu yine pres adı verilen makinelerde, yapılacak işin çelik kalıpları arasında metal levhanın büyük bir güçle basılması suretiyle yapılan bu şekillendirmeye "**Preste Basma tekniği**" adı verilir.

Yine seramikte Ağzıklıkla preste şekillendirme adını verdiğimiz teknikte pres ağzına yerleştirilen istenen kesiti veren ağzılarda plâstik çamurun şekillendirilmesine benzer yöntem metallerde de kullanılır. **Haddeleme** de denilen bu yöntemde; hadde denilen üzerinde büyükten küçüğe delikler bulunan çelik plakalar mengeneyle sıkıştırılıp sabitleştirilir. Sonra tavlanan tel, deliğin geniş kısmından sokulup, ucu istenilen tel çapında olan dar ucundan çıkarılır. Büyük çaplı deliklerden daha küçük çaplı deliklere doğru kademeli şekilde yapılan bu işlemin her aşamasında tel kangal haline getirilip tavllanır ve hadde delikleri yağlanır. Haddeleme telin çapı kademeli olarak incelir ve boyu uzar. Haddenin diğer bir yararında bir teli dörtgen, üçgen yada yarım daire gibi kesitli hadde deliklerinden geçirilerek bu formlarda tel elde etme imkânı sağlamasıdır.

Şekillendirmenin yanısıra Seramiklerde ve Metallerde parçalı işlerin

birleştirme usulleride benzer özellikler gösterir.

Seramikte örneğin; formlarda yer alan emzik kulp gibi parçalar kalıpla bütün elde edilebildiği gibi bunlar sonradan şekillendirilmiş form yaşken aynı nemlikte ve plâstiklikte kulp ve emziklerin sulu çamur aracılığıyla birleştirilmesi metallerde de farklı biçimlerde uygulanır. Metallerde bu birleştirme perçin, lehim, kaynak adı verilen yöntemlerle yapılır.

Görüldüğü üzere bu iki malzeme arasında teknik olarak şekillendirme yöntemleri arasında çok büyük benzerlikler bulunmaktadır.

Seramik şekillendirme yöntemlerini kullanılan çamura göre (Kuru, yaş, yarıyaş ve Deri sertliğinde) sınıflama yapmadan geneline bakarak;

- 1- Serbest elle şekillendirme,
- 2- Tornada şekillendirme,
- 3- Döküm yolu ile şekillendirme (Kalıpla),
- 4- Preste şekillendirme olarak 4 ana grupta toplayabiliriz.

Bu 4 ana grup şekillendirme yöntemleri madencilikte de geçerlidir. Bunu da;

- 1- Dövme tekniği,
- 2- Döküm tekniği,
- 3- Tornada çekme,
- 4- Preste Basma Yöntemi, olarak sınıflamak mümkündür.

Şekillendirme tekniği olarak bu kadar benzer özellikler gösteren 2 temel malzeme diğer aşamalarda da etkileşimi sürdürmüştür.

2. SERAMİK VE METAL DEKORLAMA YÖNTEMLERİ

Seramiğin ortaya çıkışından sonra insan, doğadaki renkli toprakları kullanarak ilk önce elleriyle boyayıp süslediği seramik kapları daha sonra bir takım aletler kullanarak dekorlama yöntemlerini geliştirdi. Metallerde ise şekillendirilen madeni eserlerde süsleme: Seramikte olduğu gibi boya kullanılarak yapılamıyordu. Ancak seramik

ve Metallerde süslemede kullanılan yöntemler yine şekillendirmede olduğu gibi aynı esaslara dayanarak gelişme gösterirken uygulamada farklılıklar gösterirler. Bu farklılıklarda malzemelerin işlenebilirliklerinden kaynaklanmaktadır.

Seramikte dekorlamayı kurumadan veya pişmeden önce şekillendirilmiş parçalar üzerinde yapılan dekorlardan başlayabiliriz.

Seramikte İzleme ve Kazıma dekorları sivri aletler yardımıyla yapılan yüzey üzerinde çizgilerle oluşan bir dekorlama yöntemidir. İzleme'de sert şekilli aletlerin yüzey üzerinde bıraktıkları izlerle yapılan süslemedir. Aynı şekilde metallerde "**Çalma**" adı verilen dekorlama yönteminde ucu-küt çelik kalemlerle, hafif bir çekiçe vurularak yapılır. Çelik kalemler çekicinin darbesiyle madeni yanlara iterek kendine yol açar. Kalemin açtığı yiv zeminde hafif iz bırakır. Çalma denilen yöntem bu yivlerden oluşan çizgilerle yapılan dekordur.

Kazıma ise adından anlaşılacağı gibi ucu keskin aletlerle kazıyarak yapılan süslemedir. Metallerde bu ucu keskin alet çekiç darbesiyle açılan yiv içindeki maden kesilerek dışarı atılır. Bu kazıma yöntemi madencilikte de "**Kazıma dekorları**" adı ile bilinmektedir.

Seramikte bilinen yontma ve Kazıma dekorları adı verilen yöntemin benzeri metallerde **Repousse (Kabartma)** yöntemi adı verilen yöntemdir. Şekillendirilmiş tam kurumamış çamur üzerinde zeminin aletler yardımıyla oyarak ve yontarak veya alçak ve yüksek kazıma da denilen bu yöntemle elde edilen rölyeflerle süslemedir. Veya bu süsleme rölyef dokulu yüzeylerin yada stampaların içten veya dıştan bastırılmasıyla elde edilebilmektedir. **Repousse** yönteminde ise kabartmalar. Maden tabakasını içten veya dıştan veya hem içten, hem dıştan çekiçlenmek suretiyle elde edilir. Kabartma, madenin zeminini çekiçlemek suretiyle çökerterek desenlerin rölyef halinde kalması sağlanır veya seramiklerde olduğu gibi keskin uçlu kalemler ve çekiç yardımıyla desenin zemininin yontulması ile bu yöntem uygulanır.

Bu kabartma (rölyef) dekorlar, kalıplada sağlanabilmektedir. Plâstik seramik çamurunun rölyef dokulu kalıplara basılarak bu dekor elde edilebildiği gibi şekillendirme kalıbında bu doku verilerek

dökümlede sağlanabilir. Yine aynı şekilde metallerde de bu rölyef dökümle elde edilebileceği gibi kalıp üzerinde çekiçlenmek suretiyle yapılabilir. Bu tür kabartma yöntemine **Kalıpla Kabartma (Stampa basma)** adı verilir. Bu yöntemde; kabartma desenin negatifi tunç veya kurşun kalıba oyulur yada oyuk dökümle elde edilir. Sonra tavllanmış madeni levha bu oyuğun üzerine konularak arkasından çekiçlenerek levhanın oyuğa girmesi sağlanır ve desenin pozitif rölyef halinde çıkar.

Bu şekilde alçak kabartmaları seramikte başka türlerde de yapmaktayız. Şekillendirmede olduğu gibi ince sucuk haline getirilen plâstik çamurun yüzey üzerine yapıştırmak suretiyle kabartı olacak şekilde değişik süslemeleri şırınga ile yapmak mümkündür. Ayrıca bunun gibi plâstik çamur şırınga içine konulup yüzeye sıkılarakta süslemeler yapılmaktadır. Madencilikte bu tür süsleme türüne "**Telkâri (Filigre)**" adı verilir. Bu yöntemde tel haline getirilen metallerin eğilip, bükülmesiyle desenler yapmaya ve bu tel motifleri lehim kullanarak birbirine veya madeni bir zemin üzerine tutturulmasıyla dekorlama sağlanır.

Ayrıca küçük ve değişik şekillerde parçaların yüzeye eklenmesiyle yapılan ve seramikte ekleme dekorları adı verilen dekor türünün bir benzeri Madencilikte **Granüle (Granülasyon)** adı ile bilinen teknikte benzerlik gösterir. Metallerde; ufak toplar, yassı pullar, konik parçacıklar veya çeşitli şekillerde hazırlanan metal taneciklerin yanyana lehimlenmesiyle elde edilen süslemeye granüle (granülasyon) tekniği adı verilir.

Bunun yanısıra seramikte Ajur ve Kesme dekorlarını adını verdiğimiz tekniklerde delikli motif süslemeleri ve kesilerek oluşturulan boş alanlarla dekorlama yapılır. Aynı tarzda madencilikte de "**Delik işi (Kesme, Ajur)**" denilen yöntemde de; madeni eserlerin üzerine kesici, delici aletler kullanılarak delikli süslemeler yapılmaktadır.

Seramik dekorlamada çok renklilik astar boya ve çamurlarla elde edilebilmektedir. Oysa madencilikte çok renklilik malzemenin işlenebilme özelliğinden ve kısıtlı imkânlardan dolayı sınırlıdır. Ancak

yine de çok renklilik gerektiren dekorlama türleri farklı şekillerde uygulanmasına karşın benzer esaslara dayanmaktadır. Bunlardan biri olan Parça eklemeli dekorlar olarak bilinen yöntemde şekillendirilmiş plâstik çamurdan çeşitli parçaların kesilip çıkartılması ve bunun yerine aynı özellikleri gösteren başka tür çamur veya renklendirilmiş aynı çamurdan parçaların eklenmesiyle elde edilen yöntemdir. Bu yöntem madencilikte **Kakma (Madene başka bir cins maden kakma)** adı ile karşımıza çıkar. Kakma; madeni eserlerin üzerine açılan yivlerin veya çeşitli biçimlerdeki çukurların içine başka cins ve renkte çeşitli biçimlerdeki çukurların içine başka cins ve renkte madenler kakılarak elde edilen süslemeye denir.

Yine aynı şekilde metallerde elde edilmeye çalışılan çok renklilik; değerli taş ve renkli cam madeni eserler üzerinde çökertilerek veya oyularak açılan yada zemin üzerine lehimle tutturulan tel hücrelerin içine doldurulması ilede sağlanmaktadır. Maden üzerine açılan çukurlara veya zemin üzerinde lehimle yapılan yuvalara cam ve değerli taş konulur ve bunlar sağlam bir şekilde madeni tel ile etrafları lehimlenerek yüzeyin süslenmesi sağlanır. Bu tekniğe "**Madeni değerli bir taş ve renkli cam ile süsleme**" adı verilmektedir.

Seramikte astarla yapılan dekor türlerinden olan ve dolgu bezek adını verdiğimiz teknikte plâstik çamur üzerinde kazıyarak açılan çukurlara astar doldurularak yapılan dekor, madencilikte "**Savatlama (Niello)**" adı verilen teknikle benzer özellikler gösterir. Savatlama madeni eserlerin üzerine açılan yivlere ve yuvalara başka cins maden yerine, bir kükürt ve maden karışımı olan siyah renkteki savat (niello) doldurularak yapılan dekor tekniğidir. Potada eritilerek hazırlanan savat soğutulduktan sonra havanda toz haline getirilir. Madenin üzerinde açılan yivlere ve yuvalara doldurulan bu toz düşük ısıda fırınlanır. Bu, fırında ısı ile sivilaşp yiv ve çukurların içine yayılarak esere sıkıca yapışır.

Savatlama aynı zamanda astarlanmış yüzeyin üzerinde sivri aletlerle kazıyarak desen oluşturduğumuz sgrafitto tekniğinde oluşturulan yüzeysel biçimler bakımından benzerlik göstermektedir.

Seramikte; metal etkileşimi sonucu görülen dekorlamada değerli madenlerle yapılan dekorlamadır. Metallerde bu tekniğe "**Kaplama ve Yıldız**" adı verilmektedir. Kaplama ve yıldız; madeni eserler üzerine mekanik veya kimyasal usuller uygulanarak altın ve gümüşle kaplanmasıyla oluşan dekorlama türüdür. Osmanlı'larda "**Tombaklama**" denilen bu teknik bu adlada bilinmektedir. Mekanik yöntemle kaplama ince altın veya gümüş çekiçlenerek veya zar gibi ince altın varaklar bir yapıştırıcı ile yapıştırılarak kaplanabilir. Kimyasal usullerde kaplama ise; civa altın karışımı olan malgama ve ısının kullanıldığı kaplama yöntemidir. Yıldız yada yıldızlamada denilir. Altın tozu ve civa karıştırılarak elde edilen malgama madenin üzerine sürülür. Yüksek ısıda malgamanın içinde civa buharlaşır. Altın ise yüzeye yapışarak kalır. Aynı usulde gümüş yaldıza yapılır.

Seramikte de bu tarz dekorlama; altın, gümüş platin gibi değerli madenlerin kimyasal usullerle elde edilen çözeltilerin sırlı yüzey üzerinde kullanılmasını içeren dekor türüdür. Bu dekorlama türleri kullanılan maden çözeltilisinin adı ile adlandırılır. Altın yıldız dekorlama, gümüş yıldız dekorları gibi...

Ayrıca bu metal renkli görünüm seramikte sırlarda da uygulanır. Metalik sırlar bunun en güzel örneğidir.

Seramikte; sözünü ettiğimiz süslemede çok renkliliği en zengin biçimde sırlarla sağlamaktayız. Sır; seramik çamurunu ince bir tabaka şeklinde kaplayarak onun üzerinde eriyen cam veya camsı oluşumdur. Çeşitli sırlar ve çeşitli renkteki sırlarla çok zengin dekorlar yapılmaktadır. Metallerde ise seramikte kullanılan bu sır karşımıza "**emaye (mine)**" olarak karşımıza çıkmaktadır.

I. EMAYE (MİNE)

Metallerde süsleme yöntemlerinden biri olarak karşımıza çıkan ve süsleme ile başlayıp günümüze metal yüzeylerin seramikte olduğu gibi camsı bir tabaka ile kaplanması sonucu gelişen ve ele aldığımız

Seramik-Metal etkileşimleri konusunda en önemli etkileşimlerden biri olan Emaye, bugün seramik adı altında yaygın kullanımı olan ayrı bir Endüstri kolunu oluşturmaktadır.

Emaye (mine); Toz halinde camsı bileşimi olan mine'nin ısısal işlem sonucunda madenin üzerine kaplamasıyla oluşan bir tekniktir.

Emaye; toz cam ve maden oksidi karışımından yapılır. Mine için kullanılan bu toz karışım potada eritilir. Sonra bu karışım soğuduktan sonra havanda dövülerek kaba bir toz haline getirilir.

Bu toz karışım ilk başlarda metallerin değerli taş ve cam ile süslemede olduğu gibi çökertilerek veya lehimle oluşturulan yuvalara doldurulup fırınlamak suretiyle renkli dolgusu meydana getirilerek yapılmaktaydı.

Bunun yanısıra günümüzde **Emaye;** "Bazı inorganik, çoğunlukla oksidik madde karışımlarının tamamen veya kısmen eritilmesi (firitlenmesi) sonucunda elde edilen camsı bir kütlenin metalik yüzeylerin üzerinde bir veya birkaç kat olarak bazen belirli katkı maddeleriyle birlikte fırınlanarak bir kaplama filmi oluşturulmasıdır"¹².

Seramik yüzeylerin camsı tabaka ile kaplanması, metallerde, metal yüzeylerin etkileşim sonucu camsı bir tabaka ile kaplanması ile gelişmiştir.

Seramikte boya ile yapılan dekorlar adı ile bilinen dekorlama yöntemlerinden sıraltı tekniğine benzer yöntem metallerde daha çok küçük parçalarda görülür. Bu alttaki dokulu yüzeyin üzerinin şeffaf mine ile kaplanması şeklinde karşımıza çıkmaktadır.

Sırtüstü dekorlamada yine emayelerde sırtüstü emaye boyaları kullanılarak yapıldığı gibi, Seramikte uygulanan Elekbaskı (Serigrafî) yöntemleride emayelerde kullanılabilmektedir.

¹² GERİDÖNMEZ, Ömer, **Karıştırıcı büyük boy çelik veya dökme demir kazanları alkali ve kuvvetli asidik ortamlarda dayanıklı özel emaye astarıyla kaplanması**, Seramik Teknik Kongresi Bildirileri Kitabı (15-19 Nisan 1985), T.M.M.O.B., Kimya Müh. Odası, ANKARA, 1985, s. 621.

Yine sıriçi (Mayolika) dediğimiz teknik Seramik adı altında geçen emayelerde aynı teknikte sır içinde kullanılabilen emaye boyaları ile uygulanabilir.

Yukarıda karşılaştırmalı olarak temel hatları ile belirttiğimiz dekorlama yöntemlerinin incelendiğinde şekillendirmede olduğu gibi dekorlamada da benzerliklerin olduğu görülür.

Gerek şekillendirme gerekse dekorlamadaki bu benzerlikler her iki malzeme arasındaki teknik etkileşimlere örnek teşkil etmektedir.

İKİNCİ BÖLÜM

ANADOLU'DA BAŞLANGICINDAN GÜNÜMÜZE SERAMİK-METAL ETKİLEŞİMLERİNE TOPLU BİR BAKIŞ

Birinci Kısım

ANADOLU'DA BAŞLANGICINDAN GÜNÜMÜZE SERAMİK-METAL ETKİLEŞİMLERİ

Bu bölümde Anadolu'da başlangıcından günümüze seramik ve madencilikteki gelişmeler dikkate alınarak bu iki malzemenin birbirleri ile olan etkileşimleri bugünkü buluntu örnekleri ile ele alınacaktır.

İnsanın Dünya'daki yaşam sürecini onun alet yapabilir hale geldiği zamandan başlayarak izleyebilen Arkeoloji bilimi sayesinde Anadolu'daki yaşamı izleyebilmekteyiz.

Anadolu'daki Tarih Öncesi Çağlara ve tarih dönemlerine arkeolojik buluntularla kesin olmayan tahmini tarihlemeler yapılmaktadır. Bu çağlar ve bu çağlara yapılan tarihlemelerde [Tablo 1] de ki tarihler ve koroloji esas alınmıştır.

İ.Ö. İ.S.	800	PALEOLİTİK	600.000-8.000	ANADOLU'DA TARİH ÖNCESİ DÖNEMLER	
	700	NEOLİTİK	8000-5500		
	600	Seramiğin ortaya çıkışı			
	500	KALKOLİTİK	5500-3000		
	400	İlk Seramik-Metal Etkileşimleri			
	300				
	200	TUNÇ ÇAĞI	3000-2000		
	1000	Asur Ticaret Kolonileri Erken ve Orta Hitit Hitit İmparatorluğu Geç Hitit Devleti	1950-1750 1750-1450 1450-1200 1200-100		ANADOLU'DA TARİH DÖNEMLERİ
		Frig Uygarlığı Lydia Uygarlığı Urartu Uygarlığı	750-300 700-300 900-600		
		Ege Uygarlıkları Girit Uygarlığı Miken Uygarlığı YUNAN DÖNEMİ	3000-1200 1600-1200 200-30 dolayları		
0	ROMA DÖNEMİ BİZANS DÖNEMİ	İ.Ö. 30-395 330-1453			
1000	SELÇUKLU DÖNEMİ OSMANLI DÖNEMİ	1077-1308 1299-1920			
1000	CUMHURİYET DÖNEMİ	1920-			

Tablo I. Anadolu'da Tarih öncesi ve Tarih dönemleri.

1. ANADOLU'DA TARİH ÖNCESİ VE TARİH DÖNEMLERİ VE SERAMİK-METAL ETKİLEŞİMLERİ

I. ANADOLU:

Anadolu, Asya ile Avrupa arasında, 3 yanı denizler ve sıradağlarla doğal şekilde korunan yarımadadır.

Farklı iklim kuşaklarında yer alması ve değişik doğa şekilleri nedeniyle, ayrı yaşam koşulları gösteren coğrafi bölgelere sahiptir. Bu özellikleri ve fiziki yapısındaki zengin doğal kaynaklar, insanlık tarihinin en eski dönemlerinden başlayarak, insanların yaşamına sahne olmasına ve üzerinde birçok uygarlıkların oluşmasında etken olmuştur.

II. PALEOLİTİK ÇAĞ

Bu çağ İ.Ö. 600.000-8.000'e tarihlenmektedir.

"İlk insan topluluklarının yaşam düzenleri, avlanma ve yenilebilir bitkilerin derlenmesine dayanıyordu. Bunların barındıkları yerlerde, mağaralar ve doğal etkenlerden az da olsa korunmuş olan kaya sığınaklarıydı. Bu bakımdan insanlar daha bereketli avlanma alanları buldukları zaman oralara kolayca göç edebiliyor, yer değiştirebiliyorlardı; belirli bir mekân konutta yaşam alanları sınırlandırılmış değildi. Bu insanların bıraktıkları maddi kültür belgeleri yani onlardan günümüze kadar gelebilmiş kalıntılar genellikle, çakmaktaşının yontulmasıyla biçimlendirilmiş baltalar, kesiciler, deliciler ve kazıyıcılar gibi aletler olduğundan, yarattıkları kültüre Eski Taş Devri demek olan Paleolitik Çağ adı verilmektedir. Diğer yandan yaşam biçimlerinin henüz besin üretimi aşamasına erişmediğine bakılarak, bu kültür evresine Toplayıcılık ve Avcılık Dönemi adı da verilmektedir."¹³

Bu dönem adından da anlaşıldığı üzere taş aletlerin yapıldığı,

¹³ DİNÇOL, Doç. Dr. Ali M., **Hititler öncesinde Anadolu**, Anadolu Uyg. Ans., Görsel Yayınlar, Cilt I, 1982, s. 12.

doğanın sınırlayıcı etkilerine karşı insanların avlandığı ve (yenilebilir bitkilerle) toplayıcı toplumları simgeler. İklim ve doğa koşulları nedeni ile göçebe olarak yaşadıkları, sığınmak için kaya sığınakları ve mağaralarda, bunların olmadığı yerde açık havada yaşadıkları bilinmektedir. Avcılık, kendi aralarında mücadele için daha çok taş, kemik, tahta gibi malzemeler işledikleri görülür. Bunlar genellikle kazıyıcılar, kesiciler, kemik iğne, süs eşyaları gibi eşyalardır.

Anadolu'da Paleolitik dönemi en iyi yansıtan merkez Antalya bölgesinde Karain, Beldibi ve Beltaşı kaya sığınaklarıdır.

Kısaca Paleolitik dönem (Eski Taş Devri) Avcı ve besin toplayıcı, göçebe yaşam düzeni gösteren bir Dönemdir.

III. NEOLİTİK ÇAĞ

Yeni Taş Devri anlamına gelen Neolitik Çağ; Uygarlık Tarihinde, bitkilerin tarıma alınıp hayvanların evcilleştirilmesi ile ilk yerleşik yaşam düzeninin kurulduğu en büyük devrimlerden biri olarak tanımlanır. Neolitik Çağ İ.Ö. 8000-5500'e tarihlenmektedir.

Neolitik devirde Anadolu'da bir takım keşif ve icatlar yapılmıştır. Bunları şu şekilde sıralayabiliriz.

1. Ateşin insan iradesi altına girmesi,
2. Seramiğin yapılışı,
3. Ziraatin keşfi,
4. Yerleşik hayata geçilmesi.

Görülüyorki sözünü ettiğimiz keşif ve icatların herbiri bir diğerinden kaynaklanmıştır. Anadolu insanı ateşi kontrol altına aldıktan sonra, evelce güneşte kurutarak sertleştirdiği kapları bu defa ateşte pişirerek daha sağlam bir seramik türü elde etmeyi başarmıştır. Ziraatin keşfi ile başlayan besin üreticiliğinde artan ürünlerin saklanması seramik kapların kullanımına geçilmiştir. Ekili alanlarda mülkiyet kavramı gelişmiş ve yerleşik hayata geçilmiştir.

" İnsanlık tarihinde, besin üretimi yanında ilk yerleşik toplulukların kurulması ile başlayan dönem Neolitik Çağ adıyla anılmaktadır. Çağın başlangıcından besin üreticiliğinin bilinmesine karşın pişmiş toprak kapların daha yapılmadığı, bunların yerine sepet, tahta ya da taştan kapların kullanıldığı ilk evre, Akeramik (seramiksiz) Neolitik olarak adlandırılır. Anadolu'da ancak birkaç yerde saptanan bu evre, belirli bir düzene göre inşa edilen yapıları, taş ya da kemik alet ve silahları, süs eşyaları ile ilk yerleşik köy örneklerini vermektedir."¹⁴

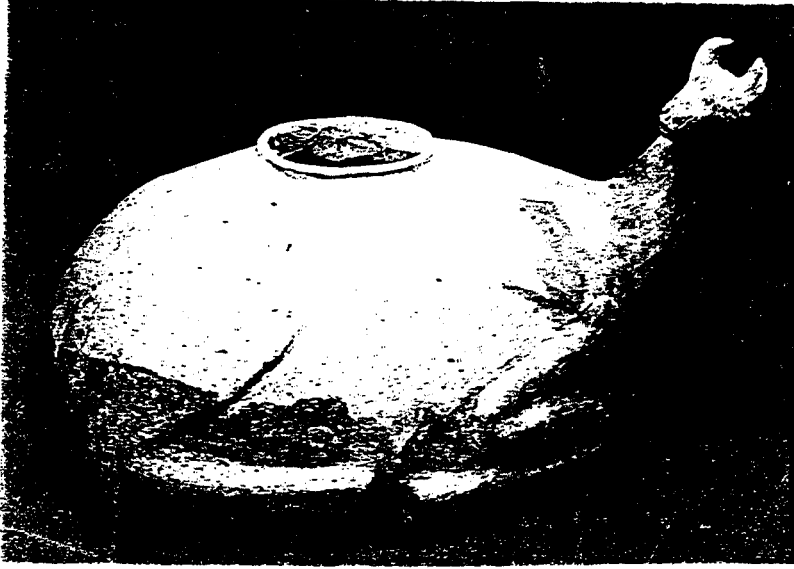
"Bu yerlere ait birçok kazı merkezi bilinmekte ise de ünlüleri Diyarbakır yakınındaki Çayönü, Konya yakınlarındaki Hacılar'dır. Neolitik kentlerin altyapı tabakaları aseramik tabakalar olarak tanımlanır. Yani seramiksiz tabakalar olarak bilinir. Yaklaşık M.Ö. 6000 yıllarının ortalarında ilk seramik örnekler görülmeye başlar."¹⁵

Besin üreticiliğine başlayan insan elde ettiği fazla ürünleri saklaması gibi sorunlar sonucu sepetlerin balçıkla sıvanıp kurutularak ürünlerin korunması sağlanmıştır. Bu balçıkla sıvalı sepetlerin daha iyi iyileşmeyi ve ateşte pişirmeyi öğrenerek daha sağlıklı kaplar yapmayı başarmıştır. Ve ilk Çömlekçilik başlamıştır. Bu devirde toprağın pişirilmesine yaklaşık olarak İ.Ö. 6000 yıllarında geçilmiş bu dönem, bu nedenle seramiksiz ve seramikli dönem olarak incelenmektedir.

Neolitik çağ seramikleri; kaba kırmızı hamurlu, kalın cidarlı, elle şekillendirilmiş günlük kap-kacakları oluşturur. Bu seramik kaplarda işlevsellik ön plânda tutulmuştur. Bunun yanısıra hayvan biçimli kaplar ise "Riton" adı verilen kapların proto-tipi olarak kabul edilir. Bu kapların daha çok dinsel amaçlı olduğu bilinmektedir.

¹⁴ Anadolu Medeniyetleri Müzesi Kitabı, Dönmez Ofset, Ankara, [t.y.], s.19.

¹⁵ TİMUR, Ark. Mine; **Anadolu'da Seramiğin Doğuşu**, Antika Dergisi, yıl 3., Sayı 29, İstanbul, s. 5.

Resim 1. Ceylan biçimli kap. Pişmiş toprak. Hacılar. İ.Ö. 6 binin ortaları.

Resim 2. Dört Ayaklı Çömlek Pişmiş toprak. Çatalhöyük İ.Ö. 6 binin ilk yarısı.

Ayrıca ilk kez görülen çıplak kadın heykelleri de yine topraktan üretilmiştir. Heykelciklerin bazılarının kırmızı renkte süslenmiş olmasında Seramik Tarihi açısından ilk boyalı seramik örnekler olarak kabul edilirler. Ayrıca bu kadın heykelcikleri Anadolu'da hemen hemen her devirde görülen "ANA TANRIÇA" tipinin ilk örnekleri sayılırlar.

Resim 3. Oturan Tanrıça heykelciği. Pişmiş toprak. Çatalhöyük. İ.Ö. 6 binin ilk yarısı.

Maden ve madencilik ilk örnekleri yine bu dönemde görülmektedir. Ancak maden işçiliği yaygın olmamakla birlikte ilkel yöntemlerle bakır ve kurşunun işlendiği, boncuk, iğne bız ... gibi örnekler görülmektedir.

"Maden işçiliğinin ilk örnekleri de Çatalhöyük'te ortaya çıkmıştır. Kurşundan yapılmış bazı boncuk ve iğne gibi küçük eşyalar metalurjinin ilk örnekleridir. Neolitik çağda dahi insanların bazı madenleri işleyebilme düzeyine eriştiklerini söylemek mümkündür." ... "Ancak bu maden kullanımı yaygın değildir ve çok ilkel olduğu anlaşılan

yöntemlerle (ısıtma ve dövme) yapılmaktadır"¹⁶.

Bu dönemde ilk bulunan ve maden işçiliği, madencilğin ilk izleri olarak kabul edilmesine karşılık, bu dönem insanın bu malzemeyi tam anlamıyla tanımadığı ve bilinçli işlemediği kabul edilir.

Seramik-metal etkileşimleri bu çağda henüz yoktur. İnsan seramiği bilinçli olarak kullanmasını, pişirmesini öğrendiği bu dönemde, metaller daha bilinçli olarak kullanılmamaktadır. Bunu takip eden dönemlerde bu iki malzeme ister istemez etkileşimlere girmektedir.

IV. KALKOLİTİK ÇAĞ

"Anadolu'da Neolitik devirden sonra taş aletler yanında az miktarda madenin kullanıldığı bir devir olan Kalkolitik devre girilir. Kalkolitik terimi Hellen dilinde "bakır" anlamına gelen Khalkos ve "taş" anlamına gelen Lithos'dan türetilmiş olup "Bakır-taş" anlamına gelir Bu nedenle Kalkolitik devre Bakır-Taş Devri de denilebilir"¹⁷.

"Taş aletler yanında bakırında kullanılmaya başlanmasından sonra Kalkolitik çağ olarak adlandırılan bu dönemin Geç Neolitiğin devamı olduğu Hacılar, Can Hasan, Kuruçay gibi yerleşim yerlerindeki devamlılıktan anlaşılmaktadır"¹⁸.

Kalkolitik toplum yaşamında bazı değişimler ortaya çıkmıştır. Avcılık, tarımın öncelik kazanmasıyla etkinliğini kaybetmiştir. Neolitik devrin sonlarında başlayan avlanma ile ilgili sahneler, duvar resimleri yapılmaz olmuş, erkek figür tasvirleri azalarak yerine bereketlilik simgesi olan kadın figürleri artmış ve yaygınlaşmıştır. Taş alet yapımı yerini bakır alet yapımına bırakmıştır. Toprak malzeme; taş, kemik ... gibi malzemelerden yapılan heykelciklerde ağırlık kazanmıştır. Resim Sanatı duvarlar yerine boya bezekli pişmiş toprak kaplara uygulanmaya

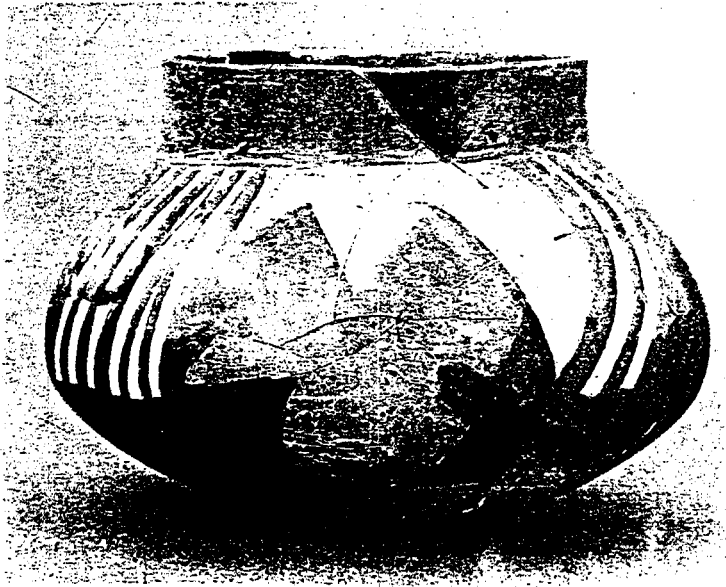
¹⁶ DİNÇOL, Dr. Ali M., a.g.e., s. 13.

¹⁷ MEMİŞ, Ekrem; **Bakır Madeninin Eski Anadolu Medeniyetinin Gelişmesinde Rolü ve Önemi**, X. Türk Tarih Kongresi, I. Cilt, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1990, s. 80.

¹⁸ Anadolu Medeniyetleri Müzesi Kitabı, a.g.e., s. 35.

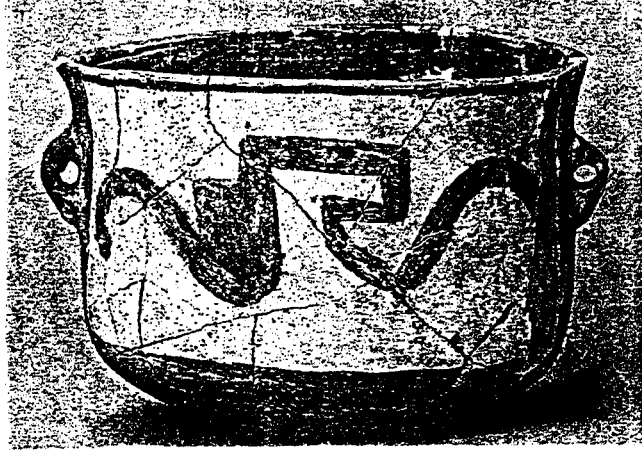
başlanmıştır. Katolitiğin son evrelerinde ise pişmiş toprak figürler, heykelcikler, bakırın daha çok işlenebilirliğinin artması sayesinde bakır malzemeye bırakmaya başlamıştır. Öte yandan dokumacılıkta da önemli aşamalar kaydedilmiştir. Bunun en güzel örneklerini yine pişmiş topraktan yapılan ağırşaklar göstermektedir.

"M.Ö. 5000-3000 yılları arasında gelişen bu uygarlıkta, seramiğin önemini dahada arttırarak geliştiği, tarım yan sanayi ürünü niteliğini kazandığı gözlenmektedir. Kalkolitik çağ seramiği denince ilk akla gelen isim Hacılar Seramiğidir. İlk kez Hacılar kazılarında elde edildikleri için arkeoloji literatüründe bu isimle adlandırılan seramiğin özelliği, toprağın elenmeye başlanması, cidarın incelenmesi ve üzerine sürülen kırmızı süslemelerdir. Çok karakteristik olan Hacılar ve paraleli olan eserlerde formların, daha estetik çizgiler kazandığı seramiğin ana geometrik motiflerinin keşfedildiği ve tümüyle yaratıcının hayal alemine bağlı stilize motiflerin doğduğu gözlenir. Kalkolitik çağın çok önemli merkezlerinden olan Can Hasan seramiklerinde ise zengin kahverengi kırmızı geometrik bezeme önemlidir. Dalgalı hatlar, içi taranmış baklava motifleri, üçgenlerle bezenmiştir"¹⁹.

Resim 4. Boya bezekli çömlekle. Pişmiş toprak. Hacılar. İ.Ö. 6. binin ilk yarısı.

¹⁹ TİMUR, Ark. Mine; a.g.e., s. 7.

Resim 5. Boya bezekli çömlekle. Pişmiş toprak. Hacılar. İ.Ö. 6. binin ilk yarısı.

Resim 6. Boya bezekli küp. Pişmiş toprak. Can Hasan İ.Ö. 5. binin ilk yarısı.

Kalkolitik çağ madenciliğinde bakırın çokça kullanılmaya başladığı görülür. Anadolu'da Beycesultan'da çıkan buluntularla madeni eşya topluluğu ilginçtir. "Bir çömlek içine konmuş bu eşyalar, bir hançer parçası, bir orak, iki bız, üç iğne, birkaç dövülmüş bakır ile bir gümüş yüzükten meydana gelen bir koleksiyon oluşturmaktadır. O zamanın değerli bir madeni olan bakırın, böyle gündelik yaşamda kullanılabilen eşyaların yapımına harcanabilmiş olması, bu madenin eskiye oranla daha bol bulunabildiğini kanıtlanmaktadır"²⁰.

Bu dönemde bakırın çokça kullanılmaya başlamasıyla birlikte insanlar seramik dışında yeni bir malzeme ile tanışmış ve bu malzemeyi tanımaya ve daha iyi işlemeye başlamışlardır. Bakır madenini işlemeye başladıktan sonra doğada bakır madeni arayan insan yeni madenlerle tanışmaya başlamıştır.

Bakır; Altın, gümüş madenleri gibi doğada saf halde de bulunabilmekte ve soğukken bile dövülüp biçimlendirilebilmektedir. Bakırın taş kemik gibi malzemeye göre daha kullanışlı ve dayanıklı olduğunu anlayan insanlar, bu madeni çok geçmeden ateşte yumuşatmayı başardılar.

İlk önceleri bakırı yumuşatıp işleyen bu dönem insanları, bakırı ateşte eritmek suretiyle "döküm" adı verilen madenler de şekillendirme yöntemlerinden olan tekniğin ilk adımını atmıştır. Fakat bu teknikle yapılan örneklerle bu dönemde pek rastlanmaz. Bunun nedeni de tekniğin tam anlamıyla uygulanmamasından kaynaklanmaktadır.

Bu çağda seramik-metal etkileşimlerine ait ilk belirtileri görmekteyiz. Madenciliğin tam anlamıyla gelişmediği bu dönemde form olarak etkileşimler görülmemekle birlikte teknik etkileşimlerin olduğunu görüyoruz. Seramik malzemeyi taşıyan ve işleyen insan: bu yeni malzemeyi de benzer biçimlerde şekillendirmektedir. İnsan; eleriyle bastırarak, cimdikleyerek kile şekil verdiği gibi, bakırda sert aletlerle döverek, incelterek biçim vermeye başlamıştır. Ateşte yumuşatılan bakır, çömlekçi çamurunun bazı özelliklerini içerir, bunu farkedenden insan; artık bakırı işlerken taş, kemik gibi maddenin boyutu ve biçimi ile sınırlı

²⁰ DİNÇOL, Doç. Dr. Ali M., a.g.e., s. 14.

değildir. Kile şekil verme yetisine sahip olan insan, bakıra da yine eliyle fakat aletler kullanarak şekil vermeyi öğrenmiştir. Ateş unsuru her iki malzeme içinde çok büyük önem taşır. Şekil verdiği kili ateşte pişirerek sertleştirdiği gibi, bakırı ateşte yumuşatarak ve döverek şekil veriyor ve tavlayarak sertleştiriyordu. Bakırı ateşte yumuşatarak ve döverek şekil verme; madencilikte "dövme" tekniği adı verilen şekillendirme yönteminin ilk şeklidir.

Ancak bu tekniğin bilinmesine karşın insanların henüz bu malzemeyi daha iyi işleyemedikleri, ufak çapta yapılan işlerden de anlaşılmaktadır.

V. TUNÇ ÇAĞI

"Bu çağa adını veren tunç, bakıra en az % 10 kalay karıştırılmasıyla elde edilen bir alaşımdır. İ.Ö. 3 bin yılda, özellikle ikinci yarısında tuncun yanısıra bütün madenlerin bu arada altın, gümüş gibi soylu madenleri de gerek döküm ve gerekse dövme tekniğinde olağan üstü bir düzeyde işlendiği konusunda kimsenin şüphesi yoktur." ... "Madencilik gelişmesi, uzmanlık gerektiren meslek gruplarının ortaya çıkmasına, buna bağlı olarakta işbölümüne dayanan kent yaşamının başlamasına neden olmuştur. Böylece bağımsız ilk küçük beylikler kurulmuş ve ilk siyasi örgütlenme başlamıştır"²¹.

Geç Kalkolitikten Tunç Çağına geçiş kesintisiz olmuştur. Tunç Çağı İ.Ö. 3000-2000'e tarihlenmektedir. Kalkolitik çağda olduğu gibi ziraatçı ve hayvan yetiştirici olan bu devir insanları, bundan başka iki önemli uğraşta öğrenmiş ve geliştirmişlerdir. Bunlardan biri ticaret diğeri de maden işçiliğidir.

Anadolu'nun zengin maden ve doğal kaynakları komşu ülkelerce de bilindiğinden, daha önceki çağlarda zaten var olan ticari ilişkiler çok

²¹ Anadolu Medeniyetleri I, **Tarih Öncesi /Hitit/ Demir Çağı**, Avrupa Konseyi 18. Avrupa Sanat Kataloğu, T.C. Kültür ve Sanat Bakanlığı yayınları, İstanbul, 1983, s. 24-25.

yoğunlaşmış, beylikler ve özellikle ticareti ellerinde tutan beyler zenginleşmişlerdir.

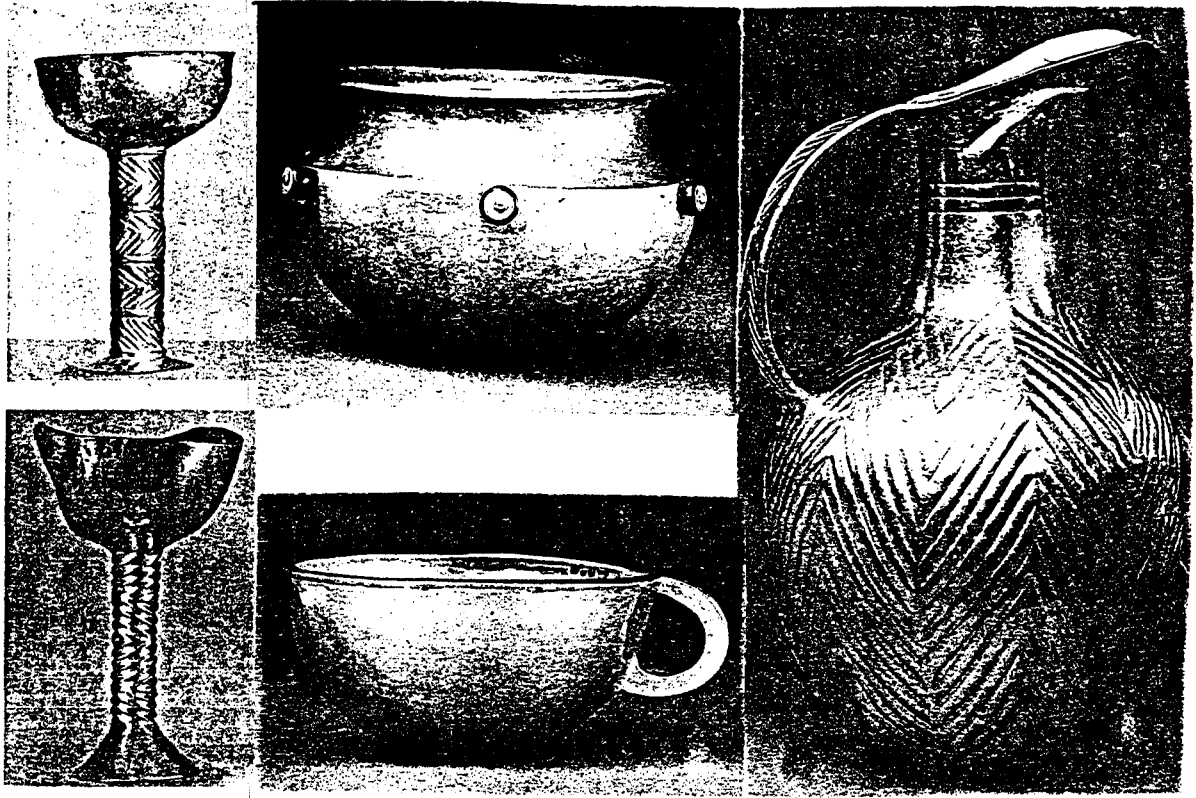
Tunç'un yapımında kullanılan kalay Anadolu'da bulunmuyordu. Beyliklerle Anadolu arasındaki ticaretin temelini; Anadolu'ya kalay dışalımını, Anadolu'dan genellikle gümüş bazende altın dışatımını oluşturmaktaydı. Beyliklerin Anadolu'ya getirdikleri kalayında Mezopotamya ve İran'da bulunan kalay kaynaklarından alındığı sanılmaktadır.

Tarım ve hayvancılığın gelişmesinde yalnızca işin verimliliğini arttırmakla kalmadı, ürünlerin düzenli değiş-tokuşuna da yol açtı. İşbölümü değiş-tokuşun niteliğini değiştirdi. Onu ticari üretime yani özellikle değiş-tokuşa yönelik ürünlerin yapımında yöneltti. Tunç'un yanısıra diğer alanlarda da çok değişiklik gösteren ürünler, değiş-tokuşun niteliğinin gelişmesinden kaynaklanmıştır. Madencilik, çömlekçilik, dokumacılık, taş yontuculuk gibi alanlarda uzmanların eline geçti. Zanaat tarımdan ayrıldı.

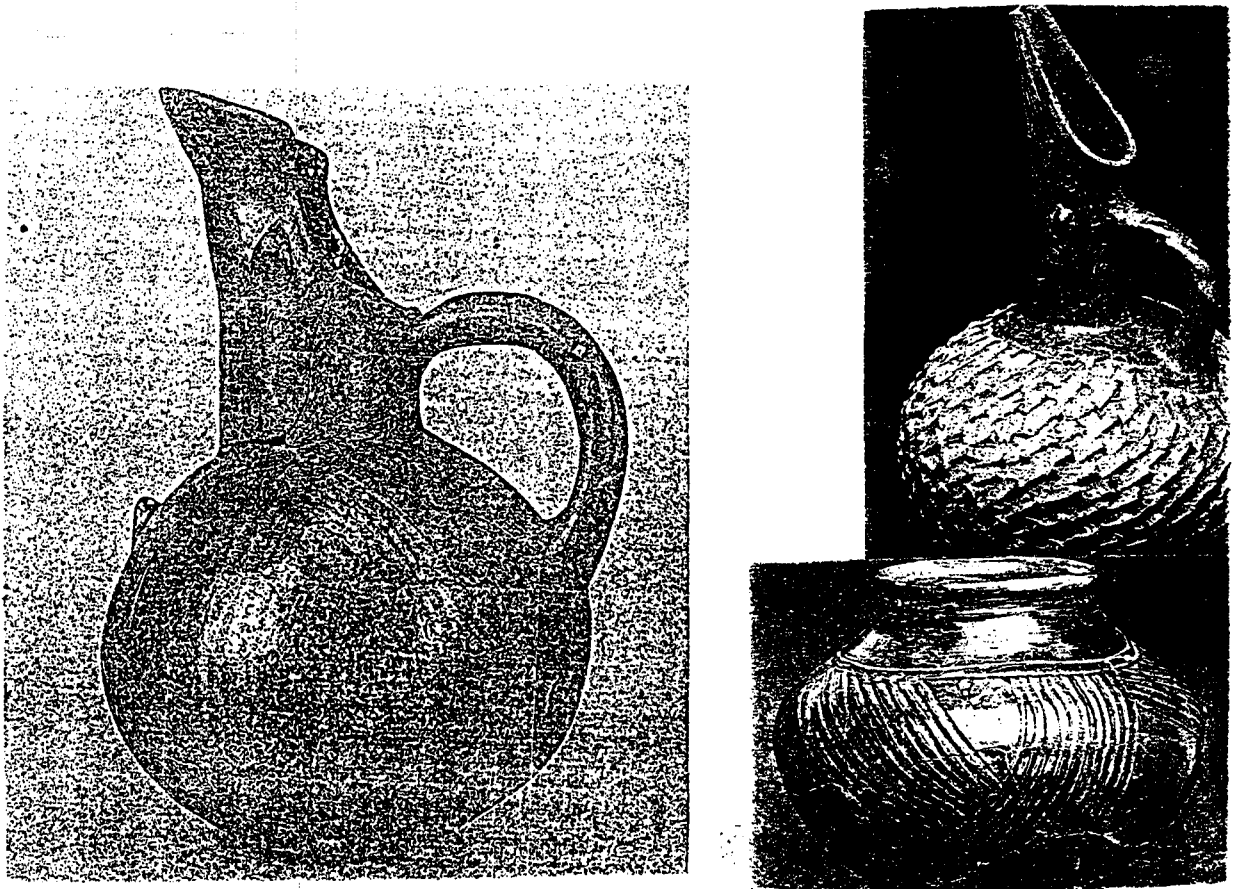
Bu dönemde seramik açısından önemli 2 değişiklik başlamıştır.

- 1- Madenin çokça işlenmesi ve tercih edilen malzeme olmasından kaynaklanan; Seramikte taklitçilik.
- 2- Anadolu'da sosyo-ekonomik ve sosyo-kültürel etkileşimlerin başlamasıyla Orta Doğu'da bulunmuş seramik çarkının Güneydoğu Anadolu yoluyla Anadolu'ya girmesidir.

Madeni kapların üretilmeye başlaması, bunların daha dayanıklı ve fonksiyonel olması, seramikle madeni kaplar arasında rekabeti başlatmıştır.

Resim 7. Tunç Çağı madeni kaplardan örnekler.

Resim 8. Tunç Çağı pişmiş toprak kaplardan örnekler.

Seramik-Metal malzemeler arasındaki rekabet nedeniyle Tunç Çağı seramikleri, madeni kap taklidi seramiklerdir. Seramik ürünlerin ana tipleri gaga ağızlı testiler, emzikli çaydanlıklar, siyah perdahlı, üzeri yivli ve kabartmalarla madeni andıran geometrik desenli geniş karınlı, tek ve çift kulplu kâse ve fincanlar, vazolar, küpler ve testilerdir. Bunun yanısıra çok kulplu kaplar, bitişik kaplar, iki ağızlı testiler de görülür. Ayrıca damga mühürler, döküm kapları, törensel kaplar, heykelcikler ve idoller, oyuncaklar ve ağırşaklarda görülür.

Çömlekçi Çarkın Anadolu'ya girmesiyle son dönemlerde gittikçe az kullanılmaya başlayan seramik malzeme sürekliliğini sağlamıştır. Seramik çarkının bulunmasıyla, çömlekçi elle şekillendirdiği kapları çark sayesinde daha kısa sürede ve daha çabuk yapmayı başararak seramikte seri üretim başlamıştır. Ayrıca çarkın kullanılmasıyla çömlekçilik ilk mekanize Endüstridir.

Yine madencilik ileri ilerlemesi, madenlerin çeşitlenmesi ve Tunç alaşımının bulunmasıyla da maden günlük hayatta vazgeçilmez olmuştur. Özellikle madenlerin eritilerek kaplara dökülmesi suretiyle gelişen "döküm"ün bulunmasıyla da madeni eşyalar yapımında da seri üretime geçilmiştir.

Tunç'un da özellikle dayanıklı ve fonksiyonel olması bu malzemeyi ön plana çıkarmıştır. Madencilik gelişmesiyle bilinen seramik formlarının benzeri formlar Tunç'tan yapılmaya ve tercih edilmeye başlanmıştır. Uzun ve yukarı kalkık gaga ağızlı, kısa silindirik boyunlu, küresel gövdeli, kulplu güğüm türü su kapları, iğneler, kemer tokaları, tavalar, ayna çerçeveleri, kirmen gibi kullanım aletleri tunç malzeme ve tunç üzerine altın gibi madenleri kakmalı görüyoruz. Ayrıca savunma araçları, kılıçlar mızrak uçları, çekiçler, baltalar da görülmektedir. Bunun yanı sıra altın, gümüş ve elektron gibi madenden çok çeşitli süs eşyaları, dinsel amaçlı semboller, kurslar ve heykelciklerde çokça görülmektedir.

VI. ASUR TİCARET KOLONİLERİ ÇAĞI

Bu dönemin başlangıcı aynı zamanda Anadolu'da yazılı tarihinin başlangıcıdır.

İ.Ö. 2. binyıl Anadolu'da Hitit Dönemi olarak tanımlanır. Fakat ilk iki yüzyılda (İ.Ö. 1950-1750) Kuzey Mezopotamya'daki Asur kenti tüccarları ile Anadolu beyleri arasında yoğun bir ticari ilişki görülür. Bu nedenle İ.Ö. 2. binin başlarındaki bu döneme Asur Ticaret Kolonileri Çağı adı verilir.

Asurlu tüccarlar, Anadolu beyliklerinin himayesinde hiçbir siyasal etkinliği olmayan pazar yerleri (karumlar) kurarak uluslararası ilk ticaret örgütünü gerçekleştirdiler. Karumlar Malatya ve Konya arasında bulunuyordu. Baş pazaryeri Kültepe'deki Kaniş Krallığına bağlı Kaniş Karumu idi.

Ticaretin temelini Asur'dan Anadolu'ya getiren kalay, dokuma ürünleri, süs eşyası, bazı kokular karşılığında satın alınan altın, gümüş eşya oluşturuyordu. Bu ticari ilişkiler sonucunda Asurlu'lar beraberlerinde Anadolu'ya yabancı olan dillerini, çivi yazılarını ve silindir mühür geleneğini getirmişlerdir. Çivi yazısını bilen ve kullanan Asurlu tüccarlar, beyler arasındaki bütün ticari, hukuki ve sosyal ilişkiler, kilden tabletler üzerine eski Asur lehçesiyle yazılarak belgeliyorlardı. Böylece Asur ticaret Kolonileri Çağı adı verilen dönemin başlarında İ.Ö. 1950 yıllarından itibaren Anadolu yazılı Tarih Çağlarına girmiş oluyordu.

Anadolu'nun Asurlu'larla arasındaki ticaret bu dönem sanatını etkilemiştir. Ticaretle birlikte çömlekçilik, dokumacılık, madencilik ... gibi uğraşlarda yapılan işlerde ticari amaca yönelik olduğu dikkati çekmektedir.

Bu dönemde çömlekçi çarkının gelişip, yaygınlaşmasıyla artan üretim ve ticarete yönelmesiyle çanak çömleklerde görülen biçimlerin zenginliği ve kalitenin yüksekliğidir. Pişmiş kap türlerinde kullanılan formlar Tunç Çağında kullanılan formların devamı niteliğindedir. Ancak

bu formlarda görülen geniş gaga ağızlı kaplar daha çarpıcı ve belirgin biçimli özelliğine kavuşur. Bu nitelik ilerde Hitit seramiğininde belirgin özelliği haline dönüşecektir.

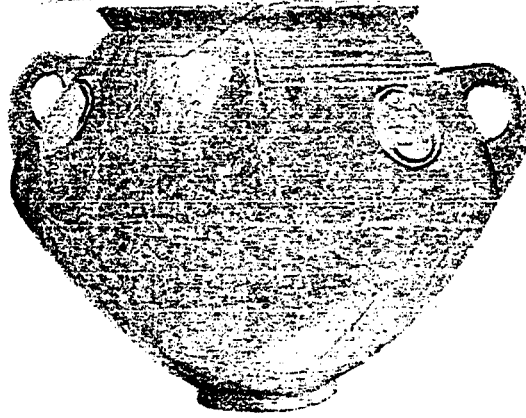
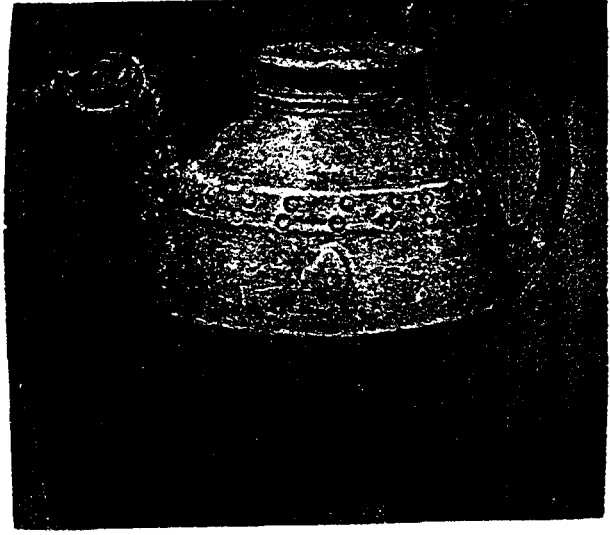
Kültepe-Kaniş kazıları bu dönem çanak çömleğin çoğunun evlerin mutfak ve kilerlerinde, depo odalarında bulunduğunu gösterir. "Evlerin bazılarında keşfedilen çanak-çömleğin sayısı, bir ailenin ihtiyacından çok fazladır. Ayrıca bunların hiç kullanılmadıkları, yeni oldukları da anlaşılmaktadır. Satış için depo edildiklerinden şüphe edilemez. Bu çağın seramik sanatı şekil zenginliği ve teknikleri yüksek seviyesi bakımından eski Önasya seramik sanatı arasında önemli bir yere sahiptir. Şekillerin büyük bir kesimi madeni kapların taklidir"²².

İ.Ö. 3. binden tanınan kap şekillerinin yanında yeni formlar ortaya çıkmıştır. Bu hayvan ve kuş figürlü kaplar, stoklama ve ticaretle gelişen mühürlü kaplar, gagaları hayvan başı biçimli testiler, at ve kartal figürlü ibrikler, hayvan kabartmalı süslü vazolar aynı zamanda Asur Ticaret Kolonileri çağını karakterlendiren formlardır.

Ayrıca ilk kez Asur Ticaret Kolonileri Çağında görülen hayvan kabartmalı kaplar ilk örneklerdir. "Karumda Ib katında pişmiş topraktan damga mühür şeklinde bir boğa kalıbı bulundu. Kalıbın uzunluğu 9.8 cm; genişliği 8.1 cm kalınlığı 1.6 cm dir. Kalıpta gövde, boyun, 4 bacak, kuyruk ve gerdan işlenmiştir. Bu kalıptan çıkarılacak boğa gövdeleri vazolara yapıştırılacaktır. Kültepe vazosunda olduğu gibi, boğanın başı ayrıca heykel şeklinde hazırlandıktan sonra boğanın boynuna yapıştırılacaktır. Böylece gövde kabartma, baş da heykel şeklinde olacaktır"²³.

²² ÖZGÜÇ, Tahsin; Kültepe-Kaniş II, **Eski Yakındoğunun Ticaret Merkezinde Yeni Araştırmalar**, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1986, s. 49.

²³ ÖZGÜÇ, Tahsin; a.g.e., s. 57.

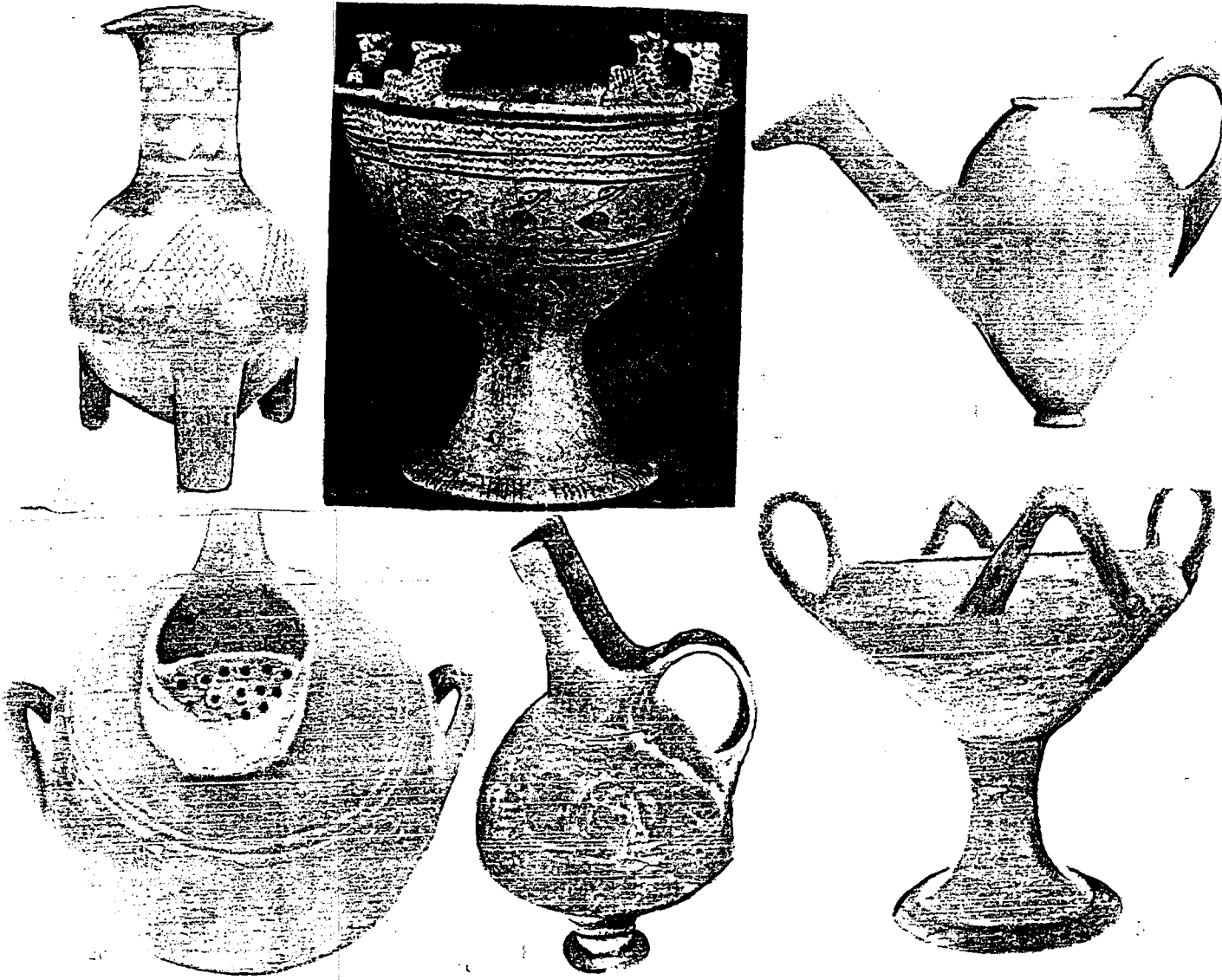
Resim 9 Hayvan kabartmalı vazo, mühürlü kap ve gagası hayvan biçimli testi. Asur Ticaret Kolonileri Çağı.

Ayrıca bu dönemde riton adı verilen dinsel kapların çokça işlendiği görülür. Genellikle, arslan, domuz, kartal, köpek, boğa, tavşan, balık, salyangoz ve çizme biçimli kaplar çokça işlenmiştir.

Bunun yanısıra seramiklerde tek renkli kaplar metalik görünümlü astralı ve parlak perdahlıdır.

Dalgalı hatlı ve su kuşu motifli çok renkli seramiğin ortaya çıkmasında bu dönem özelliklerindedir. Krem zemin üzerine kırmızı ve siyah motiflerle işlendiği görülmektedir. Bunun yanısıra içi taralı

baklava motifli ve daire şeklindeki bezeme örnekleri Anadolu'daki geometrik bezemeli kapların devamı niteliğindedir. Çok kulplu meyvelikler, çömlekler, süzgeçli çaydanlıklar, ana tanrıça heykelcikleri, mühürler ve çivi yazılı tabletler de Çağın seramik örneklerindedir.

Resim 10 Asur Ticaret Kolonileri Çağı Seramik Örnekleri.

Bu dönem madenciliği Tunç Çağı'nda gelişen madenciliğin devamıdır. Bu dönem Madenciliği izlendiğinde madeni işlerin savunma ve ticarete yönelik süs eşyaları ağırlıklı oldukları görülür. Kültepe-Kaniş

kazılarında madeni kap buluntularının az olmasına karşın, madencilik hakkında bilgileri yazılı tabletlerden, kazı sonucu ortaya çıkarılan metal işleyen atölyelerden, madencilikte kalıp ve yardımcı aletlerinden ve seramiklerde görülen metalik kap taklitlerinden anlamaktayız.

Bunun yanı sıra madeni buluntuların dönemlerde az olması, madenlerin yeniden kullanıma uygun maddeler olması, bir devleti yıkan ya da kenti ele geçirenlerin yeni maden arama ve işleme yerine bu ele geçirdikleri eşyayı eriterek kendi zevk ve gereksinimlerine göre yeni şeyler yapmayı benimsemeleri olarak açıklanmaktadır.

Bu dönem madeni kapların dövme usulü ile yapıldığı bilinmektedir. Döküm yöntemi ise; savunma aletlerinde, ufak çaptaki işlerde görülen yöntemlerdir. Dökümde kullanılan taş kalıplarının sayısı oldukça fazladır. Dökümde kullanılan taş kalıplarının sayısı oldukça fazladır. Dökümde seramik malzeme yerine kalıp kullanılmasının nedeni; genelde üstü açık kalıp yöntemi uygulanmakta, dökümden sonra üstten çekiçle düzeltilmesi gerekmektedir. Seramik malzemenin çekiç darbelerine karşı kırılğan olması taş malzemeyi daha uygun kılmaktadır. Ayrıca taşı oymak için kullanılan aletlerde gelişmiş olduğundan bu taş malzeme seramik malzeme ile yapılan kalıplardan daha çok kullanılmıştır. Seramik malzeme bu dönemde kalıptan ziyade özellikle madeni eritmek ve kalıplara dökmede kullanılan potalarda, huni ve körüklerde en çok kullanılan malzemedir. Potaların "hamurlarına kalın kum taneleri karıştırılmıştır. Kalın cidarlı sağlamdırlar. İçlerinde, madenin izleri yeşil renkli bir tabaka halinde kalmıştır. Küçük akıtacaklı ve kalıp kulplular. Hepsisi kırılmış parçalar halinde elimize geçti"²⁴.

Ayrıca bu dönem madenciliğini Kültepe-Kaniş kazılarında ortaya çıkan atölyelerden anlamatayız. "Kaniş'te bir yapının atölye olduğunu içindeki buluntulardan, yani madeni eşyanın taşınabilir taş kalıplardan, tabana sabitleştirilmiş olan sabit büyük kaplardan, sayıları bir evin ihtiyacından çok olan potalardan, hamlaç ve körüklerden, satışa hazır çeşitli malzemenin depo edilmiş olmasından ve ustaların

²⁴ ÖZGÜÇ, Tahsin; a.g.e., s. 47-48.

kullandığı şekilsiz taş objelerin/aletlerin çoğunluğundan anlıyoruz"²⁵.

Görüldüğü üzere buluntularda az örnekler olmasına karşın bu dönemde madencilik ileri bir düzeydedir. Bu dönem madeni kaplar yanında iğne, bilezik, kemer tokaları gibi süs eşyaları, savunma aletleri ve küçük heykelcikler madeni eserler arasındadır.

VII. ESKİ HİTİT VE HİTİT İMPARATORLUK ÇAĞI

Asur ticaret kolonileri çağının sona ermesinden bir süre sonra M.Ö. II. binin 2. çeyreğinde merkezi (Boğazköy) Hattuşa olan Hitit Devletinin kurulduğu görülür. Bu devlet aynı zamanda Anadolu'daki ilk siyasi birliktir. Hititlerin Anadolu'ya nereden geldikleri henüz tam aydınlanmamıştır. Ancak araştırmacıların çoğu onların Doğudan genellikle Kafkas yöresi üzerinden Demirkapı geçitlerini kullanmış oldukları görüşünü savunmaktadırlar. Hitit-Avrupa kökenli kavimlerin barışçıl bir akımla Anadolu'ya geldikleri düşünülür. Anadolu'da yaşayan, yerli halk olan Hititlerle kaynaşmış ve yerli halk Hattilerinde adını alarak kendine Hitit ismini koymuşlardır. Bu akımlarla etnik değişimler ortaya çıkmış ve Orta Anadolu'da Hitit Devleti kurulmuştur.

Eski Hitit Devletinin ilk kralı I. Hattuşili devletin başkentini, Eski Asurlu kolonistlerin merkezi olan Kaniş'ten Hattuşa (Boğazköy)' ya taşımıştır. Eski Hitit Devleti olarak anılan bu dönem Anadolu'da başta; Boğazköy olmak üzere Alacahöyük, Eskişar, İnandık, Maşathöyük en ünlü merkezleridir.

Ülke içindeki politik çekişmeler nedeniyle zayıflayan Eski Hitit Krallığı İ.Ö. II. binin 2. yarısında yeniden kuvvetlenmiş ve bir imparatorluk haline gelmiştir. Mısır ve Babil'in yanında Ön Asya'nın üçüncü büyük politik gücünü oluşturmuştur.

Boğazköy'de bulunmuş olan kil tabletler, Anadolu'daki ilk siyasal birliğin devlet arşivini oluşturur. Kral yıllıkları, devletlerarası anlaşmalar, kanunlar, yönetmelikler, kral mektupları edebi ve dini metinler bu büyük arşivin parçalarını oluşturur.

Hititlerde devlet yönetiminden başlıca sorumlu kişi kral'dı. Hitit

²⁵ ÖZGÜÇ, Tahsin; a.g.e., s. 37.

kralı Tanrıların yeryüzündeki temsilcileri olarak kabul edilmekte idiler. Hitit dininde çok tanrılı bir dindi. Bu nedenle Hitit sanatı bir dini ve krali sanatıdır. Hitit tasvir sanatında da işlenen konularda dinsel ve krali olayların işlendiği görülür.

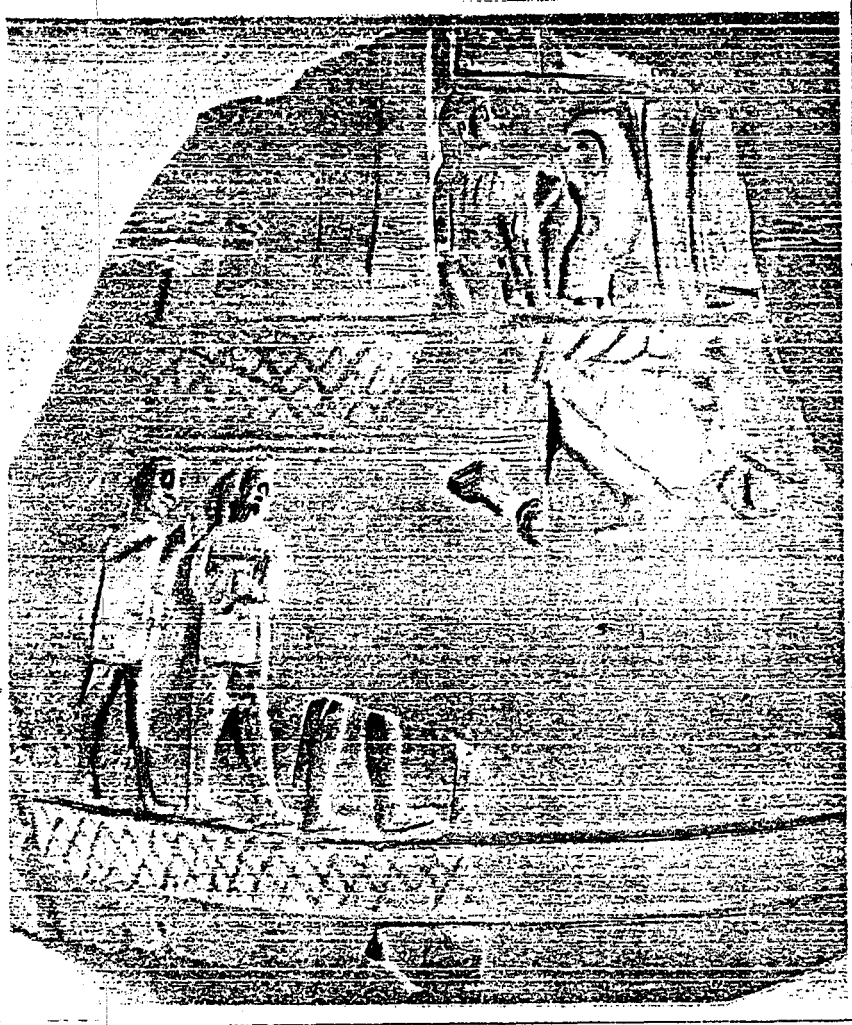
Bu dönem mimarisi anıtsal, taş işçiliği ise çok gelişmiştir. Bu dönemde; kaya kabartmaları gibi büyük boyutlarda plastik eserler yapılmaya başlanır. Başkent Hattuşa (Boğazköy) yakınındaki bir açık hava tapınağı olan Yazılıkayada'ki kabartma tanrılarının olayının yanısıra, Alacahöyük sur kapılarındaki arslan ve sfenks kabartmaları bu sanatın etkileyici örnekleridir. Bunlar dinsel imparatorluk sanatının etkileridir.

Bu devlet idaresi, mimari, şehir kurma, insanlar arasındaki anlaşmazlıklara çare bulma, mahkeme sistemi, ticaret gibi metodlar bir önceki çağda yüksek Mezopotamya kültürünü hazır olarak Anadolu'ya getiren Asurlu kolonistler sayesinde öğrenilmiş ve bunun neticesinde de Hitit Devletinin kurulması sağlanmıştır. Bu nedenle Büyük Hitit İmparatorluğunun siyasal alandaki üstünlüğüne karşın bu dönem sanatı Anadolu'daki geçmiş kültürlerin özümlemesi ve Suriye-Mezopotamya öğelerinin birleştiği bir sentezdir.

Halkın büyük bir çoğunluğu tarım ve hayvancılıkla uğraşmaktaydı. Bunun yanında, inşaat ustaları, dokumacılar, deri işçileri, çömlekçiler, gümüş, altın, tunç işleyen ustalar gibi çeşitli mesleklerde bulunmaktaydı.

Hitit dönemi seramiğinin; Eski Hitit Seramikleri ve Büyük İmparatorluk Dönemi Seramiği olarak inceleyebiliriz.

Eski Hitit Seramikleri: Seramikten teknik ve form bakımından Asur Kolonileri Çağında yaratılmış eserlerin esasları zamana uygun olarak devam etmektedir. Hitilerin Anadolu sanatına ekledikleri en önemli öğelerden biri Asur Ticaret Kolonileri Çağı'nda başlayan kabartmalı törensel kapların gelişmesi ve heykeltraşi öğelerin artmasıdır. Kabartma daha ziyade taş malzemedeki görülmesine rağmen, bulunan kabartmalı keramik parçaları da kabartma sanatının seramikte'de uygulanmasını göstermektedir.

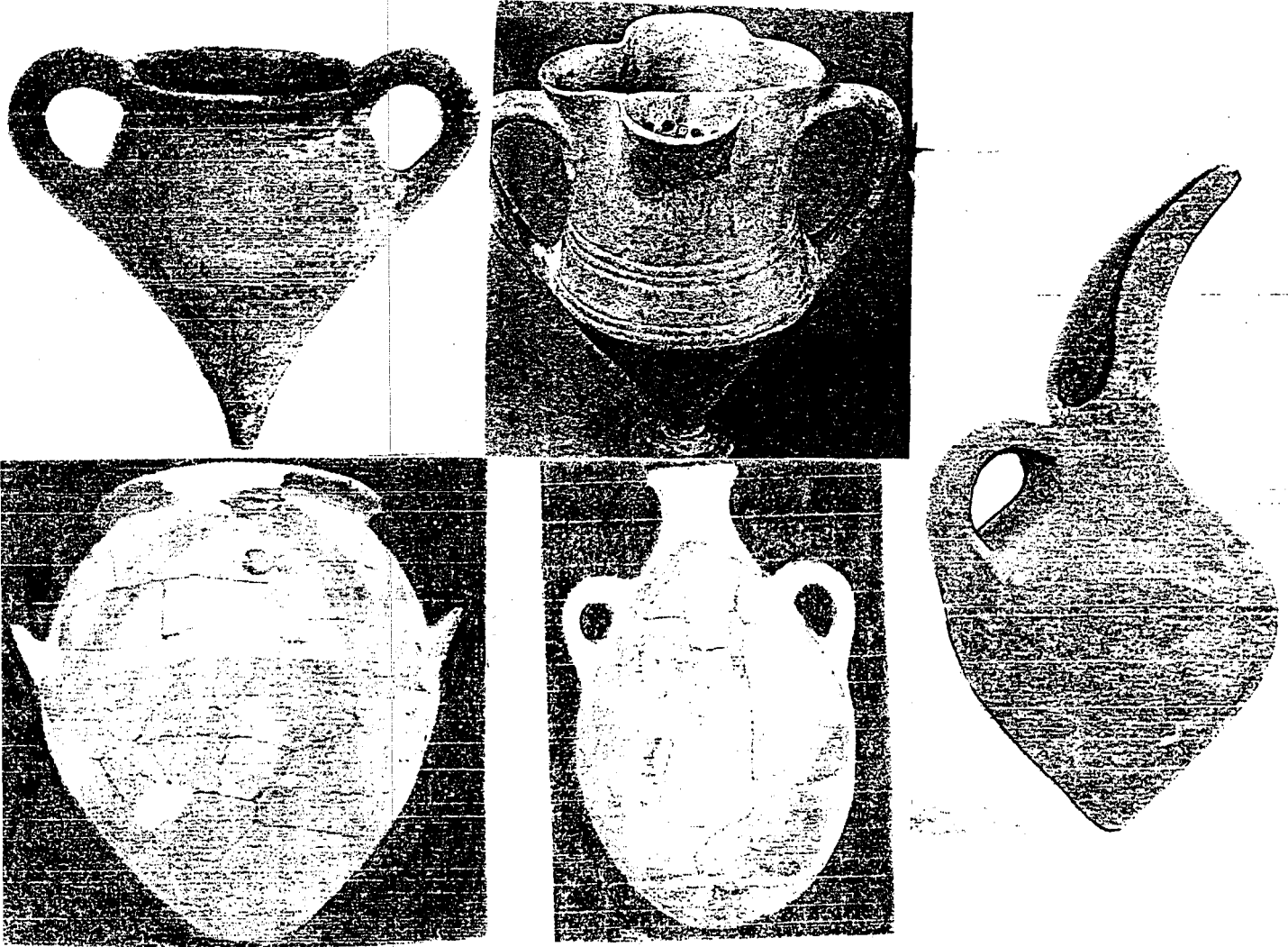

Resim 11 Eski Hitit Dönemi kabartmalı seramik vazo parçası.

Bu dönem seramik formları arasında Asur Kolonileri Çağı'nda dini törenlerde kullanılan içki kapları ritonların bu dönemde daha büyük boylarda yapılarak kullanıldığını görüyoruz. Soyut ifadeli arslan ve boğalar, bu çağda naturalist bir ifade kazanmıştır. Bunların bir kısmı tanrıların kutsal hayvanlarını temsil etmekte, bir kısmında riton olarak kullanılmış kaplardır. Eski Hitit Çağı, pişmiş toprak figürler grubunu oluşturan hayvanlar genellikle boğa, kartal, arslan ve geyiktir.

Bunun yanı sıra çanak-çömlek, biçim bezeme bakımından Anadolu geleneklerinin devamıdır. Büyük bir çoğunluğu madeni kapları örnek almaktadır. Gaga ağızlı testiler, yonca ağızlı testiler, çift kulplu içki

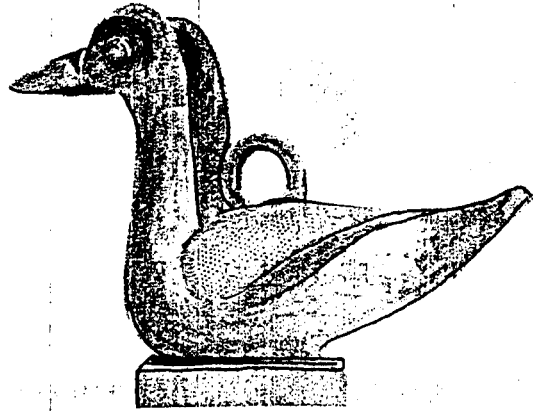
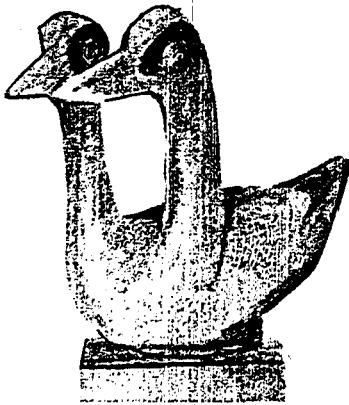
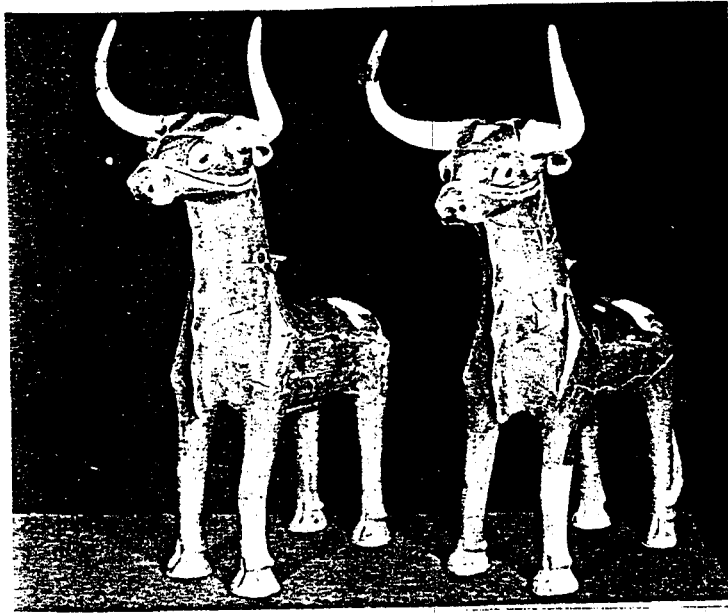
kapları en çok kullanılan formlardır. Çarkın kullanımının yaygınlaşmasıyla birlikte bu formlarda çark yapımı birbirinin benzeri formların çok kullanıldığı, gözlenmektedir. Bezemede tek renkli metalik görünümlü, parlak perdahlı kaplar yanında renkli boya bezekli örneklerde çoktur. Ayrıca matara biçimli kaplar, süzgeçli kaplar, testiler, mühürler, çaydanlıklar, fincanlar da diğer çanak çömlek türleridir.

Resim 12. Eski Hitit seramik örnekleri.

Hitit İmparatorluk dönemi seramiği; Bu çağda kap şekillerinin azaldığı ve teknikte bir gerileme olduğu görülür. Ancak dini işlevi

onların yapımına özen göstermiştir. Fırtına tanrısının 2 boğası gibi... Bu dönemde daha çok dini işlevi olan kaplara yönelinmiştir. Bu dönemi yansıtan diğer çanak-çömlek tipi formlar azalmıştır. Bu tip seramiklerin çok az sayıda bulunması da bunu kanıtlamaktadır. Yalnız imparatorluk döneminde dini amaçlı kaplarla hayvan anatomik özelliklerinin Eski Hitit'e göre daha iyi yansıtan eserler yaratılmıştır. Bunun yanısıra çiftbaşlı ördek biçimindeki kap gibi sanatçıların düş güçlerini de ortaya koyan fantastik yaratıklarda yapıldığını görmekteyiz.

Resim 13. Hitit imparatorluk dönemi dini amaçlı seramik örnekleri.

Hitit dönemi madencilik sanatı gelişmiş olmasına karşın madeni eserler bol ve çeşitli değildir. Bunun nedeninin Hitit Çağını sona erdiren yangın felaketinde ya sahipleri ya da şehrin düşmanları tarafından, madeni eşyaların götürüldüğü sanılmaktadır. Ayrıca yine belirttiğimiz gibi madenlerin tekrar eritilip kullanılabilmesinde madeni eserlerin az sayıda olmalarının diğer bir nedeni olabilmektedir.

Yine madeni buluntuların az olmasına karşın arkeologlar madeni kapların çivi yazılı belgelerde adlarının geçtiği ve seramik kaplarında bunları örnek aldıklarında birleşmektedirler.

Ayrıca tunç silahlar baltalar yanında bu dönemde amulet (muska) olduğu sanılan değerli madenden yapılmış küçük boy figürinler hitit madencilğinin ve heykeltçiliğinin çok güzel eserleridir.

Resim 14. Hitit Dönemi Amulet denilen küçük heykeltçilere örnekler.

Hitit döneminde de önceki çağlarda olduğu gibi bakır ve tunç en çok kullanılan madenlerdi. Yine çivi yazılı tabletlerden anlaşıldığı üzere Demirin İ.Ö. 2. bin yıl başlarında bilindiği ve çok değerli sayıldığı bilinmektedir. "Anadolu'da demir filizleri çok olmasına karşılık, bunu eritebilmek için gerekli olan yüksek ısı ve arıtma tekniği yaygınlaşmış bir teknoloji olmadığı için demirin değeri yüksekti. Yazılı belgelerde demir kılıç, demir tablet ve hatta demirden yapılmış tanrı ve hayvan heykellerine değinilmesine karşın, çeşitli yerlerde yapılan kazılarda bu tür büyük eşyalar bulunamamıştır. Bunların Hitit Devletinden sonra gelen istilacı güçler tarafından eritildiği ve yeniden kullanıldığı düşünülebilir"²⁶.

"İşlenebilir demir, en az 1100-1950 °C ısıda ve yakıt olarak odun-kömürünün (karbon'un) kullanıldığı bir fırında tasfiye edilen ve tasfiyeden sonra tekrar tekrar ısıtılıp, tekrar tekrar çekiçlenmek suretiyle elde edilen demirdir. Sıcak demir dövülürken, bir yandan tasfiye sırasında demirin yapısına karışmış olan karbonun demirin kristalleri arasına yayılması; bir yandan da demirin içindeki yabancı maddelerin dışarı atılması sağlanır. Bu usülle elde edilen yeterli sertlik kazanmış, işlenebilir demire, "dövme veya dövük demir" denir." ... "Dövme demir ilk olarak M.Ö. 2. bin başlarında Anadolu'da, Toroslardan Kafkasya'ya kadar uzanan dağlık bölgede elde edilmiş ve M.Ö. 1900-M.Ö. 1400 tarihleri arasında yalnızca bu bölgede kullanılmıştır." ... "Tunç ve dövme-demirden daha sert ve sağlamlılık bakımından üstün olan maden; içinde daha çok karbon bulunan ve gene bir demir karbon alaşımı olan "çelik"tir. Çelik ilk olarak M.Ö. 1400 dolaylarında ve gene Anadolu'da Hitit metalürjistleri tarafından keşfedilmiştir"²⁷.

Hititler demiri kullanabilen maden haline ilk getirenler olmuştur. Demirin bulunmasıyla; aynı tunç'un kullanıldığı ve işlendiği devre adını verdiği gibi Demirde Hitilerden sonra kullanırlığı bundan sonraki döneme adını verecektir.

²⁶ DİNÇOL, Doç. Dr. Ali M., a.g.e., s. 69.

²⁷ ERGİNSOY, Dr. Ülker; a.g.e., s. 14.

VIII. GEÇ HİTİT DEVLETİ

İ.Ö. 1200'lerde batıdan gelen Ege göçlerinin saldırıları sonucu Hitit İmparatorluğu yıkılmıştır. Bu saldırılardan kurtulan Hititler güney ve güneydoğu Toroslar'ın dağlık alanlarına çekilerek son Hitit beylikleri çağını yaşatmışlardır. Ancak bir daha merkezi bir Hitit Devleti kurulamamıştır. Hitit İmparatorluğu'nun çöküşü ile birlikte belgeler susmuş olduğundan bu çağ karanlık bir çağ olarak adlandırılmaktadır. Ancak Geç Hitit Çağı'nın İ.Ö. 700 yıllarına kadar yaşanmış olduğu bilinmektedir.

IX. TUNÇ ÇAĞI, ASUR TİCARET KOLONİLERİ ÇAĞI VE HİTİT ÇAĞI SERAMİK-METAL ETKİLEŞİMLERİ

Kalkolitik Çağ'da başlayan bu iki malzeme arasındaki ilk teknik etkileşimden sonra, bunu takip eden çağlarda Seramiğin ve Madencilik'in gelişmesiyle birlikte birçok yönde etkileşimlerin olduğu görülür.

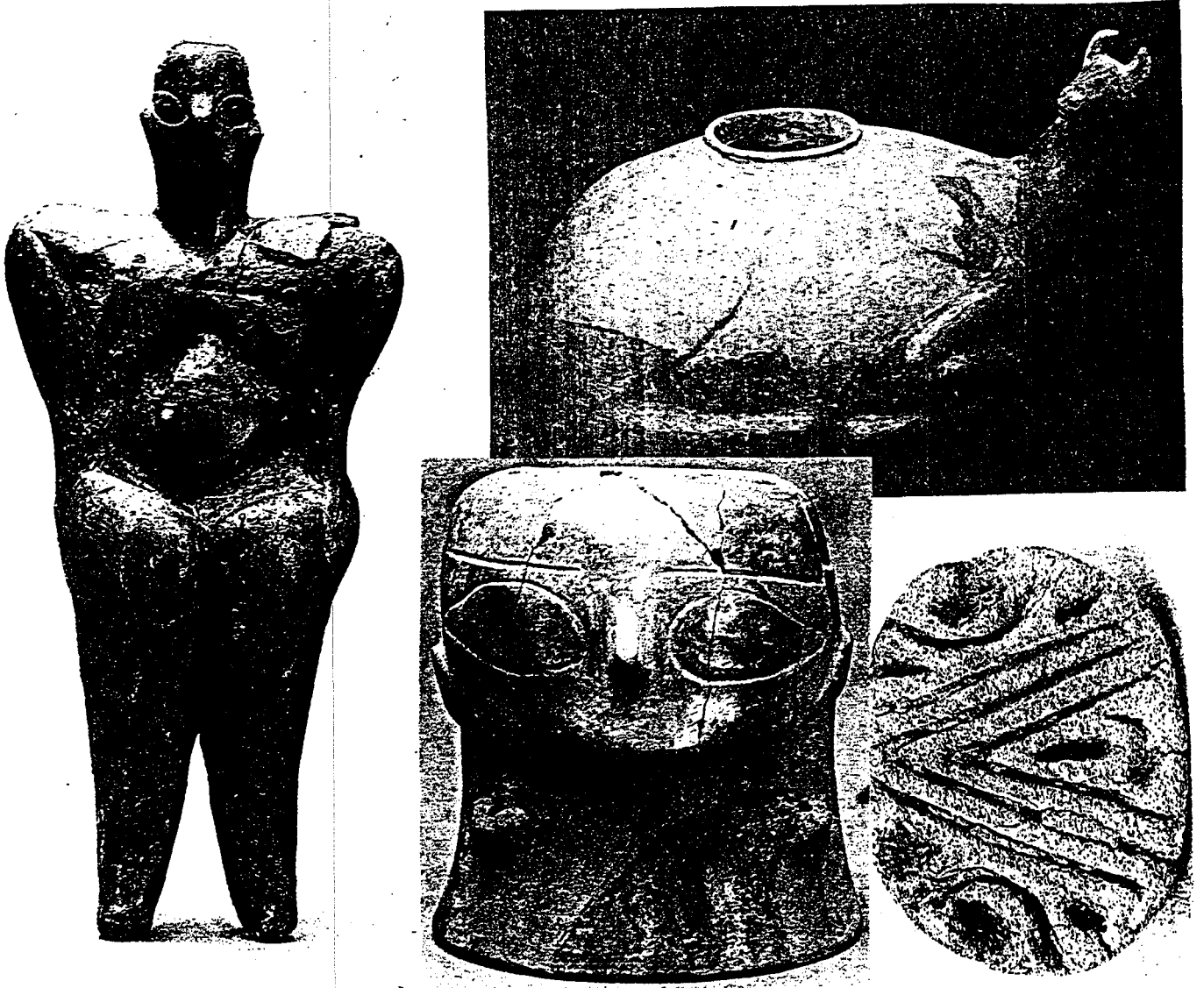
İlk önce özellikle kapkacakta bilinen formların yani seramik kapkacak formlarını, Tunç Çağı'nda madencilik'in gelişmesi ile çokça kullanılmaya başlayan madeni kaplarda görüyoruz. Kullanımı ile ön plana çıkan metal malzeme; seramiklerde var olan, seramiklere özgü formların ele alınarak uygulandığı görülmektedir. Tunç Çağı başında görülen bu madeni kaplar seramiğe göre daha keskin hatlı ve parlaktır.

Bu malzemenin çokça işlenmesiyle birlikte seramik kaplarda azalma görülmüş ve seramikte taklitçilik başlamıştır. Seramik malzeme kendine özgü formlara, metal izleride katarak aynı formlara yenilikler getirmiştir.

Tunç Çağı Seramiğinin metal kapları taklit ederek etkileşime girdiği kabul edilirse de; aslında form olarak ilk etkileşim zaten seramiklerde var olan formları kendine uygulayan metal malzeme de görülmüştür.

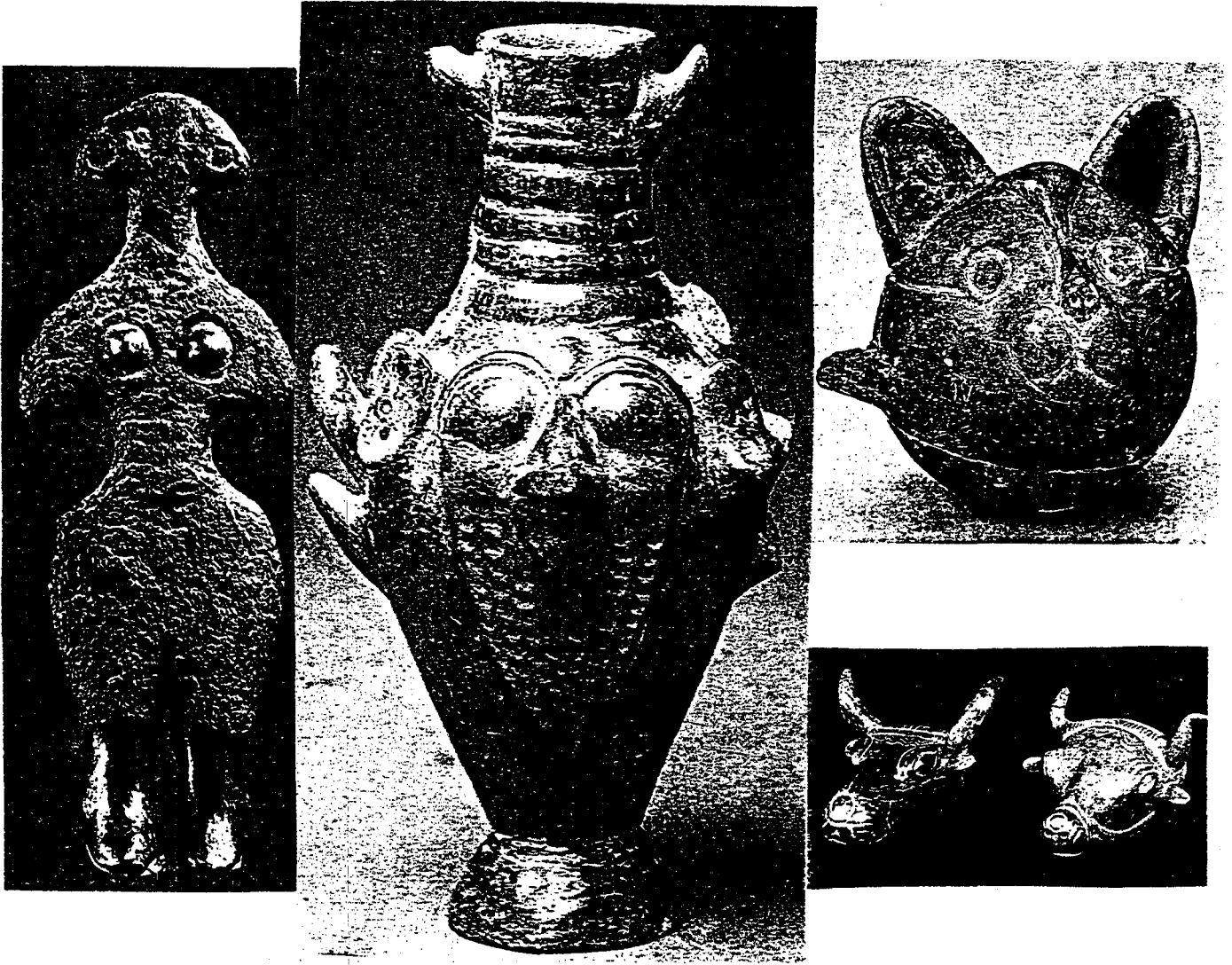
Ayrıca kapkacak formları ile birlikte, seramiklerde, Neolitik Çağ'dan

beri kullanılan pişmiş toprak tanrıça heykelleri, hayvan ve insan biçimli kapların ve pişmiş toprak damga mühürlerin metal malzemede kullanımı diğer Çağ'lardada devam etmiştir.

Resim 15. Neolitik Çağ: Pişmiş toprak Tanrıça heykelleri, Ceylan biçimli pişmiş toprak kap, insan yüzü pişmiş toprak kap ve pişmiş toprak damga mühür.

Neolitik çağda bilinen bu formların benzerlerini diğer çağlarda madeni buluntular az olduğundan karşılaştırmalı örneklerini ancak madeni eserleri taklit eden seramik buluntular ışığında verebilmekteyiz.

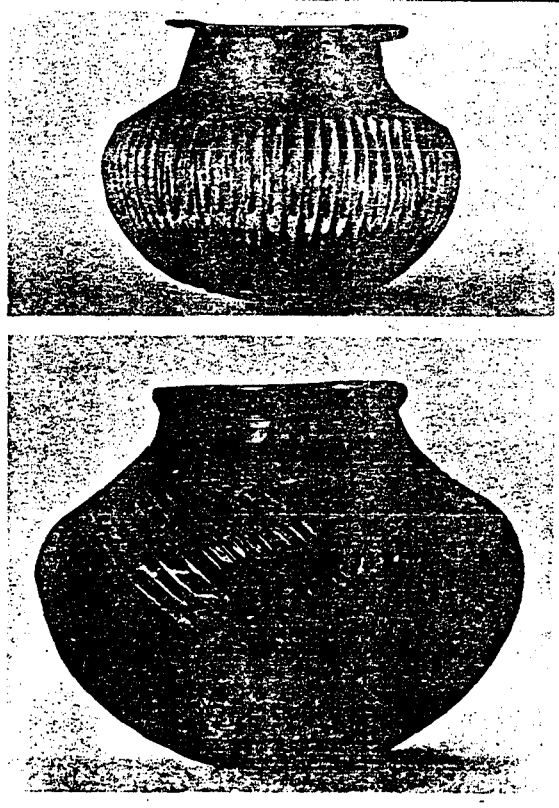

**Resim 16. Sol: Kadın heykelciği Tunç Çağı, Gümüş ve Altın.
Orta: İnsan yüzükabartmalı törensel kap. Tek renkli, perdahlı madeni görünümlü pişmiş toprak. Asur Ticaret Kolonileri Çağı.
Sağ: Hayvan biçimli Törensel kaplar. Tek renkli, perdahlı, yiv bezemeli pişmiş toprak. Eski Hititi Devleti Çağı.**

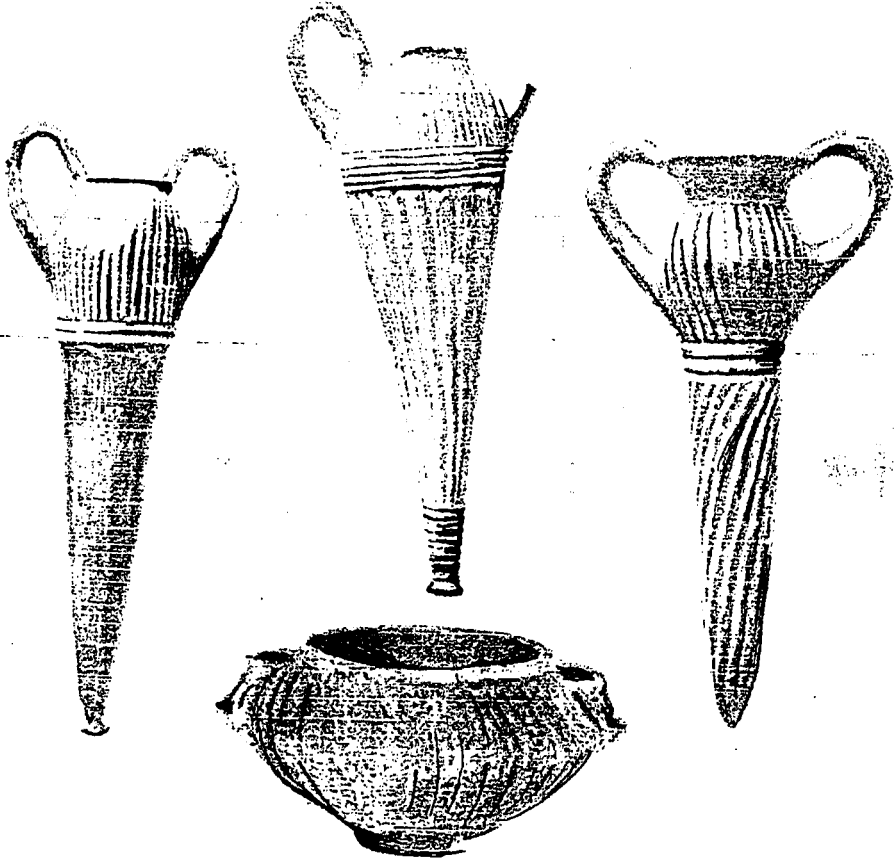
Bu Tunç Çağı başında görülen Seramik formlarının metallerde kullanımı ve bu formlarda görülen metal malzeme izlerinin seramiklerde görülmesi diğer çağlarda da benzer biçimlerde devam etmektedir.

Bu iki malzeme arasında rekabet nedeni ile başlayan etkileşimler; Tunç Çağı, Asur Ticaret Kolonileri Çağı ve Hitit Çağı'nda şu şekillerde olmuştur.

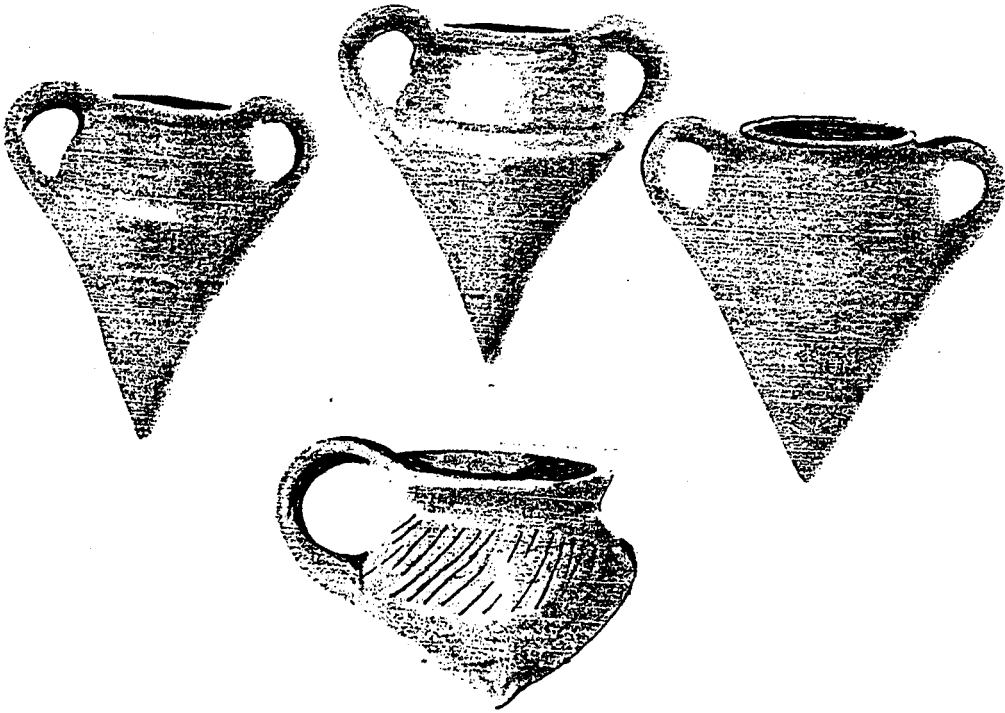
- Seramiklerde madeni kaplara benzetilme kaygısıyla "perdahlanmanın" doğması.
- Perdahlanma ile birlikte siyah veya metalik tek renkli astar kullanımı.
- İlk önce seramikte başlayan süslemenin, metallerde başka biçimlerde (yiv, kazıma, perçin vb.) kullanımı ile başlaması.
- Metallerde başlayan dekorlamanın taklit nedeniyle benzerlerinin seramikte görülmesi.

Resim 17. Tunç Çağı; üstte madeni bir kap. Altta Astar boya ile astarlanmış, perdahlanmış, yiv bezemeli pişmiş toprak kap.

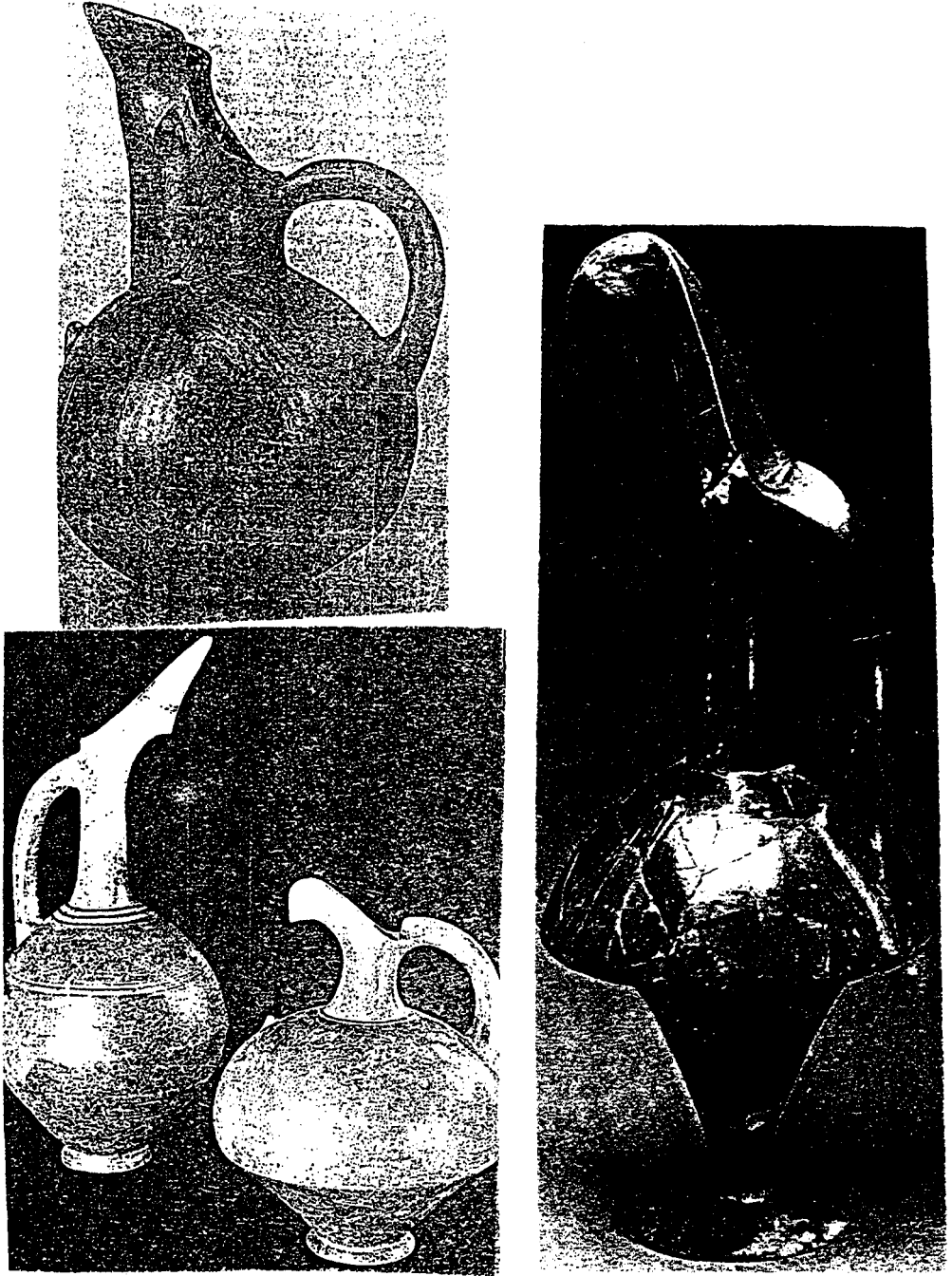

Resim 18. Asut Tic. Kolonileri Çağı, tek renk astarlı, perdahlı, yiv bezemeli seramik kapları.

Resim 19. Hitit dönemi tek renk astarlı, perdahlı, yiv bezemeli seramik kapları.

e) Seramiklerde keskin hatlar ve gaga ağızlı formların kullanımı.

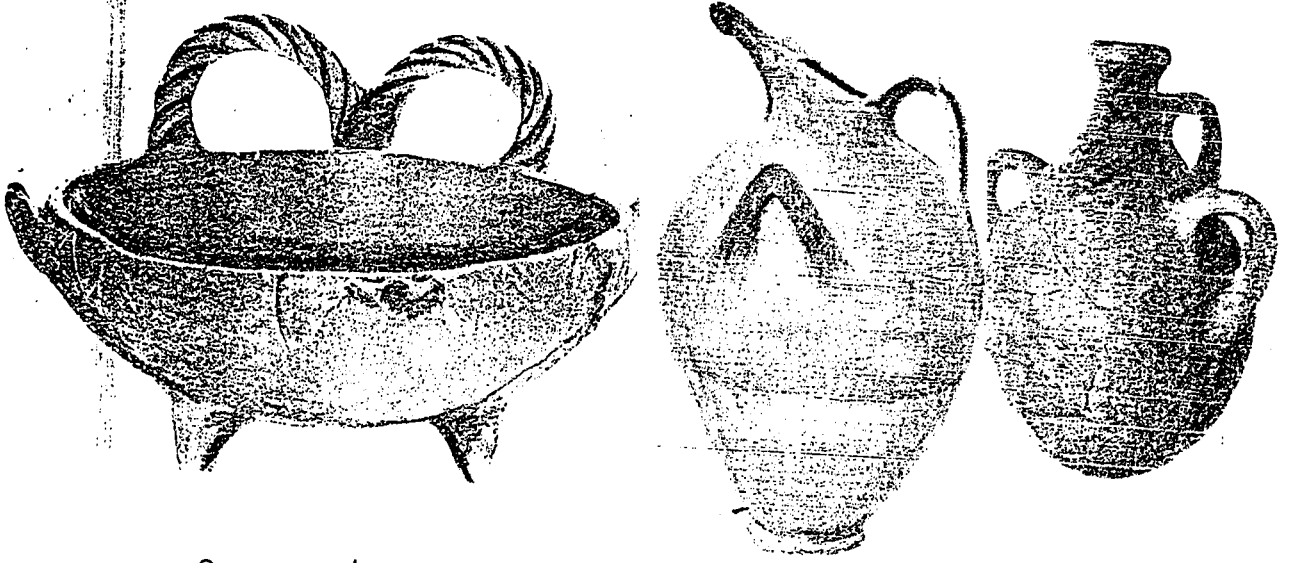

Resim 20. Madeni kap görünümlü, tek renk astarlı, perdahlanmış pişmiş toprak gaga ağızlı testileri

Sol üst: Tunç Çağı, Sol alt: Asur Ticaret Kolonileri Çağı, Sağ: Hitit Çağı.

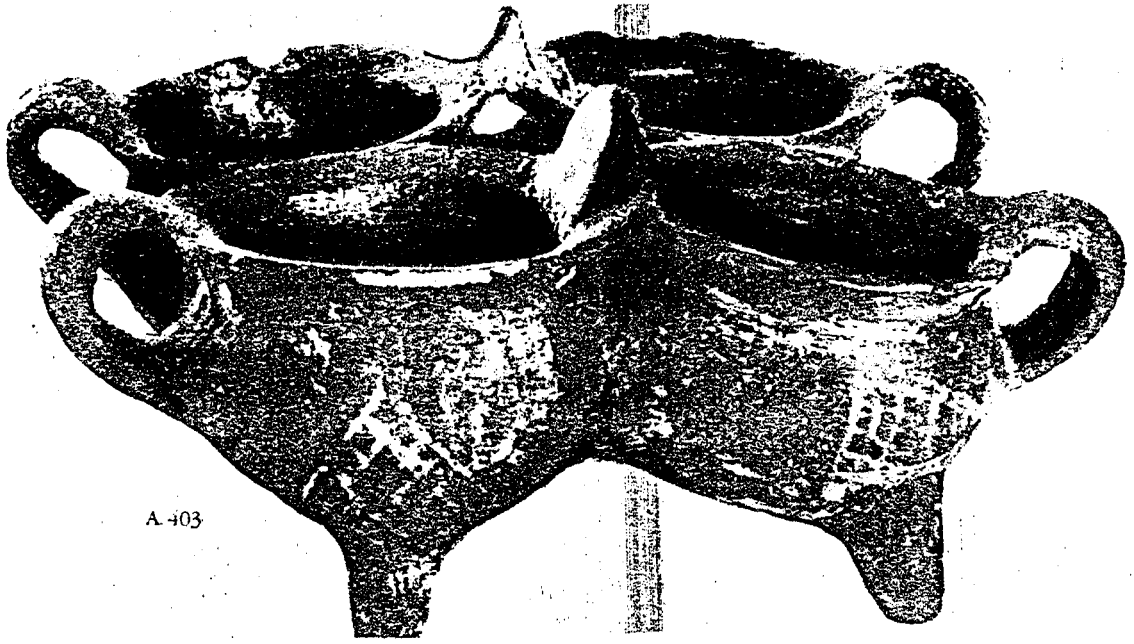
f) Seramik formlarda görülen çok kulpluluk ve madeni görünümlü kulpların kullanımı. Çok kulpluluğun yanısıra

burgulu, Üçgen kulplar madeni taklitten kaynaklanan kulplardır.

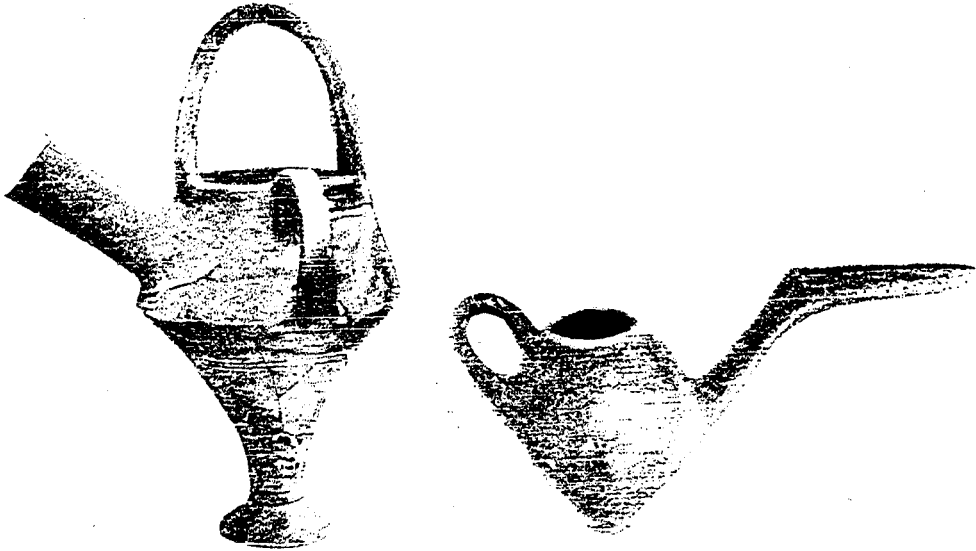
Resim 21 Sol: Tunç Çağı,
Orta: Asur Ticaret Kolonileri Çağı,
Sağ: Hitit Çağı.

- g) Karşılıklı etkileşimler sonucu seramik formlarda yeni biçimler görülmektedir. Seramikte bu formların daha önce kullanılmadığı ve madeni kap görünümünde olmalarından dolayı ortaya çıktığını söylemek mümkündür. Bitişik kaplar, sepet kulplu çaydanlıklar, ibrikler bunlara örnek teşkil etmektedir.

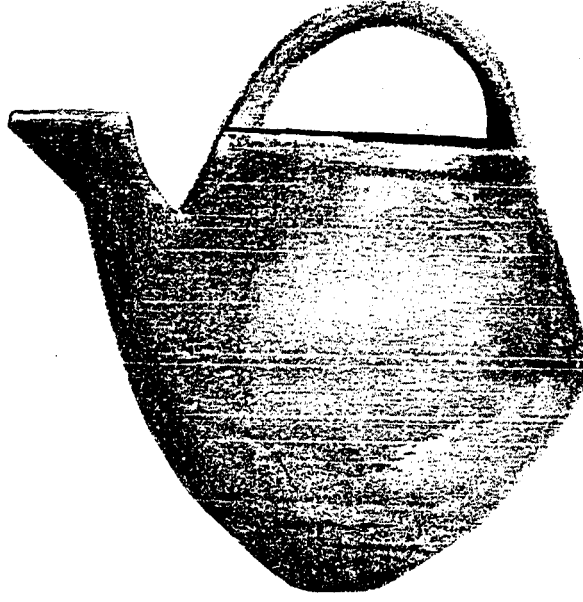

A.403

Resim 22 Tunç Çağı bitişik kap.

Resim 23. A. Tic kolonileri ağı. Sepet kulplu çaydanlık ve ibrik.

Resim 24. Hitit Çağı sepet kulplu çaydanlık.

- h) Bu dönemlerde görölen şekillendirme teknikleri; ilk Kalkolitik Çağda başlayan teknik yönde etkileşimlerin devamı niteliğindedir.

Seramikte elle basarak yada çimdikleyerek çamuru incelterek şekil verme, metallerde sert malzemelerle döverek yapılmaktaydı. Daha sonra seramikte sıvama dediğimiz ve insanların seramiğin ortaya çıkışından önce, sepetleri balçıkla sıvayarak başlattıkları yöntemin, metallerde dövülerek inceltmiş sıvama yöntemi ile yine döverek şekil verilmesi başlanmıştır. Seramik ve metal ayrı özellikler gösteren malzemeler olmasına karşın ilk şekillendirme yöntemleri benzerlik göstermektedir. Yalnız bu şekillendirme ilk olarak kili şekillendirmede ortaya çıkmış, benzer ilk olarak kili şekillendirme ortaya çıkmış, benzer biçimlerde metallerde uygulanmıştır.

- 1) Madenlerin eritilmesiyle başlayan döküm tekniğinde, seramik malzemenin kalıp, pota, huni ve körük şeklinde karşımıza çıktığını görmekteyiz. Burada seramik malzeme metallerde şekillendirme tekniği olan döküm tekniğinde bir yardımcı malzeme durumundadır. Buradaki etkileşime ise, seramik

malzemenin sınırları doğrultusunda ne şekillerde kullanılabilirliğinin metal şekillendirmedeki etkisidir diyebiliriz.

Döküm tekniğinde kullanılan seramik yardımcı malzemeler buluntularda parçalar halinde ele geçmiş çok azı sağlam durumdadır.

Resim 25 Hamurlarına iri kum taneleri karıştırılmış kalın cidarlı, sağlam ve ağır pişmiş toprak köruk ve huni. Asur Ticaret Kolonileri Çağı.

- i) Yine teknik olarak etkileşimin bir diğeride Çömlekçi çarkının Anadolu'da kullanılmasından sonra, Seramiklerde görülen seri üretim tekniğinin metallere bir etki yapması sonucu; metalleri şekillendirmede kullanılacak olan Tornada şekillendirme gelmektedir. "TORNA ÇEKME; Çömlekçi çarkında eksenini etrafında dönme hareketlerinden faydalanılarak ıslak kilden eserler yapılabilirdiği gibi, aynı prensiple çalışan torna tezgahı da yuvarlak gövdeli içi boş eserler yapılabilir"²⁸.

Bu çömlekçi çarkının ve çarkta şekillendirmenin metallerde görülen etkileşimidir demek mümkündür.

²⁸ ERGİNSOY, Dr. Ülker, a.g.e., s. 27.

Görüldüğü üzere Seramik-Metal etkileşimleri; bu iki malzemenin de daha iyi işlenmesiyle birlikte ister istemez artmıştır.

Çömlekçilikte olduğu gibi madencilikte de; madenciliğin gelişmesi ve tekniklerin bulunmasıyla uzmanlık isteyen bir endüstri durumuna gelmiştir.

Tarım ve hayvancılığın dışında insanların ilk endüstrileri sayılan Çömlekçilik ve Madencilik birçok alanlarda yenilikler getirirken etkileşimlerinin de sürdürecektir.

X. FRİG UYGARLIĞI

"Frigler, Hitit İmparatorluğunun yıkılmasından sonra büyük olasılıkla Balkanlar yoluyla Anadolu'ya gelmişler ve yarımadanın içbatı platosuna yavaş yavaş yayılarak İ.Ö.8. yüzyıl ortalarında güçlü bir krallık kurmuşlardır.

Çekirdek kısmı Afyon ile Eskişehir arasındaki dağlık bölgeyi kapsayan bu devletin yayılım alanını saptamak güç olmakla birlikte, sınırlarının güney batıda Burdur yöresine, batıda Kütahya, kuzeyde Samsun yakınlarında, doğuda Yozgat çevresine kadar uzandığı kabul edilmektedir. İ.Ö. yüzyılın II. yarısında günün koşulları gereği Anadolu karayolu ticaretinin önem kazanmasıyla, Frig devleti büyük bir güç kazanmıştır. Ancak, İ.Ö.7. yüzyıl başlarında Kimmer akınları ile zayıflayan Frig Krallığı önce kısmen Lidya egemenliği altına girmiş, 546 da da Pers istilası ile bağımsızlığını tümüyle yitirmiştir"²⁹.

Frig sanatı anıtsaldır, kaya anıtları ile merkez Gordion ve diğer yerleşmelerde yapılan kazılar sonucu ortaya çıkan buluntular, Frig mimarlığının ne denli gelişmiş olduğunu göstermektedir.

Friglerin ortaya çıkan eserlerindedeki anlaşılacağı gibi dokumacılık, marangozluk, madencilik ve çömlekçilik alanlarında çok başarılı oldukları görülür.

Bu dönem çömlekçiliğini; Tek renkli ve çok renkli boya bezekli

²⁹ Tarih Öncesi / Hitit / Demir Çağı, Anadolu Medeniyetleri Sergi Kataloğu, a.g.e., s. 261.

olmak üzere 2 ana tipte toplamak mümkündür.

Tek renkli çanak çömlekler Tunç çağından bu yana görülen siyah yada gri renk astarlı ve perdahlı madeni kapların biçim ve bezekleri etkisinde yapılmış örneklerdir.

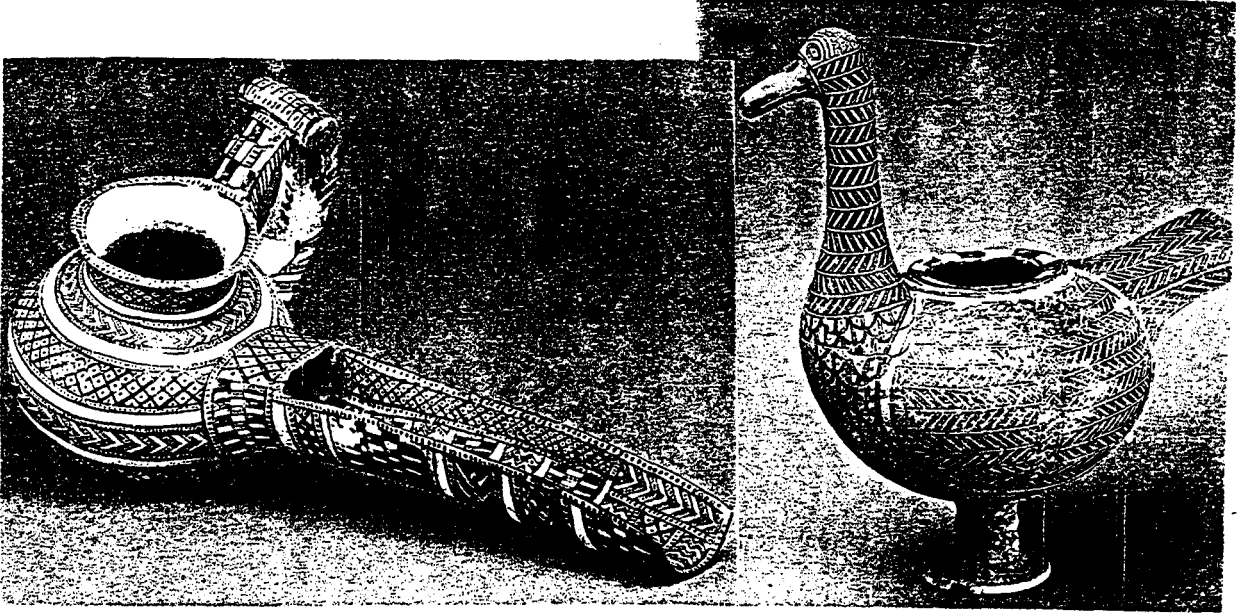

Resim 26. Tek renkli Frig çanak çömleği örnekleri.

Boyalı çanak çömlek türlerinden ise kabın tümünü kaplayan geometrik bezemeler, panolara bölünmüş ve panoların içi hayvan betimleri ile doldurulmuş bezemeler çok görülmektedir. Friglere özgü yandan oluk emzikli ve sezgeçli dik yüksek kulplu kaplar hem tek renkli hem boya bezekli türden çeşitli örnekleri vardır. Ayrıca Anadolu'da Tarih

Öncesi Çağlardan bu yana kullanıla gelmiş hayvan biçimli törensel içki kapları (riton) yine kullanılmıştır.

Yine çok kullanılan pişmiş toprak duvar kaplama levhaları Frig geometrik ve hayvan betimli desenlerini çok güzel yansıtmaktadır.

Resim 27. Frig boyalı çanak çömlek örnekleri.

Frigler pişmiş toprak çömleğinin yanında aynı zamanda maden kapların yapımında ustaydılar. Özellikle Tunç malzemesinin çok kullanıldığı büyük kazanlar, kâseler, taslar ve testiler en çok kullanılan formlardır.

Demir üç ayaklar üzerinde duran büyük kazanlara çok sık rastlanır. Demir üç ayağı tipik bir frig sacayağıdır. Çok sık rastlanan bu kazanlar büyük ihtimalle sıvı yada katı besin maddelerinin korunması taşınması karıştırılması yada pişirilmesinde kullanılmıştır.

Resim 28. Frig Uygarlığı maden kap örnekleri.

Yonca ağızlı tunç güğümleride çok yaygındır. Bunun yanısıra tunç kepçelere de çok sık rastlanır. Friglerin bulup geliştirdiği bir kap türüde göbekli taslardır. Dini amaçlı kaplarda görülmektedir. Kuyumculukta da kendilerine özgü stiller yaratmışlardır.

Resim 29. Frig yonca ağızlı tunç güğümleri ve Tunç kepeçeleri.

Görüldüğü üzere Frig maden sanatı ileri bir düzeydedir. Seramiklerde olduğu gibi Frig maden sanatında çok çeşitli örnekler görmek mümkündür.

XI. URARTU UYGARLIĞI

Urartular İ.Ö. I. binin başlarında Van gölü çevresinde bir devlet kurmuşlardır. Urartu devleti Anadolu ve doğusunda dağlık alanda Van, Çıldır, Urmiye ve Gökçe göllerini içine alan bölgede hüküm sürmüştür. Buldukları bölge hayvan yetiştirilmesine uygun olduğu kadar zıraata ve zengin maden filizlerine de sahiptir. Bundan dolayı topraklar sık sık Asur akınlarına uğramıştır.

İ.Ö. 600 yıllarında kuzeyden Med-İskit akıntılarıyla zayıflayan Urartu devleti İ.Ö. 600 yıllarında ortadan kalkmıştır.

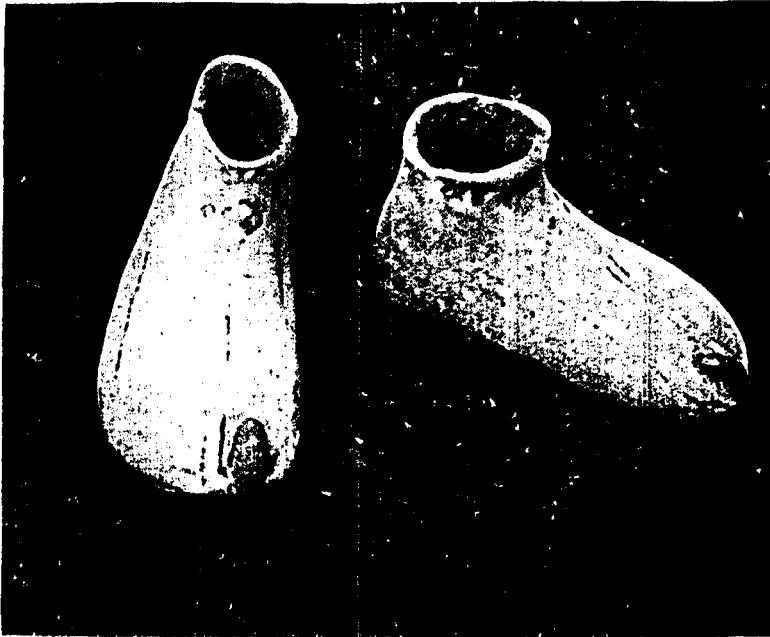
Ele geçen az sayıda Urartu çivi yazılı belgelerde Urartu krallarının kazandıkları zaferlerden ele geçirdikleri esir ve ganimetleri, inşa ettikleri sulama kanalları kaleler ve mabetlerden sözedilmektedir.

Urartu sanatı kendine özgü özelliklere ve karakterlere sahiptir. Kaya kabartmalarında, boyalı duvar resimlerinde mühür, özellikle tunçtan yapılmış madeni eşyalar üzerinde Urartu tanrıları, kalıplaşmış ve üslup yönünden hemen hemen benzer anlatımlara sahiptirler.

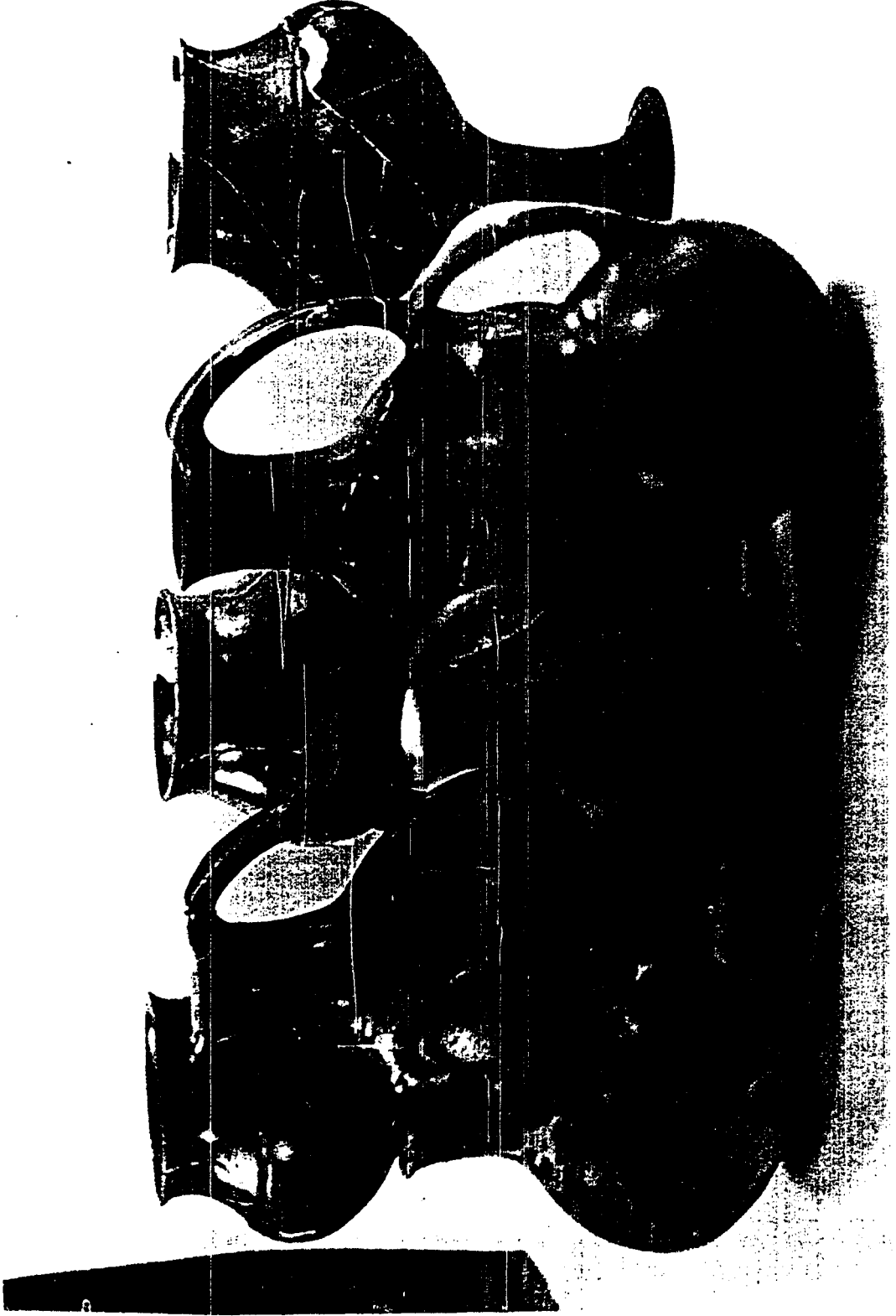
Urartu sanatı genellikle süsleyici niteliktedir. Urartu sanatının önemli özelliklerinden biri de bir yasa ile belirli mekanlarda üretilmesi ve biçim, figür, bezemelerin yapılmasıdır.

Urartu seramiği ise Anadolu'nun Tunç Çağından itibaren bu yana süregelen tek renkli perdahlı çanak çömlek geleneğini yansıtır. Tipik Urartu seramiği çok iyi kaliteli. ince cidarlı tek renkli, parlak perdahlıdır. Birbirine benzeyen aynı belirsiz oval gövdeye ve ince kulba sahip bini aşkın testilerin bulunmasında Urartu sanatçılarının değişik biçimlerde çömlek yapmaması kendisini tek bir biçime ayırmasından ileri gelmektedir,

Fakat bunun yanı sıra dini amaçlı kaplar insan yüzlü ve ayakkabı biçimindeki kaplar değişik türde seramik örnekleridir.

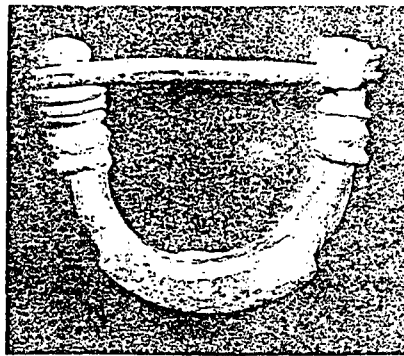
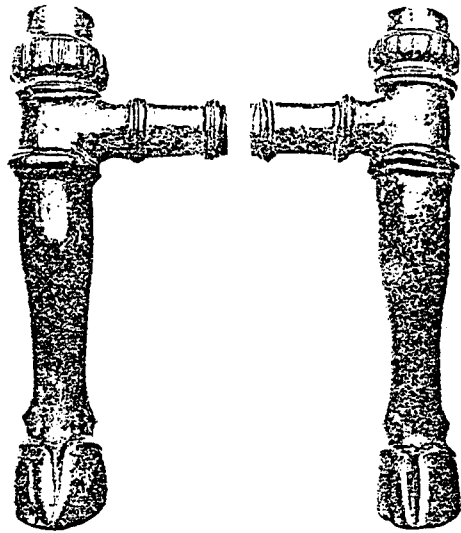

Resim 30. Urartu Dönemi Çarık biçiminde kaplar (Ritonlar)

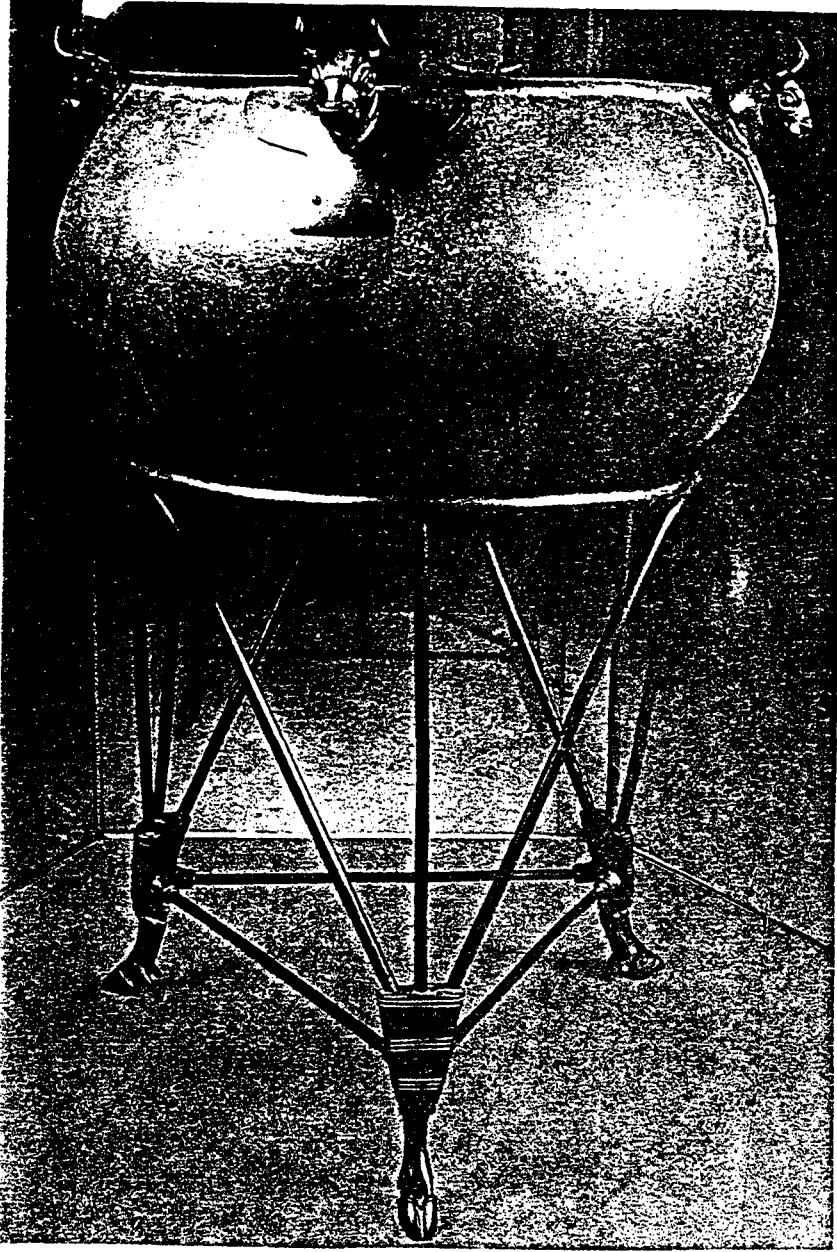

Resim 31. Tiplik Urartu seramikleri.

Urartu sanatının önemli bir bölümünü de maden işçiliği oluşturmaktadır. Madeni küçük eserlerin çoğunluğunu oluşturan mobilya elemanlarının hem süsleme hem de yapısal işlevleri vardır. Bunların biçimleri boğa bacağı ve aslan pençesi şeklindedir. Urartu madencilik sanatının savunma aletlerinde çok kullanıldığını ele geçen çok sayıdaki miğfer, kalkan, koşum takımları okdanlıklardan anlaşılmaktadır. Bunun yanısıra Friglerde olduğu gibi kendine özgü heykelticiklerle süslü tunç kazanları da buluntular arasındadır. Ayrıca tunç levha işleme Urartularda önemli bir yer tutmaktaydı. Süsleyici nitelikteki Urartu sanatı, madeni levhalarda mühürlerde görülen kabartma ve süsleyici unsurlar dikkati çekmekteydi.

Resim 32. Urartu madeni eserleri.

Resim 33. Urartu; Üç ayak üzerinde kazan, Tunç.

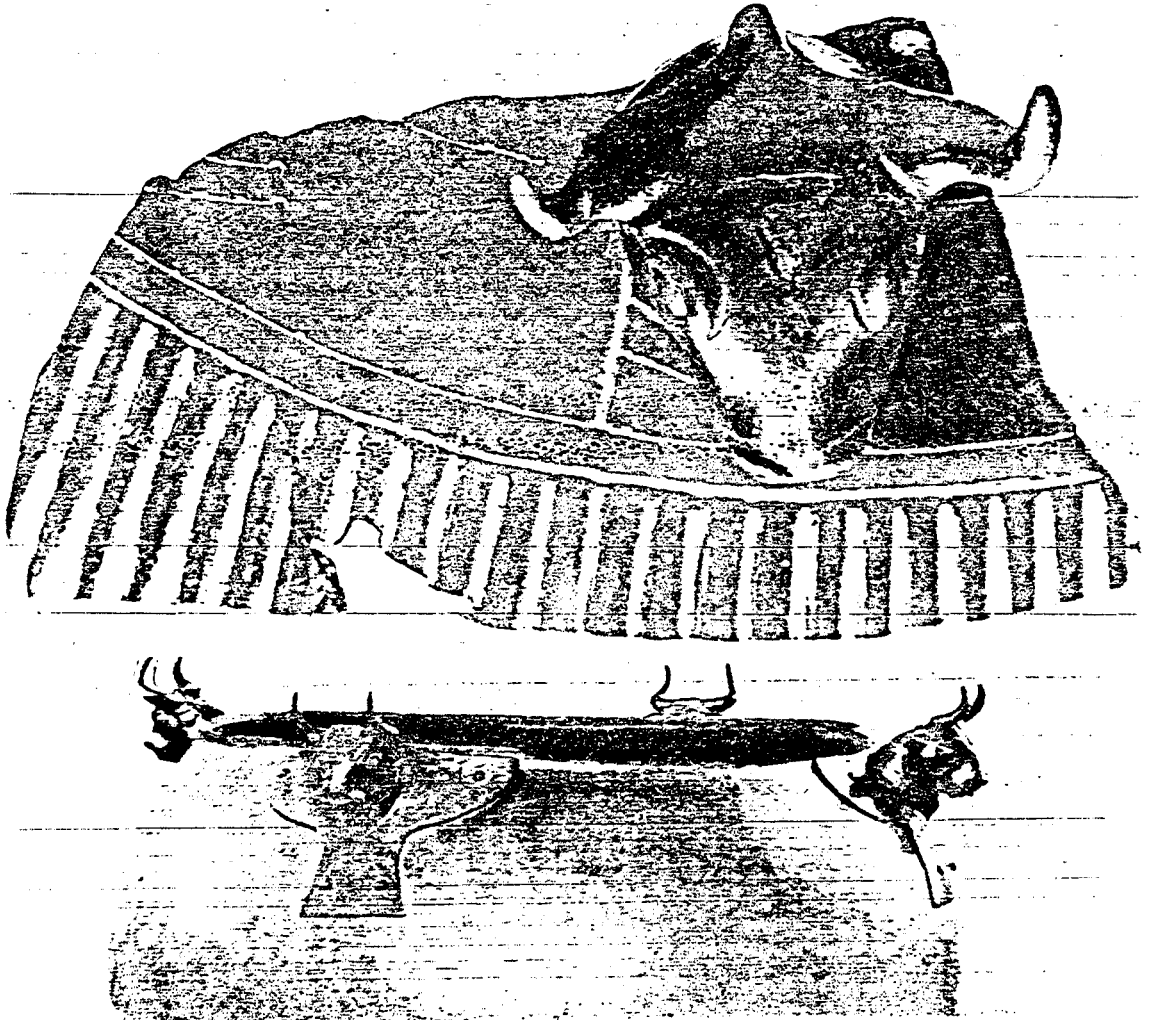
Görüldüğü üzere Urartu sanatının süsleyici niteliği özellikle madeni işlerde kendini fazlasıyla hissetmektedir.

XII. FRİG UYGARLIĞI VE URARTU UYGARLIĞI SERAMİK-METAL ETKİLEŞİMLERİ

Anadolu'nun Tarih Öncesi dönemlerinde başlayan iki malzeme arasındaki etkileşimler dönem örneklerinde de görülmektedir.

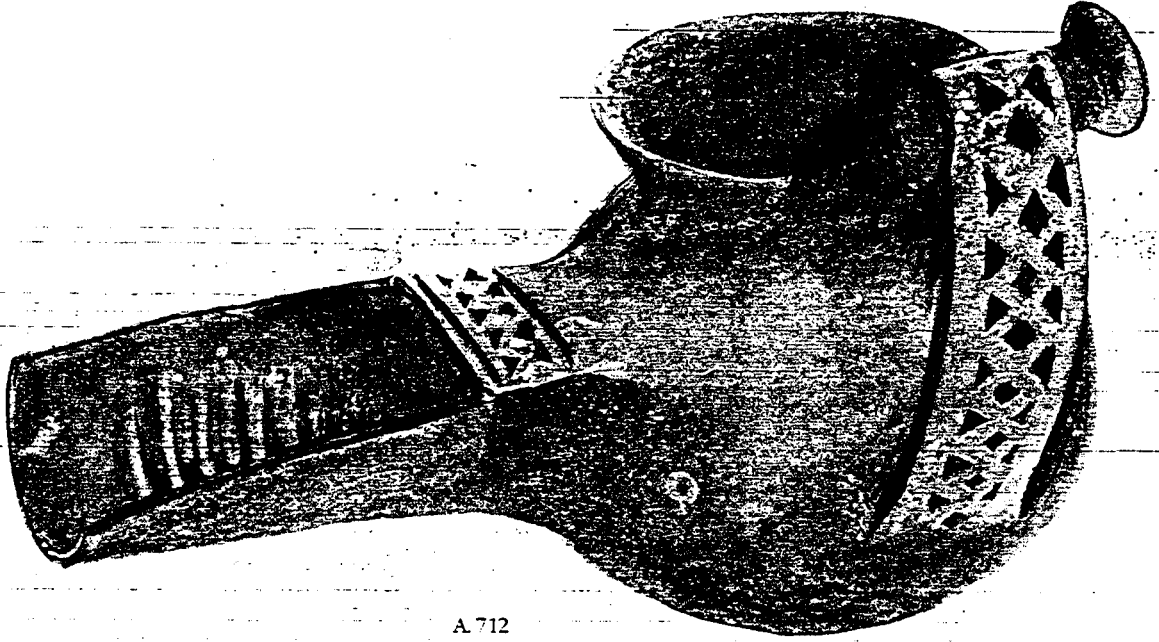
Frig ve Urartu seramiklerinde görülen tek renkli, perdahlı çömlekler önceki çağlarda görülen etkileşimin devamıdır. Ritonlarda Anadolu geleneğini sürdürmekle birlikte bu kaplarda görülen metal izleri bu geleneğin metallerde de sürdüğünü göstermektedir. (Bkz. Resim 26-31)

Seramiklerde Asur Ticaret Kolonileri çağında başlayıp Hititlerde gelişen heykelvari kabartma unsurları Frig ve Urartu büyük Tunç kazanlarında görmekteyiz. Bu Frig'lerde daha ziyade insan başı Urartularda ise aslan ve boğa başı biçiminde kullanılmıştır. Bu uygulama seramiklerde aynı metalik görünümünde kabartmalı tutamaklarda görülür.

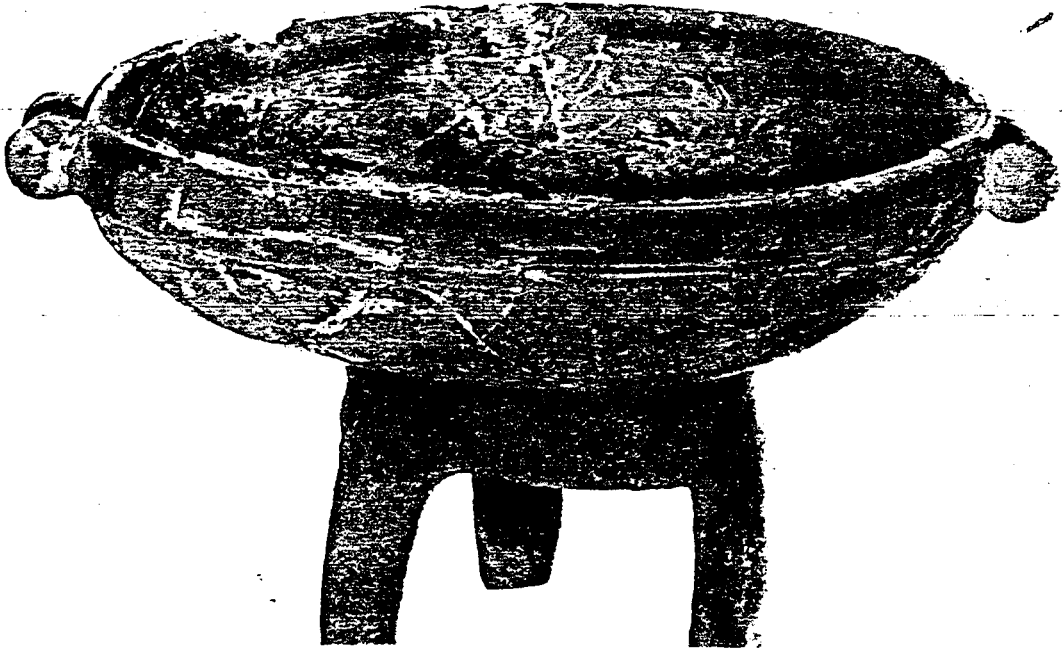
Resim 34. Urartu büyük Tunç kazanı ve Boğa başı tutamaklı pişmiş toprak küp parçası.

Seramik kaplarda kullanılan kulplara Frig Uygarlığı döneminde makara denilen kulp şekli eklenmiştir. Keskin hatlı madeni görünümlü bu kulp şekline metal etkileşimi demek mümkündür.

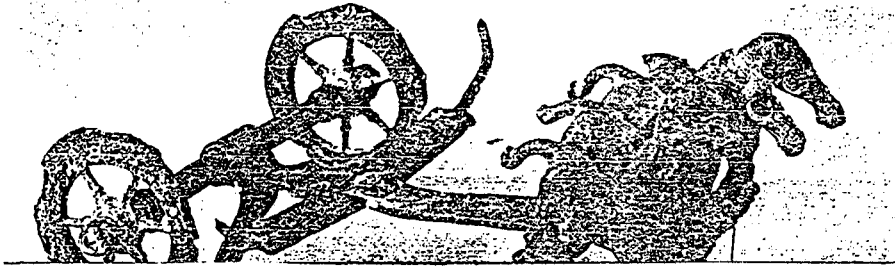
Resim 35. Frig Uygarlığı makara kulplu çanağı. Pişmiş toprak.

Ayrıca madeni kesme oyma tekniğinde yapılmış süslemelerin yine etkileşim (taklit) sonucu Frig seramik örneğinde görülmektedir.

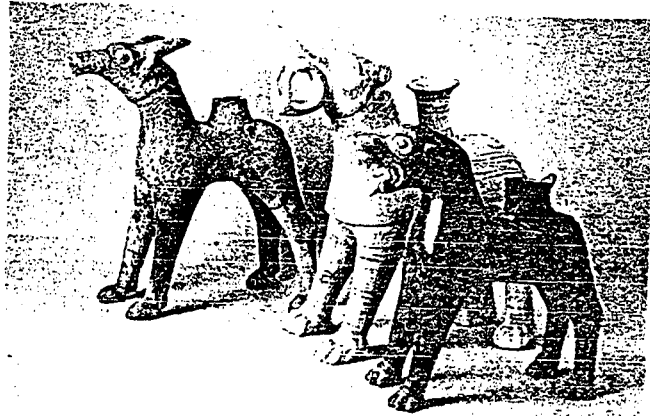
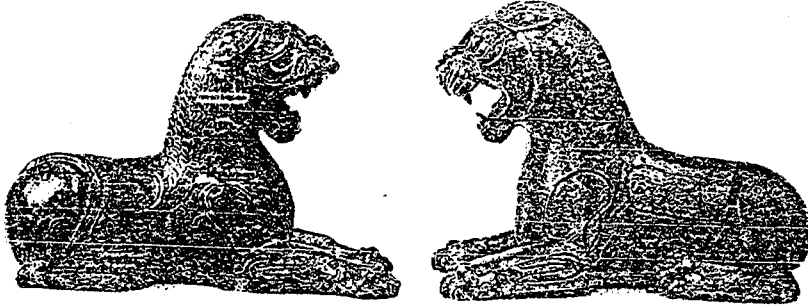

Risim 36. Frig, pişmiş toprak, madeni kapların biçim ve bezeğini örnek almış bir kap.

Bununla birlikte aynı biçimlerin seramik ve metal malzemelerden görülmesi de bu malzemelerin sürekli etkileşim halinde olduklarını da göstermektedir.

Resim 37. Üstte Frig, pişmiş toprak adak arabaları. Altta; Frig, Tunç dört atlı araba modeli.

Resim 38. Üstte; Urartu Bronz arslan heykelcikleri, Altta; pişmiş toprak arslan biçimli kaplar.

XIII. LYDİA UYGURLIĞI

Frigya devletinin yıkılması üzerine Anadolu'da siyasal üstünlüğü ellerine geçirmiş olan Lydialılar, bir taraftan Frigya, diğer taraftan Yunan sanatının etkisi altında kalmışlardır. Kabaca Gediz ve Küçük Menderes vadilerini kapsayan bölgeye Lydia adı verilmekteydi. Bu aynı zamanda Anadolu'ya özgü bir uygarlığa da adını vermekteydi; Lydia Uygarlığı.

Lydia Uygarlığı İ.Ö. 700-300'e tarihlenmektedir. Lydia halkının bu yöreye ilk varış tarihleri kesin olarak bilinmez. Lydiaların Tunç Çağının sonlarında Frigler ile aynı zamanda Anadolu'ya geldikleri ya da, Lydia dili ile Hitit dili arasında ilişki olduğu, Lydialıların Batı Anadolu'ya 2. bin yılın başlarında gelip yerleştikleri savunulmaktadır. Ancak bu bölgede en azından Kalkolitik Çağdan beri oturan yerli Anadolu'lu bir halkın varlığını da unutmamak gerekir.

Lydianın başkenti Sardes (Salihli)dir. Burada yüzden fazla tümülüs bulunduğu için Binbirtepe adıyla anılır.

Lydialıların insanlık tarihi ve kültürüne verdikleri armağan, madeni parayı icat etmiş olmalarıdır. Paranın icadıyla, değiş-tokuş usulünün yerini, para ekonomisi almıştır. Lydia parası elektron denilen altın ve gümüşün karışımından elde edilen bir madenle yapılmıştır. Lydiaların sikkelerini izleyerek Batı Anadolu'da önemli birer ticaret merkezi olan ve Lydia ile ticari ilişkileri bulunan, Miletos, Efetos, Samos, Kyzikos ve Khios gibi Yunan kentleri sikke basmaya başlamışlardır.

Lydialılar para sistemi icat etmekle, insanoğlunun ekonomik aşamasına çok önemli bir katkıda bulunmuşlardır.

Lydia çömlekçiliği biçim yönünden genellikle Yunanlılarınkini taklit eder.

Astar çoğunlukla sarı, beyaz ya da turuncudur. Bu astarın üzerine Fırça oyunları ile mermer hissi uyandırılarak dalgalı hatlı boyalar sürülmüştür. Bu tür boyama genellikle Lydian adı verilen krem ve

parfüm kaplarında kullanılmıştır. Diğer seramikler çoğunlukla açık renk astar üzerine kırmızı renkte boyanmış yaban keçileri ve otlayan keçi tasvirleri görülmektedir. Arslan, sfenks, kuş ve yaban domuzu motifleri en çok kullanılan bezemelerdir.

Resim 39. Lydia dönemi seramikleri.

Lydia madenciliği daha ziyade altın işçiliğinde ileri gitmiştir. Kuyumculuk alanındaki başarılı örneklerini ölü mezarlarına bırakılmış armağanlardan anlaşılmaktadır.

Bu uygarlıkta seramik-metal etkileşimi, buluntuların çok fazla olmayışı nedeniyle izleyememekteyiz.

XIV. EGE UYGARLIKLARI (GİRİT VE MİKEN UYGARLIĞI)

Ege ve Akdeniz kıyılarında ortaya çıkan kültürlerin, içinde, batı dünyasını en çok etkileyen, Yunan kültürü olmuştur. Aşağı yukarı 100 yıl öncesine kadar, Yunan kültürünün çok eski olduğuna ve hemen ilkçağın ardından başladığına inanılmakta idi. Ama bugün Yunan

topraklarında, ileri ve gelişmiş kültürlerin daha önceleri de varlık gösterdiği bilinmektedir.

Girit adasında İ.Ö. 3000-1200 yılları arasında Doğu Uygarlıklarının etkilediği fakat buna rağmen kendine özgü değerleri olan Girit Uygarlığının ortaya çıktığı görülür.

Ancak Anadolu'nun batı kültürleri ile ilk karşılaşması İ.Ö. 2. binin ortalarında rastlamaktadır.

Girit sanatı, Yunan sanatı ile ilgisi yoktur. Bu konuda sanat tahriçileri aynı kanıdadır.

Girit Uygarlığı Akdeniz'deki konumu nedeniyle Mısır ve Anadolu ile Avrupa arasında birleştiricilik görevi yapar.

Girit mimarlığının karakteristik yapıları, büyük saraylarıdır. Denizden çok uzak olmayan tepeler üstünde kurulu kuzeyindeki Knoss ve Mallia güneyindeki Faystos sarayları yalnızca yerel prenslerin konutları olmaktan çok, küçük birer kent görünümündedir.

Girit seramiği ise; açık renk zemin üzerine koyu renk boya ile geometrik bitki motifli ya da tabii desenli süslemeler görülür. Bu süslemeler; yıldızlar, sarmallar, çiçek, balık, ahtapot ve diğer deniz yaratıkları gibi stilize edilerek yapılmış motiflerdir. Vazolar, kulplu ya da kulpsuz testiler ve kupalar en çok kullanılan formlardır.

Resim 40. Girit dönemi seramikler.

Girit maden sanatı hakkında pek fazla bilgi bulunmamakla beraber altın işlemeciliği ve kuyumculukta ileri gittikleri bilinmektedir.

Girit'teki kültürün sona erme belirtileri görülmeye başladığı zamanlarda aşağı yukarı İ.Ö. 1600 dolaylarında Peloponnes kıyılarında, Argos'ta yeni bir kültür oluşmuştur. Bu Miken kültürüdür.

İ.Ö. 1600-1200'e tarihlenmektedir.

Anadolu'da Troia'da, Orta Anadolu'da Maşathöyük'te ve İzmir Bayraklı'da Miken izlerine rastlanmıştır.

Miken sanatı geniş ölçüde Girit sanatının etkisi altında olmasına karşı, Girit kültüründen en önemli ayrılığı mimarlıkta görülür.

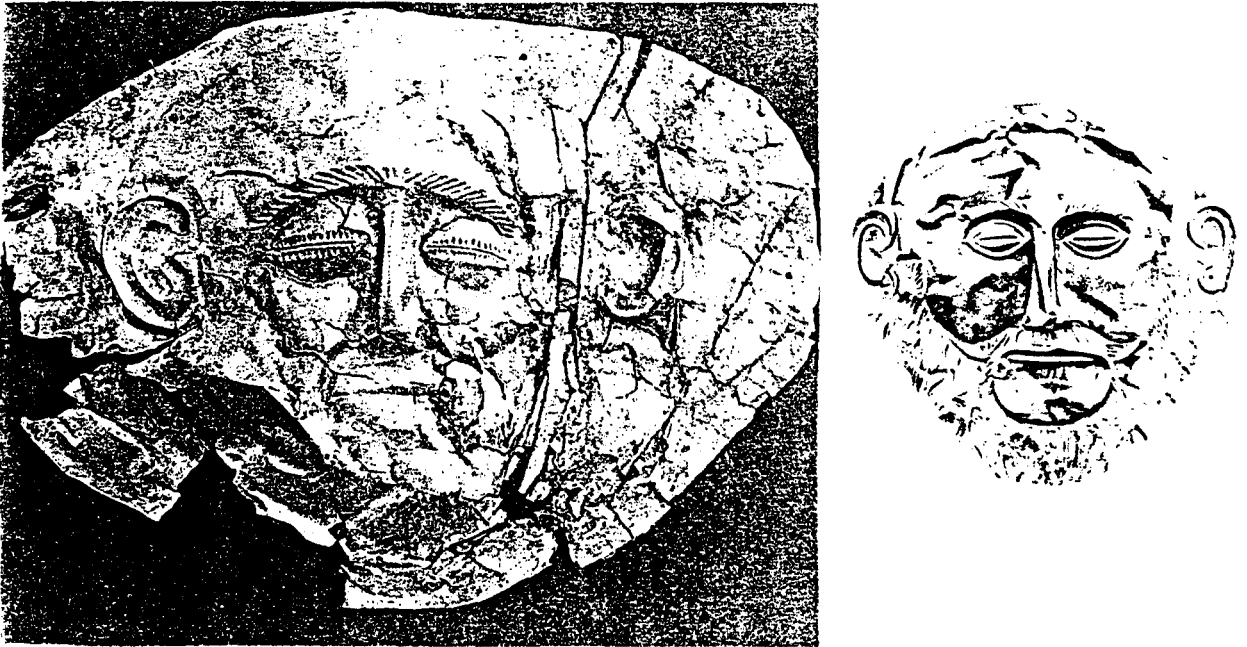
Miken kültürü seramikleri ise diğer el sanatları gibi gerek biçim gerek bezeme yönünden Girit Sanatının devamı gibidir. Ancak, Naturalist üslup son zamanlarında Girit seramiklerinde görülmeyen insan tasvirleri görülmekte, bazı hallerde tanınmayacak kadar dejenere olmaktadır. Gittikçe kaplarda krem rengi astar üzerinde çizgiler, dalgalı hatlar ve denejere bitki motifleri görülmeye başlar.

Resim 41. Miken dönemi seramikleri.

Tek ve çift kulplu seramikler, vazolar, ince boyunlu iki kulplu şişeler, emzikli vazolar ve kadeh biçimli kaplar en çok rastlanan formlar arasındadır.

Miken maden sanatı ile ilgili buluntu örnekleri yok gibidir. Ancak miken altın işletmeciliği alanında çok ileri gitmiştir. Bu alandaki en ilginç ürünler Miken'deki Atrid mezarlarda bulunmuş altından yapılmış ölü maskelerdir.

Resim 42. Miken ölü maskeleri.

Görüldüğü üzere Anadolu'nun ilk batı kültürlerini temsil eden Girit ve Miken Uygarlıkları konumuz olan Seramik-Metal etkileşimleri açısından ele alındığında bir etkileşimin olmadığı dikkati çekmektedir. Bu madeni buluntuların azlığı ve seramiklerde hiçbir şekilde metalik görünümünün olmamasıda bunu göstermektedir.

XV. ANADOLU'DA YUNAN DÖNEMİ

"İ.Ö. 1200 yıllarında Yunanistan, kuzeyden gelen büyük bir göç dalgasının yıkıcı etkisi altına girdi. Kuzey Yunanistan'daki Makedonia ve Thessalia (Tesalya) bölgesinden başlayarak Peloponnes güney ucuna değin akıp gelen bu yeni halk Dor'lardı. Dorlar genç ve ilkel bir ulusun tüm güç ve güveniyle Yunanistan'a girdiler, kendilerine göre adlandırılan Doris bölgesinde bir süre oturduktan sonra, tüm Peloponnes yarımadasını işgal ettiler. Böylece Yunanistan'daki Miken Uygarlığına son verdiler³⁰".

Bunun üzerine kendilerinden daha ilkel kültüre sahip ulusların istilasına dayanamayan Akalar (Mikenler) Batı Anadolu kıyılarına göçe başladılar. Bunları bir süre sonra da Dorların göçleri izledi.

İ.Ö. 11. yy.'dan 8. yy. değin süren ve Karanlık Çağ denen bu göçler konusunda kesin bilgiler yoktur.

Yunanistan'dan batı Anadolu kıyılarına göçen uluslar Aioller, İyonlar ve Dorlar olarak 3 topluluğa ve lehçeye ayrılıyorlardı. Aioller kuzeye, İyonlar orta bölgelere, Dorlar ise Güneye yerleşmişlerdir.

Göçlerden sonra Yunanistan'da yavaş yavaş şehir devletler kuruldu. Ege ve Anadolu'dan başka Akdeniz'in ve Karadeniz'in en uzak kıyıları bu şehir devletlerinin istilasına uğradı.

İ.Ö. 5. yy.'da Yunanlılar Altın çağını yaşadı. En önemli merkez Atina'ydı. Bu çağlarda Yunanlı'ların en büyük siyasi düşmanı Perslerdi. Yunanlı'lara Pers'ler arasında geçen çeşitli savaşlardan sonra İ.Ö. 490 yılında Marothon savaşı Yunanlı'ların zaferiyle sonuçlandı.

Fakat persler yine Yunanlı'ları rahat bırakmıyordu. On yıl sonra büyük donanma hücumuna geçtilerse de Yunanlılar Selamis'te yapılan deniz savaşını kazandılar, sonunda Pers'ler Yunanistan'dan çekildiler.

Yunan şehir devletleri bundan sonra 50 yıl barış içinde yaşadılar.

İ.Ö. 431 yılında en büyük 2 Yunan devleti Atina ve Sparta arasında yıllarca süren savaş sonunda Yunan devletlerinin liderliğini Spartalılar

³⁰ SEVİN, Doç. Dr. Veli., **Anadolu'da Yunanlılar**, Anadolu Uyg. Ans. Görsel Yayınlar, Cilt II, 1982, s. 214.

ele geçirdi. Spartalılar diğer şehir devletleri üzerinde İ.Ö. 4. yy.'da şiddetli baskı yapması sonucu, şehir devletleri isyan etti.

İ.Ö. 338 yılında da Makedonyalı'lar Yunanistan'ın diğer kesimlerini işgale başladılar. Makedonyalı'ların en ünlü hükümdarı Büyük İskender ülkeyi doğuya doğru genişletti ve Pers imparatorluğunu yıktı. Fakat makedonya İmparatorluğu da uzun ömürlü olmadı. İ.Ö. 146 yılında Romalılar Yunanistan'ı işgal ederek Makedonya imparatorluğuna son verdiler.

Yunanlı'lar insanlık tarihinde büyük ve önemli bir yeri vardır. Bilim, sanat, edebiyat ve yaşamın her yönünün temellerini Yunanlılar atmıştır. Genel olarak Avrupa medeniyetini, yunan medeniyeti hazırladığı kabul edilir.

Yunanistan; Ege adaları, Anadolu kıyıları ve batıda Sicilya ve Güney italya'yı kapsayan Yunan dünyasında bu zaman sürecinde türdeş bir kültür gelişmiştir.

Geometrik, Orientalizan, Arkaik, Klâsik, Hellenistik olarak üsluplar gösteren çeşitli evrelerde incelenmektedir.

Yunan seramik ve maden sanatını bu evrelere göre incelersek;

GEOMETRİK DÖNEM (İ.Ö. 1050-700 dolayları)

Geometrik üslup İ.Ö. 11. yüzyıldan 8. yüzyıla kadar gelişerek devam etmiştir. En önemli merkez Attica'dır. Miken uygarlığının yıkılmasından sonra önceleri seramiklerde belirli bir başkalaşma görülmez, ancak daha sonra sonraları geometrik bezemeler ağırlık kazanır.

Geometrik Çağın belirgin özelliklerinden olan ve değişik merkezlerde üretilmiş olmalarına rağmen seramiklerde görülen çizgi bezemeler, bitki ve deniz hayatı ile ilgili motiflerin yanısıra, pergelli daireler, zigzag, üçgen, kafes, baklava, düz ve dalgalı çizgiler gibi geometrik süslemeler ortak özellikler olarak göze çarpmaktadır.

Geometrik üslup daha sonraları hayvan ve insan figürlerinin

yaratılması ile kendini belli eder.

Çömlek biçimlerinde genellikle, krater, amfora, hidria, çeşitli testi ve çanaklar önde gelmektedir.

Bu dönem maden eserleri seramiklere oranla daha az ve bilgiler yeterli değildir.

Resim 43. Geometrik çağ seramik örnekleri.

ORİENTALİZAN (Doğu Etkili) DÖNEM, (İ.Ö. 700-550) dolayları;

Ekonomik nedenlerle İ.Ö. 8. yüzyıldan itibaren Doğu Akdeniz, Batı Anadolu ve Karadeniz kıyılarında koloniler kurmaya başlayan Yunanlılar ilk defa Doğu sanatı ile karşı karşıya gelmişlerdir. Katı ve biçimsel geometrik üslup, bu defa doğunun efsanevi motifleri ile bezenmeye başlamış ve Yunan sanatında Orientalizan üslup olarak adlandırılmıştır. Arslan, Grifon, Sfenks gibi Doğu kökenli hayvan figürleri çokça kullanılmıştır.

Bu çağın çömlekleri, birçok çömlek yapım yerleri olması nedeniyle, yapım yerlerinin adıyla adlandırılır. Yunanistan'daki en önemli 2 yapım yeride Attika ve Korinth idi.

Bu dönem çömlekleri Devetüyü zemin üzerine siyah figürlüdür. Bezemelerin etrafı ve bazı detaylar kazıma çizgilidir. Doğu kökenli hayvan figürleri ve grifon, sfenks gibi karışık varlıklardan oluşan dolgu motifleri önde gelen figürlerdir. Ancak rozet ve noktaldan oluşan dolgu motifleri, zaman zaman insan figürleride tasvir edilmiştir.

Resim 44. Orientalizan dönem seramikleri.

Bu dönem Anadolu'da madeni eser buluntuları yok denecek kadar azdır. Bu nedenle bir karşılaştırma yapılamamaktadır.

ARKAİK DÖNEM (İ.Ö. 580-460) dolayları;

Yunan sanatı İ.Ö. 6. yüzyılda gerçek yaratıcı kimliğine ulaşmıştır.

İ.Ö. 6. yüzyıl boyunca Yunan Çömlekçiliği Doğudan aldığı Palmet, Lotus ve Saç örgü motifleri kullanırken Doğu'nun etkisinde boğulmamıştır. Daha önceki karışık varlıkların yerini mitolojik tanrı ve tanrıçalar ile insan insan figürleri almıştır.

Figürler kilin kırmızımsı rengi üstüne siyah boyayla yapılmıştır. Bu nedenle buna siyah figürlü teknik adı verilir. Resimlerin konusu Tanrıların ve Kahramanların öyküleridir.

İ.Ö. 6. yüzyıl sonlarında Kırmızı figürlü teknik bu ilk tekniğin yerini almaya başlar. Bunda figürler, formu kaplayan siyah sırda boş yerler bırakılarak oluşturur. Böylece daha keskin dış çizgiler elde edilir. Figürlerin içleri ise ince bir fırça ile işlenir.

Yunan çanak çömlek şekilleri Resim (49)'da görülmektedir. Bu yüzyılda çeşitli seramik yapım merkezlerine göre seramikler; Örneğin, Kameinos keramikleri, Khios keramikleri gibi adlandırılmaktadır.

Çanak çömlekte olduğu gibi Arkaik Dönem madeni kaplarda krater, hidria, testi, amfora yanında bardak ve çanaklar çok kullanılmıştır. Tunç, gümüş ve altın en çok kullanılan malzemelerdir. Bunun yanısıra dövme, döküm tekniği (bilhassa içi boş döküm) çok kullanılan tekniklerdir. Anadolu buluntularında madeni eserlere pek rastlanmaz. Ancak konumuz açısından genel Yunan Sanatı içinde ele geçen buluntular güzel örnek teşkil etmektedir.

Resim 45. Arkaik dönem seramik ve metal eserler.

KLÂSİK DÖNEM (İ.Ö. 480-300) dolayları;

Yunan seramiklerinde görülen bezeme klâsik dönemde doruğa ulaşır. İ.Ö. 6. yüzyıl sonlarında kullanılmaya başlayan kırmızı figürlü üslup bu çağda çok kullanılır. Figürlerde, derinlik ve perspektife önem verilir. İdeal ölçüler ve anatomi ön plândadır. Figürlerin sayısı artar, hareket, canlılık ve hatta şiddet kazanmaya başlar. Kontur hatları,

büyük ustalıkla çizilmektedir. Aynı şekilde madeni örneklerde de bu göze çarpan örneklerdir. Anadolu Yunan maden örnekleri çok az sayıda olmakla beraber, genel Yunan sanatı içindeki madeni örnekler konumuz açısından ilginç örneklerdir.

Resim 46. Klâsik dönem seramik ve metal örnekler.

Seramiklerde olduğu gibi madeni eserlerde görülen kabartmalı süslemelerde ideal ölçülere ve Anatomiyeye özen gösterildiği

görülmektedir.

Ancak Klâsik Dönem 4. yüzyılın son yarısında bir gerileme dönemi başlar. Bu dönemlerde metalin daha ağırlıklı kullanımı ile birlikte seramik formlarda eskiye göre daha dikkatsiz, bezemeler bitkisel ya da düz metalik siyah sırlıdır. Madeni eserler ise kabartmalarla bezenmiş 6. yy'a oranla daha süslüdür.

Resim 47. Klâsik dönem 4. yy. seramik ve metal kap örnekler.

HELLENİSTİK DÖNEM; (İ.Ö. 330-30) dolayları;

Büyük İskender'in İ.Ö. 334 yılında Çanakkale Boğazını geçerek Anadolu'ya girmesi, gerek Yunan medeniyeti gerekse tüm Akdeniz ve Doğu medeniyetleri açısından önemli bir dönüm noktası olmuştur. Hellenistik dönem adı verilen bu dönemde, özellikle Anadolu önemli bir rol oynamıştır.

Seramiklerde bezeme açısından İ.Ö. 4. yüzyılda gerilemeye başlamış, Hellenistik sanatta buna yeniden bir dönüş olmuştur. Ancak buna ilişkin veriler yoktur.

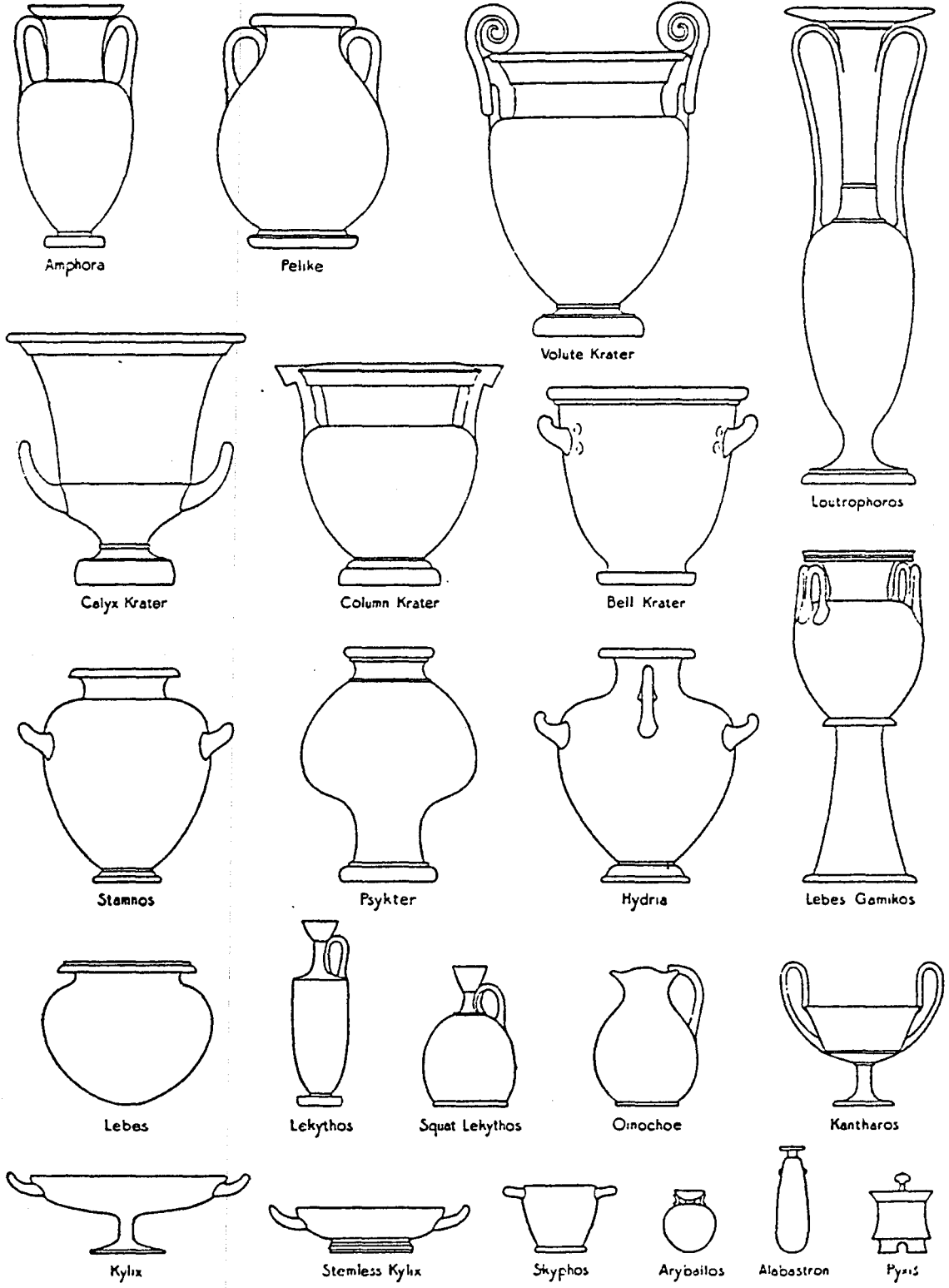
Ancak bu dönemde kalıpla yapılan içiboş heykelcikler, insan ve hayvan figürlü küçük kaplar seramik örnekleri arasındadır.

Bunun yanısıra Hellenistik dönem seramiklerinde süslemelerden kaçınıldığı bunun yerine kabartmalı maden işçiliği etkisinde kalınarak yapılmış örnekler ağırlık kazanmıştır.

Hellenistik dönem maden işçiliği de kabartmalı, süslü ve içi boş döküm tekniğinde eserler çokça görülmektedir. Bu dönemde görülen yağ kandilleride seramik ve metal malzemedен örneklerini görmek mümkündür.

Resim 48. Hellenistik dönem seramik ve metal örnekleri.

Resim 49. Yunan vazo şekilleri.

XVI. ANADOLU'DA YUNAN DÖNEMİ SERAMİK-METAL ETKİLEŞİMLERİ

Yunan seramikleri çömlekçi tornasında biçimlendirilmiş olup sonradan bir takım el araçları ile düzeltilmiştir. Ya da birkaç parçadan oluşan işler sonradan (plastik çamur halde iken) eklenerek yapılmıştır. Metallerde ise; dövme, çekiçleme ve dökme tekniğinde yapılan eserler biçimlendirildikten sonra ve bazı işlerde kulp ve bazı kabartma süsler eklenerek düzeltilmekteydi. Bu perçin, lehim, kaynak adını verdiğimiz metal birleştirme usulleri ile yapılmaktaydı.

Madenlerde dökme tekniğinde yapılan içi boş heykel ve kabartmalarda çok kullanılan bir teknikti. Seramiklerde ise madenlerde olduğu gibi içi boş heykel yapma kalıpla sağlanmaktaydı. Kalıplar 2 parçalı oluyordu ve yarım kalıplar yardımıyla şekkilendirilen seramik çamuru deri sertliğindeyken ek yerleri birleştiriliyordu. Ayrıca heykeller dışında seramik kabartmalı kaplarda kalıpla yapılmaktaydı.

Resim 50. Yunan Dönemi seramik ve metal heykeller.

Klasik dönemin sonlarında seramiklerde boya ile figüratif anlatımlar ortadan kalkmaya başlamış ve tamamen tek renk metalik

görünümlü siyah sırlı denilen seramik görülmektedir. Bu dönem metal kap buluntuları az olmasına rağmen seramiklerde görünüm, metalik renk ve parlaklık seramiklerde metal etkileşimi olduğunu göstermektedir.

Resim 51. Yunan Dönemi metalik görünümlü kaplar.

Bu seramiklerde görülen ve siyah sır olarak adlandırılan sır, gerçek anlamda bir sır değildir. Çünkü içinde belirli bir ısıda eriyebilmesini sağlayacak kadar çok alkali yoktur. Bu Terra-sigilatta da denilen ince taneli, içinde demir bulunan, sulu bir kilin mamülün üzerine sürülüp fırınlanması yöntemidir.

Ayrıca seramiklerde boya veya siyah sır denilen boya ile yapılan mitolojik ve kahramanlık sahnelerini gösteren süslemelerin, metallerde

aynı konularda fakat kabartmalı olarak yapıldığı görülür. Bu metallerde boya kullanılmamasından dolayı kabartma şeklindedir. Aynı zamanda metallerde daha çok kullanılan kabartma, seramiklerde de görülür. Bu da bu iki malzeme arasındaki etkileşimi bize göstermektedir.

Resim 52. Yunan Dönemi metalik görünümlü kabartmalı seramikler.

Bunun yanısıra yunan döneminde kullanılan kap şekillerinin iki malzemenen de görülmesi bu iki malzemenin etkileşim halinde oldukları da göstermektedir.

Resim 53. Yunan Dönemi seramik ve metal kap örnekler.

XVII. ROMA DÖNEMİ

M.Ö. 30 - M.S. 330'a tarihlenmektedir.

"Roma Tarihinde "İmparatorluk" diye adlandırılan devir Augustus ile başlamıştır. M.Ö. 2. yüzyılın yarısından itibaren Anadolu'da Hellenistik krallıklarından bazıları Roma'ya bağlanmalarını vasiyet etmiştir. Böylece M.Ö. 1. yüzyılda kurulmaya başlayan Roma eyaletleri kâh savaş kâh anlaşma yoluyla tüm doğu ve batı Akdeniz dünyasına hakim olmuş ve M.Ö. 27 yıllarında başa geçen Augustus ile imparatorluğa dönüşmüştür"³¹.

Roma Devleti yaşamının ilk yarısında Cumhuriyet ikinci yarısında İmparatorluk'la yönetildi. Julius, Sezar ve Augustus dönemlerini, Hristiyanlığın doğuşu ve yayılışı izledi, daha sonra giderek imparatorluk işlerine karışmaya başladı.

Roma Dünya Tarihine eşsiz bir hukuk armağan etmiştir. Roma'da işleri başrahip tarafından yürütülmüştür. Augustus ve sonra gelen imparatorlara tapıldığı gibi bazı imparatorların tanrılaştırıldığı eşlerine tapılmıştır.

Hristiyanlığın yayılması ile Roma ve inançları yavaş yavaş terkedilmiş sonradan devletin resmi dini hristiyanlık olmuştur.

Roma kültürü, Yunan kültüründen büyük ölçüde etkilenmiştir. Ama romalı'lar uygulamaya önem verdikleri için devlet yönetimi ve bilimde Yunanlı'ları geçmişlerdir. Yunan kültürünü doğu ülkelerine Makedonyalılar götürmüştür. Romalı'lar ise bu kültürü geliştirmişlerdir. Batı Avrupa ve Akdeniz ülkelerine yaymıştır.

"Anadolu bu çağda, köklü geçmişinin ve kültür birikiminin de yardımıyla Roma Çağın'a ayak uydurmuş ve politik bağımsızlığı olmamasına rağmen, sanatını devam ettirmiştir."... "Mermer yatakları bakımından çok zengin kaynaklara sahip olan Anadolu, Hellenistik Çağ'da başlayan muntazam kent uygulamasını, Roma Çağ'ında da

³¹ ANLAĞAN, Tanju; **Roma Çağı**, Sadberg Hanım Müzesi Kitabı, Aksoy Matbaacılık A.Ş., İstanbul, 1989, s. 75.

devam ettirmiş, Aphrodisios, Ephesos, Perge ve Side gibi şehirleri mermer heykel ve mimari yapıtlarla donatmışlardır"³².

Roma Çağı keramikleri erken dönemde Hellenistik çanak-çömleğin devamı şeklindedir. Kabartmalı kaplar, kurşun sırlılar ve daha sonra Terra Sigillata adı verilen kaplar, erken imparatorluk döneminin tipik keramikleridir. Mercan kırmızısı astarları ve çok ince bisküileri ile hemen diğerlerinden ayrılmaktadır. Diğer bir önemli seramik grubu ise terrokota heykelciklerdi. Evlerde, mabetlerde ve mezarlarda ortaya çıkan bu figürlerin M.Ö. 1. yy. ile M.S. 1. yy.'la tarihlenmektedir. Çoğunlukla kalıpla yapılmış bu heykelcikler tanrı ve tanrıça tasvirlerinin yanısıra insan ve hayvan figürlerini de içermektedir.

Yine bu dönem kırmızı astarlı seramikler olarak adlandırılan seramikler, düz sade çanaklar olup bazı örneklerinde ağızda rulet bezeme, kap zemininde ise kazıma tekniği ile yapılmış mühürler ve bunları çevreleyen dairesel yivler yer almaktadır. Bu grubun en belli başlı motifi haç motifidir.

Roma seramiklerinin önemli bir grubunu kandiller teşkil eder. Aydınlatma işlevinin yanısıra adak ve ölü hediyesi olarak da kullanılmıştır. Gövdesi derin fitil kısmının olduğu burun uzun, üstü kapalı olan bu kandiller genellikle kalıp ile üretilmişlerdir. Kandillerin üzerinin mitolojik, tiyatro ve günlük hayatla ilgili çeşitli konularla bezenmiş olması tipik özelliklerindedir.

³² ANLAĞAN, Tanju; a.g.e., s. 75.

Resim 54. Roma Dönemi, Terra-Sigilata tipi kase, kadın başı biçiminde kap, kabartmalı kurşun sırlı kap, kabartmalı toprak kandil.

Ayrıca, cama üflüyerek şekil verme tekniği Roma çağında geliştirilmiştir. Gerek serbest olarak gerekse kalıba üflüyerek şekillendirilen cam kaplar, koku şişeleri de yaygın bir biçimde kullanılmıştır.

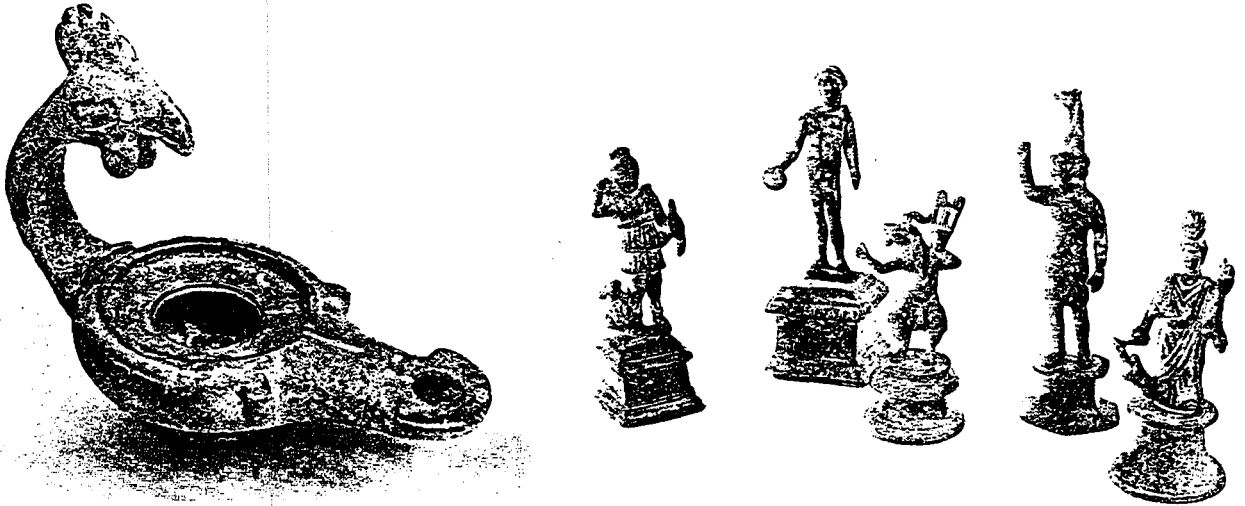
Roma Dönemi maden türü eşyalar ise, gerek kap-kacak gerek heykel ve gerekse süs eşyası olarak çok yaygındı. Dolu ve içiboş döküm

tekniklerinin kullanıldığı gözlenmektedir.

Bu dönemde altın, gümüş ve bronz çok kullanılmasına karşın en çok gümüşe değer verilirdi. Kadeh, kâse, tepsi, kepçe ve testilerden oluşan gümüş bir sofraya takımı bir kişinin sosyal durumunu belirleyen önemli eşyalar arasındaydı.

Döküm tekniğinin dışında çekiçle dövme, kabartma, oyma, altın kaplama ve repousse teknikleri kullanılmaktaydı.

Zaman zaman Roma konuları ve Tanrıları da ele alınmakla birlikte bezemeler ile mitolojik ve öteki sahneler tamamen Hellenistik sanattan alınırdı.

Resim 55. Roma Dönemi bronz horoz, kulplu kandil ve tanrı heykelcikleri.

XVIII. BİZANS DÖNEMİ

M.S. 330-1453'e tarihlenmektedir.

Bizans sanatı Roma dönemi sonunda Anadolu'da doğdu.

"Byzantium" Boğaz kıyısında bir Yunan şehrinin adıdır. İlk

Hristiyan imparatorlar olan Constantine, Roma idaresini Byzantium'a taşımış, şehir yeni baştan imar edilmiş ve M.S. 330 yılında "onun kenti" anlamına gelmek üzere adına Konstantiopolis denmiştir. Bizans ismi ilk defa 19. yy. tarihçileri tarafından kullanılmıştır. İmparatorluk, 1453 yılında Fatih Sultan Mehmet'in Bizans'ı zaptetmesiyle son bümüş ve hakimiyet Türklere geçerek, şehrin adı "İstanbul" olarak değiştirilmiştir.

Bizans İmparatorluğu, Roma İmparatorluğu'nun tüm topraklarını ve Akdeniz çevresini kapsamaktaydı, ancak devamlı gelen arap akınları sonunda Bizans sadece kuzey ve doğu Akdeniz'e sahip olabilmıştır. 11. yy.'dan sonra ise adalar (Ege) denizi devleti olmuş ve son döneminde artık sadece bir boğaz devleti görünümünü almıştır.³³

Bizans sanatının erken dönemlerinde Roma etkisi görülür. Ancak 7. yy.'dan sonra Bizans sanatta ve kültürde kendi kimliğine kavuşmuştur.

Bizans sanatının anıtsal mimarisi ve resim sanatının yanısıra küçük sanat eserleride önemli bir yer tutar. Bizans İmparatorluğunun başkentinde sarayların ve kiliselerin zengin kumaşlar, kıymetli maden ve fildişinden yapılmış eserlerle donatıldığı yazılı kaynaklardan bilinmektedir. Bizans sanatının amacında kliseye ve devleti yüceltmek temeline dayanmaktadır.

Bizans seramikleri 9-15. yy.'lar arasında karşımıza çıkmaktadır. Bizans seramiklerinde kullanılan bezeme teknikleri daha önceki çağlarda bilinen ve uygulanan tekniklerdir. Ancak bilinen tekniklerin kendine anlatım biçimi ile yorumlayan seramik ustaları Bizans seramiğini oluşturmuştur.

Bizans seramikleri Kırmızı veya beyaz hamurlu, kurşunlu parlak zeytin yeşili sırlı ve çok iyi fırınlanmış işlerdir. Sırlar sarı ve yeşil tonlarda çeşitlilik göstermekte, özellikle hardal sarısı tonu çok kullanılmıştır.

Dekoratif ve figüratif bezemelerde İslâm sanatının etkileri çoktur. Bunun yanısıra hayvan figürleri , fantastik garip yaratıklar, mitolojik hayvanlar ilginçtir. Ayrıca insan figürlü bezemelerde görülür.

³³ ANLAĞAN, Tanju; a.g.e., s. 82.

Bizans seramiklerinde dönemin sosyal yaşamını belgeler nitelikte bir anlatım biçimi görülmez. Bu da Bizans seramiklerini farklı kılan özelliklerden biridir.

Bizans seramiklerinde form olarak kâse, çanak, kaplar kendi aralarında çok ufak kimi değişiklikler gösterirler. Bunun yanısıra tuzluk, süzgeç, ısıtma kapları, küçük testi ve ibrikler, amphoralar, yağ kandilleri Bizans'ta bu malzemenin bol kullanıldığını göstermektedir.

Resim 56. Bizans dönemi seramikleri.

Bizans dönemi madeni eserleri daha çok Bizans sanatının sanat eserlerini temsil etmektedir. Bronz ve kıymetli madenlerden altın en çok kullanılan madendir. Dövme, döküm, kabartma, kazıma, oyma gibi tekniklerin kullanılmasının yanısıra Mine (emaye) tekniğinde yapılmış örnekler özellikle 9-12 yy. arasında görülmektedir. Bu eserlerden günümüze çok az sayıda buluntu örnekleri kalmıştır.

Bunun yanısıra dini ayinlerde kullanılan tepsiler, tas ve kadehler, kaşıklar, buhurdanlar, askılı kandiller, diptikon denilen ikili kutular, rolaker denilen kutsal eşya muhafazaları, kandiller, süs eyaları madeni küçük sanat eserleridir.

Maden sanatında kullanılan dekoratif süslemelerde, seramik örneklerde kullanılan kazıma (sgraffito) tekniğinin benzeri metallerde de kazıma dekorlar çok kullanılmıştır. Ayrıca haç motifi her iki malzemede de çok kullanılan bir motiftir.

Resim 57. Bizans dönemi madeni eserler

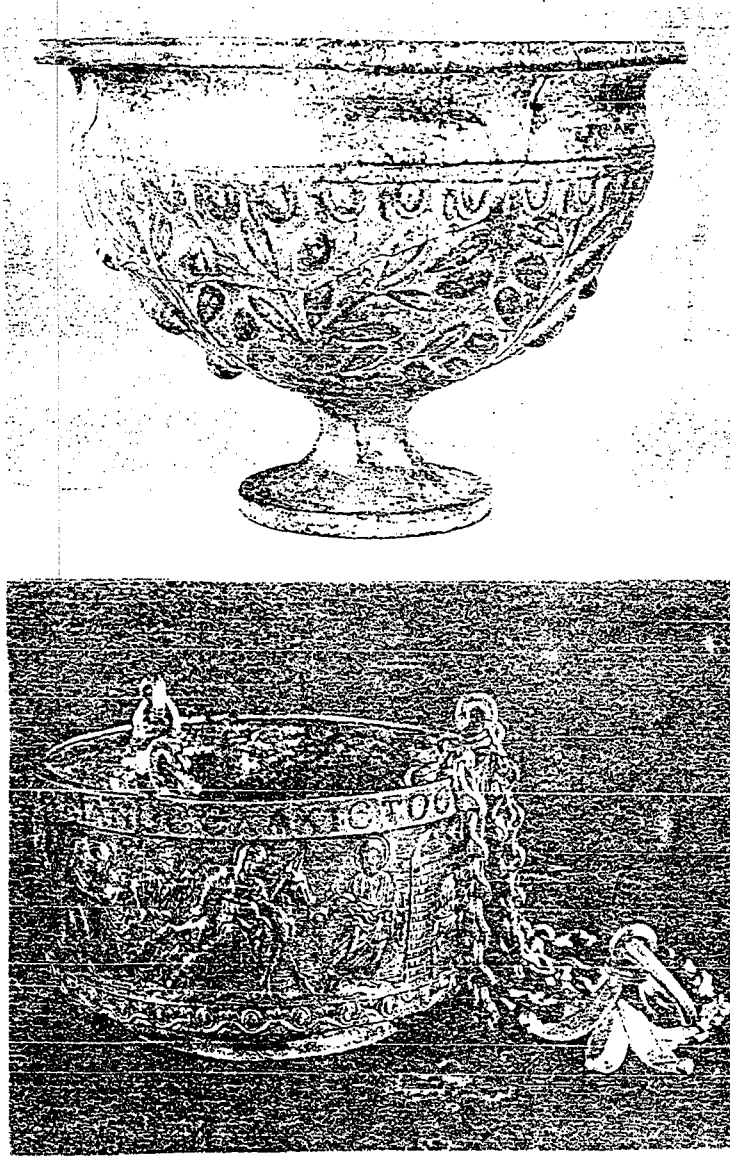
XIX. ROMA VE BİZANS DÖNEMİ SERAMİK-METAL EKİLEŞİMLERİ

Anadolu'nun tarih öncesi dönelerinden bu yana bu iki malzeme arasındaki etkileşimler devam etmektedir.

Roma ve bizans döneminde seramik ve metal malzemeler arasında önceki çağlardan buyana süregelen etkileşimlerin devamı görülür.

Tek renkli ve perdahlı çömlekle; seramik sırnın çok kullanılması ile birlikte yerini sırlı seramiklere bırakmaya başlamıştır. Seramik'te sırn kullanılması metalde özellikle Bizans Döneminde izlerine çok rastlanan mine (emaye) tekniğinin kullanımı bu iki malzemenin etkileşimine en güzel örneklerden biridir.

Diğer bir etkileşim ise özellikle Yunanlı Döneminde de örneklerini çok gördüğümüz kabartmalı seramiklerdir. Kabartma ile dekorlama metallere seramiğe geçmiş bir anlatım ve süsleme biçimidir, diyebiliriz. Çünkü, seramikte astar ile yapılan dekorlamaya karşılık, metallere boya kullanılamamasından dolayı kabartma tekniği metallere daha çok uygulanmıştır. Ve seramiklerde de etkileşimle birlikte kabartmalı seramikler görülmeye başlamıştır. Bu dönemde de kabartmalı ve daha çok metali andıran form ve bezemelerde seramikler göze çarpmaktadır.

Resim 58. Üste; Roma Dönemi pişmiş toprak kabartmalı metal görünümlü bir kap.

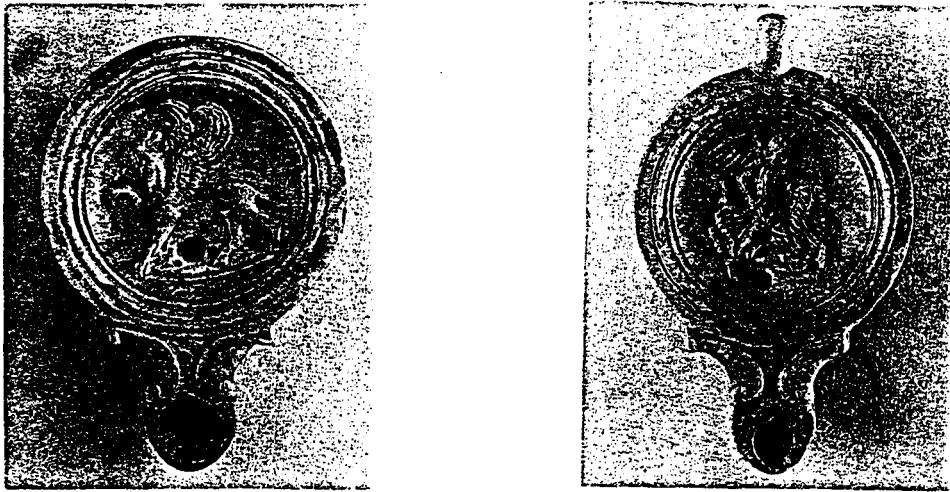
Altta; Bizans Dönemi gümüş kabartmalı buhurdan.

Kabartmanın yanısıra kazıma tekniğinin her iki malzemedен de görülmesi, aynı tekniğin bu iki farklı malzemelere uygulanması seramik ve metal etkileşimine yine örnek teşkil etmektedir.

Resim 59. Bizans Dönemi; Kazıma tekniğinin uygulandığı seramik ve metal örnekler.

Bununla birlikte her iki malzemeninde kullanırlığının artması, uygulama alanlarının çoğalması ve birbirleri ile sürekli etkileşim ve rekabet içinde olmalarının getirdiği bir başka etkileşim ise; aynı formların her iki malzemedenden de uygulanmış olmasıdır. Ancak bu iki dönem buluntularının yeterli olmamasından dolayı örnek olarak en çok karşımıza çıkan kandilleri sunabiliyoruz.

Resim 60. Üstte; Roma Dönemi pişmiş toprak kandiller,

Altta; Bizans Dönemi bronz kandil.

Bunların yanısıra seramik ve metallerde şekillendirme ve dekorlama başlığı adı altında karşılaştırmalı olarak belirttiğimiz teknik etkileşimler bu dönemlerde seramik ve metal malzemelerin işlenmesinde kullanıldığı göze çarpmaktadır.

XX. ANADOLU SELÇUKLU DÖNEMİ

"II. yüzyıl otalarından itibaren Anadolu'ya akmaya başlayan Türk boyları 1071'de Alparslan'ın Malazgirt'te Bizans ordularını yenmesinden sonra, kısa sürede Anadolu'ya egemen oldular. Artuk, Danişmend, Saltuk gibi Türkmen beylerinin de yardımıyla Anadolu'da Türk Hakimiyeti sağlandı. 1075'de İznik'li olan Süleymanşah'a Büyük Sultan, Melikşah 1077'de Anadolu sultanlığını verdi. 1081'de başkent olan İznik, I. Kılıçarslan devrinde (1096) haçlılar tarafından geri alınca yeni merkez Konya oldu.

I. Kılıçarslanın Bizans'la ve haçlılarla uğraştığı yıllarda, Anadolu'nun alınmasında büyük yardımları olan kumandanlar, aldıkları bölgelere yerleşerek Türkmen beylikleri kurdular. Bunlar Erzurum civarında Saltuklular (1092-1202), Divriği, Erzincan ve Kemah'ta Mengücekler (1118-1252), Tokat, Sivas, Amasya, Kayseri ve Malatya'da Danişmentliler (1092-1178), Güneydoğu Anadolu'da Artuklulardır (1183'ten itibaren). Başlangıçta bağımsız olmak isteyen bu Türk beylikleri kısa zamanda Anadolu Selçuklu birliği ve devleti ile bütünleştiler"³⁴.

1243 yılında Moğol ordusu, Selçuklu ordusunu yenilgiye uğratması ile Anadolu'yu yarım yüzyıldan fazla bir süre sömürdüler. Selçuklu devleti 1308 yılına kadar bundan sonra güçlenememiş ve Selçuklu devleti yerine Anadolu beylikleri ortaya çıkmıştır. Anadolu Selçuklu devletinin batıda 1299'dan itibaren gelişen Osmanlı beyliğide bunlardan biridir. Osmanlı Beyliği Anadolu'yu bir Türk vatanı olarak tutmuş ve çok güçlü bir imparatorluk yaratmıştır.

Selçuklu dönemi 2 yüzyıldan az olan kısa ömrüne rağmen Osmanlı kültürünün kaynağı ve öncüsü olmuştur.

Selçuklu sanatı diğer sanat alanlarında olduğu gibi seramik sanatında da büyük bir gelişme göstermiştir. Seramikte özellikle çini

³⁴ ÖNEY, Prof. Dr. Gönül, **Anadolu Selçuklu Mimarı, Süslemesi ve El Sanatları**, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2. Baskı, Ankara, s. 7-8.

sanatında büyük bir gelişme gözlenir. Çinin mimaride kullanılması ilk defa 13. yy.'da Anadolu Selçuklu'larında olmaktadır.

Selçuklu çini sanatı örnekleri içinde en ilginç grup, saray duvarlarını süsleyen genellikle yıldız ve haç biçimli kompozisyonlar oluşturan figürlü çinilerdir.

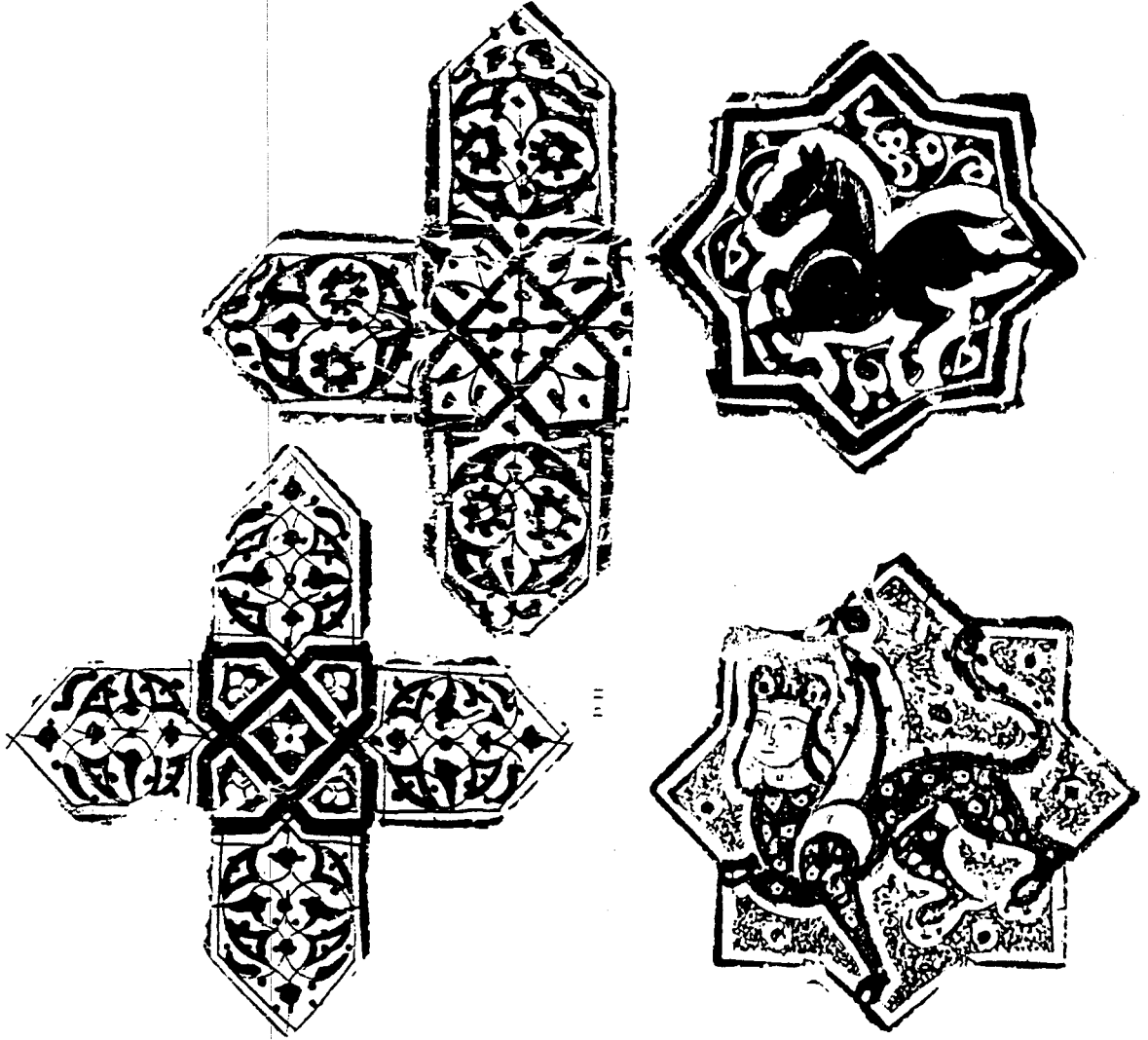
Çinilerde Sıraltı Tekniği; Lüstler tekniği ve minai tekniği kullanılmıştır.

Sıraltı tekniğinde desen çoğunlukla koyu mavi, mor firuze, siyahtır. Özellikle haç biçimi çinilerde firuze renkli şeffaf sır altına desen siyahla boyanır.

Lüster tekniğinde fırınlanmış, mat beyaz sırlı çini üstüne lüster veya perdah denilen gümüş veya bakıroksitli bir karışımla desen işlenir, alçak hararete tekrar fırınlanır. Oksitlerdeki maden karışımı ince bir tabaka halinde çininin yüzeyini kaplar, Lüster çinilerde desen kahverengi sarı tonlardadır.

Minai tekniğinde ise yedi renk kullanılır. Renklerden mor, mavi, firuze, yeşil sır altında kullanılır. Çini şeffaf sırla sırlanıp fırınlanır. Sır üstüne kırmızı, siyah, beyaz veya altın yıldız renklerle son ilaveler yapılır ve alçak hararete tekrar fırınlanır.

Çini bezemeler genellikle minyatür hayvan ve insan figürleri, naturalist ve geometrik desenler, çiçek, yaprak vs. ler çok kullanılmaktadır. Ayrıca kufi yazıda çok kullanılan bezemelerdendir.

Resim 61. Selçuklu dönemi çinileri.

Selçuklu devrinde mimaride duvarlara uygulanan çini sanatı için bol örneklerle bilgi sahibi olmamıza karşın, seramik sanatı buluntuları çok kısıtlıdır. Çini sanatında görülen Minaî, lüster ve sıraltı tekniklerini biryana bırakırsak en çok bilinen seramik türü sgraffito seramiklerdir. Sarı, kahverengi veya yeşil tonlarında olan bu tür kâselerde, diğer sanat dallarında olduğu gibi avcı, kuş motifleri geometrik ve bitkisel şekiller kullanılmıştır.

Selçuklu seramik grubu sırsız, kırmızı hamurlu küpler çok kullanılmıştır. Yivler, tırtıllı dekorların yanısıra, kalıplama ve parça

eklemeli olarak yapılmış ve üzerleri insan, hayvan figürleri, maskeler, kıvrım dallar ve rozetlerle dekorlanmıştır. Bunlar madeni kabartmaları andırmaktadır.

Resim 62. Selçuklu dönemi, sgraffito ve kabartmalı seramikler.

Anadolu Selçuklu maden sanatı ise, Selçuklu devrinde İran'da ve selçuklu Atabekleri devrinde Mezopotamya'da yapılan örneklere kıyasla sayıca azdır. Sayıları azda olsa, Anadolu Selçuklularına mal denilen madeni eserlerin arasında, maden şekillendirme ve süsleme tekniklerinden herbirini temsil eden örnekler bulunmaktadır. Selçuklu döneminde altın, gümüş ve bronz kullanılmış, ancak bronz, altın ve

gümüşe oranla daha çok kullanılmıştır.

Kazıma desenli gümüş, bakır ve altın kakmalı üzerlerinde burç sembolleri, koşan hayvanlar, geçmeli madalyonlar içinde atlı avcı figürleri frizleri ve rozetler, bu dönemin kullanılan desenleridir. Yuvarlak gövdeli ibrikler, üç ayaklı kubbe kapaklı buhurdanlar, mürekkep okkaları, dışa taşkın kenarlı leğenler çok kullanılan formlardır. Bunun yanısıra hayvan figürlerinin yer aldığı kemerler, eczacı havanları, hayvan formunda kapı aplik ve asma kilitleri Selçuklu maden sanatının en belirgin örnekleridir.

Şekilendirme ağırlıklı olarak dövme ve döküm teknikleri, süslemede ise delik işi (Ajur), kabartmalı, kakma, kazıma teknikleri kullanılmıştır.

Resim 63. Selçuklu dönemi madeni eserler.

Kısaca Anadolu madeni eserlerin başlıca karakteristik özelliği değişik bölge ve kültürlerinin biçimlendirildiği "Çeşitlilik" başka bir deyişle "çok yönlülük" olduğunu söyleyebiliriz.

XXI. OSMANLI DÖNEMİ

"Anadolu Selçuklu Devletinin en önemlisi Osmanlı'lardır. Batı Anadolu'da Söğüt Kasabası ve çevresine yerleşmiş olan bu beylik 13. yy. başlarında bağımsız bir devlet haline gelmiştir. Siyasal ve kültürel açıdan hızlı bir gelişme gösteren Osmanlı'lar kısa sürede topraklarını genişletmişler, 1453'te İstanbul'u 1517'de Mısır'ı, 1526'da Macaristan'ı almışlar Kanuni Sultan Süleyman'ın saltanatının sonlarına doğru (1520-1566) Asya, Afrika ve Avrupa kıtaları üzerinde geniş topraklara sahip büyük ve güçlü bir imparatorluk haline gelmişlerdir.³⁵"

Bu güçlü imparatorluk sarayda eğitilmiş devlet adamlarınca sıkı bir merkeziyetçilikle yönetilmiştir. Bu sistemle birlikte Osmanlı sanatında fazla değişken olmayan üslup ve beze motifleri egemen olmuştur.

Osmanlı dönemi gelişme içinde mimari başta olmak üzere diğer sanat dallarında olduğu gibi çini ve seramik sanatında büyük başarı göstermişlerdir.

Osmanlılarda seramik ve çini sanatı mimariye bağımlı olarak Anadolu'ya Selçuklular'la girmiş ve Osmanlı'larda gelişmiştir. Selçukluların merkezi olan Konya eski önemini yitirmiş, Osmanlı'larda Bursa merkez olunca 15.-17. yy. arasında İznik çini merkezi oluşmuştur. İznik'e destek olarak Kütahya ikinci bir merkez olarak 15.-18. yy. arasında çini alanında gelişimini sürdürür.

İznik ve çevresinde Osmanlı atölyeleri, Anadolu Selçuklu döneminde görülen, minai, slip boyama ve lüster teknikleri bırakılmıştır. 14.-15. yüzyıllarda **millet işi** tabir edilen kırmızı hamurlu,

³⁵ Anadolu Medeniyetleri III, **Selçuklu ve Osmanlı Dönemi**, Avrupa Konseyi 18. Avrupa Sanat Kataloğu, T.C. Kültür ve Sanat Bakanlığı Yayınları, İstanbul, 1983, s. 98.

astar boyalı, sırlı ve sırsız örnekler daha çok kap-kacaklarda görülür. 15. yüzyılda yapılan seramikler beyaz hamurlu mavi-beyaz seramikler görülür. Rumi, lotus, palmet gibi motifler kullanılmıştır. Ayrıca Çin etkili desenler yanında lâle, karanfil, bahar dalları, çeşitli naturalist çiçekler bolca kullanılmıştır. Yine İznik'te 16. yüzyılın ilk çeyreğinde mavi-beyaz örneklerin değişik uygulaması görülmektedir. Bunlar **Haliç işi** diye adlandırılan ince kıvrımlı spiraller ve bunlara bağlı çengel yapraklarla, kendini gösterir. 16. yüzyılın ikinci yarısından itibaren İznik'te ve yanlış olarak adlandırılan ve **Şam işi** diye adlandırılan seramikler görülür. Bu grupta sıraltı mavi, zeytin yeşili, eflatun, turkuaz tonları kullanılmıştır. Zeminin büyük bir kısmını kaplayan iri çiçek ve realist bitki kompozisyonları görülür. Yine 16. yüzyılın ikinci yarısında İznik'te ve yine yanlış bir adla **Rodos işi** diye adlandırılan seramik grubu görülür. Bunlar siyah konturlu sıraltı tekniğinde lacivert, koyu yeşil, firuze, beyaz ve mercan kırmızısı kullanılmıştır. Desenler aynı çağın bezemelerine paralel Naturalist çiçek bezemeleri görülür. 16. yüzyılın 2. yarısından 17. yüzyılın ortalarına kadar kaliteli işler çıkaran İznik atölyeleri daha sonra eski dönemini yitirmeye başlamıştır. Mercan kırmızısı yerini, kahverengiye bakan tona bırakmış, kalite düşmüş, renk ve sır bozulmalarıyla İznik çinicilik merkezi olma özelliğini 17. yy. sonu 18. yy. başlarında kaybetmiştir.

İznik seramikleri genellikle kap-kacakta kenarlı-kenarsız tabaklar, keserler, kulplu ve kulpsuz ibrikler ve kadehler, fincan ve maşrapalar, sürahiler, kandiller görülmektedir.

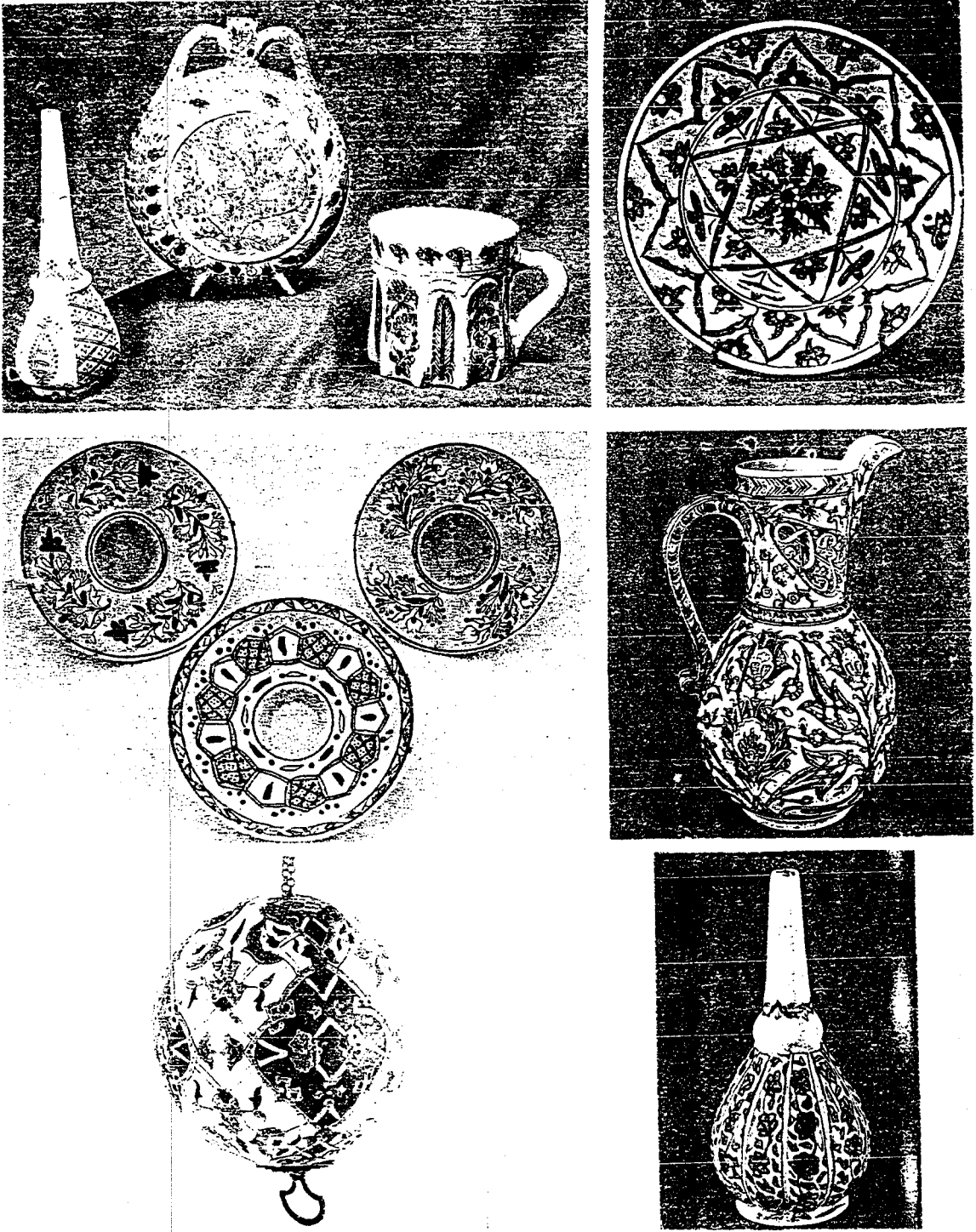

Resim 64. İznik seramikleri

İznik atölyelerinin yanısıra, İznik'e destek olan bir merkezde Kütahya'dır. Kütahya 15. yy.'dan 20. yy. kadar gelişimini sürdürmüştür. 15. yy. sonlarında Kütahya'da lacivert zeminli, mavi desenli, naturalist çiçek bezemeli işler görülür. 16. yy. sonu ve 17. yy. başında kütahya duvar çinileri ağırlık kazanmış 18. yy. bayşlarında ise beyaz zemin üzerine mavi, lacivert ve yeşil tonlarıyla renklendirilmiş Kabe tasvirli panolar yapılmaya başlanmıştır. Ancak bu devirde sıraltı kırmızısı yerine kahverengi ve sarı, yeni renkler olarak karşımıza çıkar. 18. yy. ortalarında Kütahya'da atölyeler özel sipariş kabul etmeye başlamıştır. Hristiyan kiliseleri ve cemaati için İncil ve Tevrat'tan sahnelerin yer aldığı duvar çinileri yapılmıştır. Haçlar, askılıklar, ikonalar, aziz figürleri kullanılan motiflerdir. Siyah konturlu gri, koyu mavi, kızıl kahverengi renkler yanında sarıda kullanılmıştır. 18. yy. ortalarında duvar çinileri yanısıra ince ve kaliteli seramiklerde; küçük fincanlar, zarf hokka, kâse, ibrik, sūrahi, matara, kadeh, kupa, gülâbdan, kalemlik, kandil, buhurdanlar, süs yumurtaları en çok yapılan formlardır. Bu formlarda mavi, kırmızı, sarı, yeşil eflatun ve lacivertle renklendirilmiş siyah konturlu, naturalist bitki motifleri, kuş, balık, geometrik motifler çok kullanılmıştır. Bununla birlikte mavi-beyaz türünde işler görülür.

18. yy. ve 19. yy. ilk yarısında bir durgunluk devresinden sonra 19. yy. sonlarında kalitede bir düşme görülmektedir. Hamurun kabalaşması, desenlerde kaba işçilik, form bozuklukları kalitenin düşmesinin belirtileridir. Bunun yanısıra bu dönemde Şam işi taklitleride yapılmıştır.

1915 yılına kadar atölyelerde Cumhuriyet öncesinde yine bir durgunluk dönemi başlar. Bu Osmanlı imparatorluğunun çökmekte olmasından kaynaklanmaktadır. Cumhuriyet'in ilk yıllarından itibaren Kütahya Seramik ve Çini atölyelerinin 3. dönemi başlar. Yeni teknikler ve teknolojinin tüm yeniliklerinden faydalanarak çalışmalarını bugünde sürdürmektedir.

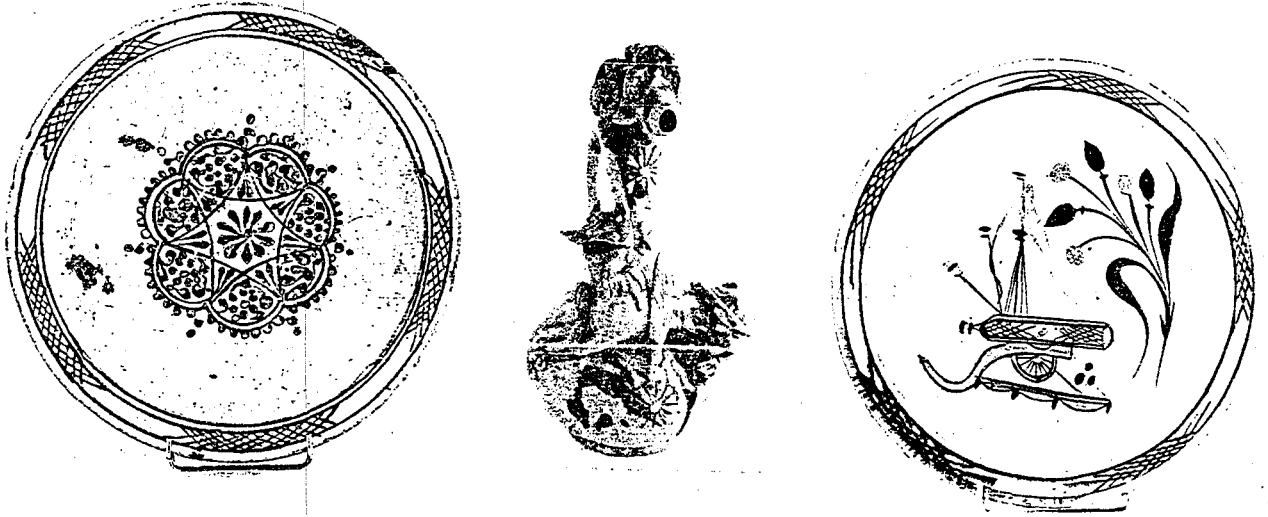
Resim 65. Kütahya seramikleri.

"Selçuklu, Anadolu Selçuklu ve Beylikler devrinden süzülüp gelen, Osmanlılarla 16. Yüzyılda altın çağını yaşayan çini sanatı, 17. yy.'da gerilemeye başlamıştır. Kütahya ve İstanbul'daki Tekfur sarayı atölyeleri ile bir müddet daha Osmanlı imparatorluğunun çini ihtiyacına cevap

vermiştir. Daha sonralar ise mahalli atölyeler halinde kap-kacak imalatı ile bu köklü geleneği sürdürmeye çalışmıştır. Bu mahalli atölyeler içinde, Çanakkale seramiklerinin önemli bir yeri vardır"³⁶.

18. yy'da kaba hamurlu, sıraltı tekniği ile işlenen kırmızı hamurlu seramikler görülür. Çoğunlukla kâse, tabak, küp, sürahi, testi, kalemlik, vazo gibi formlar yapılmıştır. Fırça darbeleriyle yapılmış daha çok bahçe mimarisini konu alan köşkler, gemi, top motifleri, mor, kahverengi, turuncu, kırmızı, sarı, mavi, lacivert tonlarında boyanırdı.

19. yy. ortalarında ise genellikle koyu yeşil, kahverengi ve kirli sarı sır kullanılmıştır. Şişman gövdeli, uzun boyunlu, ağızları hayvan başı şeklinde stilize edimiş testiler zevksiz ve aşırı bir barok üslup göstermektedir.

Resim 66. Çanakkale seramikleri.

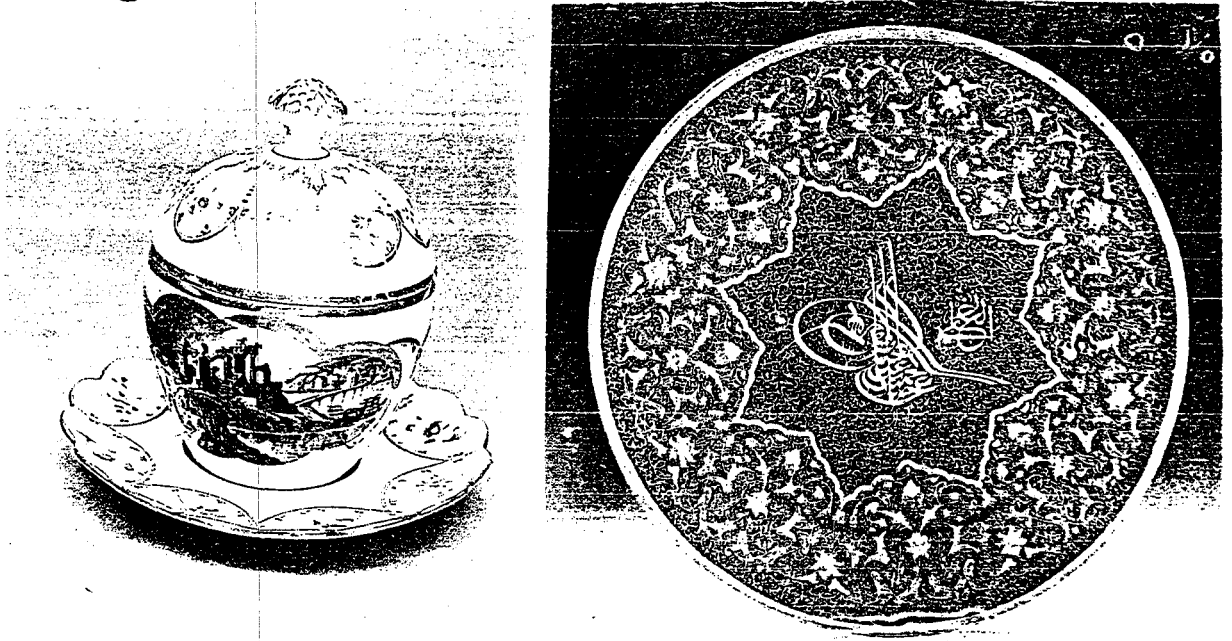
Bu dönem seramikleri yanında Türk sanatına geç dönemlerde giren bir başka türde Porselendir.

19. yüzyıl ortalarında Haliç'te porselen fabrikası kurulmuş ve Eser-i İstanbul markalı Batı tekniğinde ve zevkinde porselenler yapılmıştır. İç ve dış zeminleri iri çiçek desenleri bulunan porselenlerde sebze sembolü tutamaklı kapaklı sahanlar en çok görülen formlardı. Fakat çok pahalıya malolan bu porselenler ithal porselenlerle rekabet edemedi ve 20-30 sene kadar çalışan fabrika daha sonra kapandı.

19.yy. sonlarında ise Sultan II. Abdülhamit tarafından Yıldız

³⁶ ERUZ, Fulya Bodur, Çanakkale Seramikleri, Sadberk Hanım Müzesi Kitabı, a.g.e., s. 137.

porselen fabrikası kuruldu. Bu fabrikada üretilenlerin hepsinde damga ve tarih bulunmaktaydı. Ancak fabrika imalatı ancak sarayın ihtiyaçlarını karşılayabilmekteydi. Desenlerde cami ve diğer motifler yanında çiçek ve bitki motifleri kullanılmış ve altın yaldızla işli Osmanlı arması her zaman yer almıştır. Bunlar günlük kullanılan formların dışında kapaklı vazolar en sevilen süsleme unsurudur. Bu fabrika 1909 yılında kapanmış ve daha sonra 1962 yılında "Sümerbank Yıldız Porselen Sanayii Müessesesi" adı ile tekrar üretime geçmiştir.

Resim 67. Osmanlı dönemi porselenler.

Osmanlı maden sanatı ise; Selçuklu'larda gelişen maden sanatı Osmanlı döneminde doruk noktasına ulaşmıştır. Maden sanatı gelişmesini Anadolu dışında sağlamasına karşılık sayıları az da olsa Anadolu'nun Türk devirlerinde maden işleri günümüze kadar gelebilmiştir.

Osmanlı'larda bronz işçiliği azalmış bakır ve pirinç çok kullanılmıştır. Anadolu bakır yatakları bakımından zengindir ve bakır alaşımı pirinçte, maden şekillendirme yöntemlerine oldukça yatkın bir malzeme olduğundan tercih edilmiştir. Madeni işlerde bakır, pirinç, gümüş ve altın başlıca malzemelerdir. Bu malzemeler günlük kullanım ve savaş malzemesi olarak kullanılmıştır. Ancak silah yapımında daha

ziyade demir ve çelik kullanılmıştır.

Maden şekillendirme yöntemlerinde ise ençok dövme ve döküm teknikleri kullanılmıştır. Diğer kullanılan teknikler ise şöyledir; Bizans döneminden geçen mine (emaye) tekniği renklendirmede madeni işler üzerine kullanılmaktaydı. Özellikle kullanım, ayna gibi süs eşyalarında kazıma, kabartma ve kakma teknikleri görülür. Ancak Osmanlı döneminde maden işleri zamanla günlük kullanım dışına kaydığı gözlenir. Günlük kullanımda, seramik malzeme tercih edilmeye başlanmıştır. Madeni işlerde Savaşlarda kullanılan miğfer, zırh, çeşitli silahlar ve toplar ön plana çıkmıştır. Bu silahların özellikle sap ve kın kısımları kazıma ve kakma yanında değerli taşlardan kakmalı süslemeler dikkati çeker. Değişik bir teknik olan altın yaldızlamada Osmanlı maden sanatında bolca tatbik edilmiştir. Gümüş yaldızlama yanında bakırı altınla kaplama çok sevilmiş ve Osmanlılarda bu teknik "Tombak" adı ile tanınmıştır. Ajur tekniğinde yine süslemede sevilen bir tekniktir. Bu tekniklerin dışında özellikle Anadolu Selçuklularında çok kullanılan gümüş savatlama (niello) ve bronz işliği Osmanlı'larda yavaş yavaş kaybolmuştur.

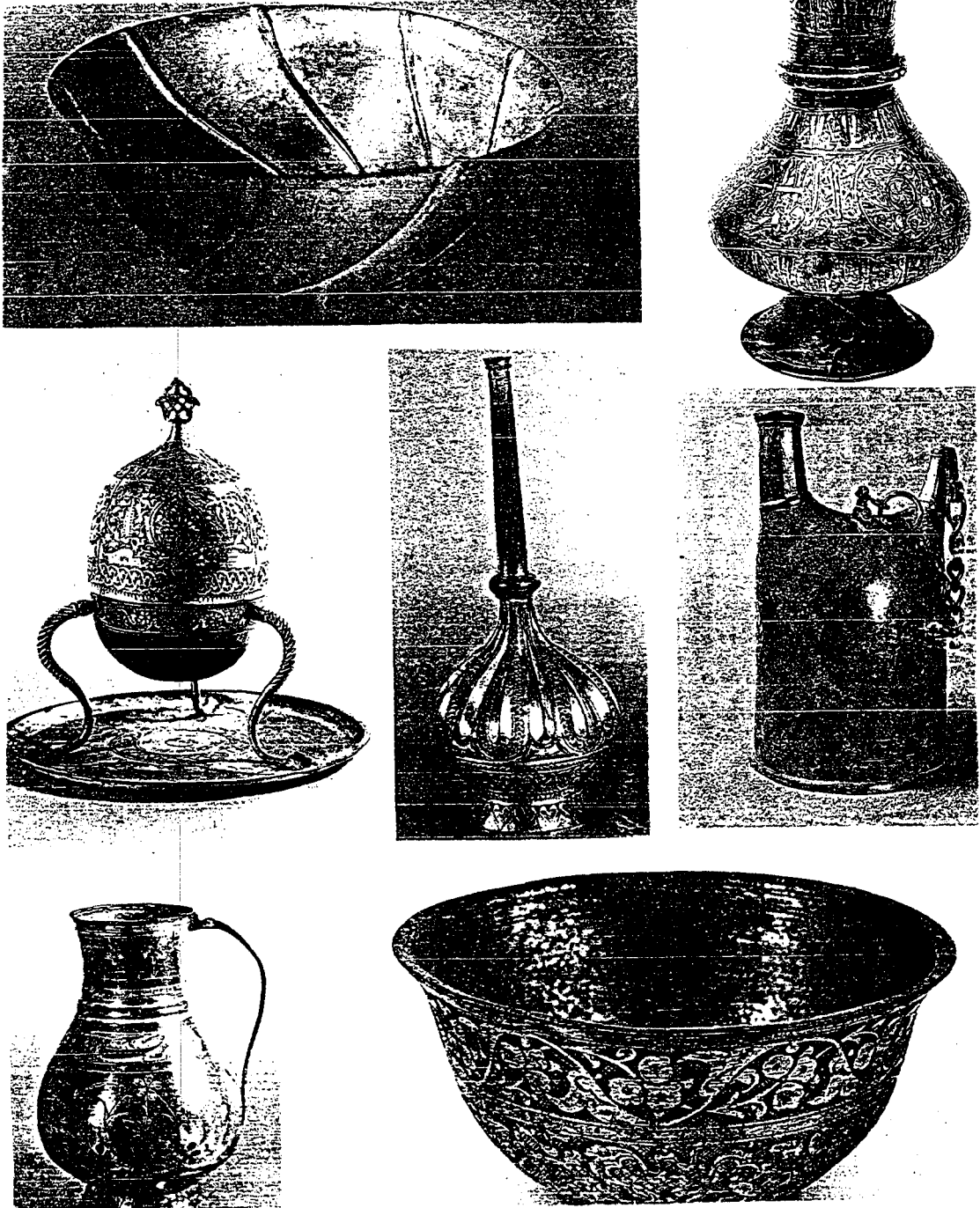
Görüldüğü üzere Osmanlı Dönemi maden sanatında, madencilikte kullanılan hemen hemen bütün tekniklerin kullanıldığı göze çarpar.

Çeşitli tekniklerde yapılmış eserler ise; cami kandilleri, mihrap ve ev şamdanları, ibrikler, buhurdan, maşrapa, gülabdan, sahan ve kâseler, dini binalarda ve günlük yaşantıda kullanılan eserlerdir. Bunun yanısıra kuyumculukta mahalli özellikler gösteren maden ve maden alaşımlarının başarıyla kullanıldığı bir sanattır. Ayrıca savunma aletleride ağırlıklı olarak bu dönem maden sanatını temsil ederler. Silahlar dışında, mimaride pencerelerde geometrik ve C ve S kıvrımlı örnekleri olan şebekeler maden sanatına ilginç örneklerdir. Yine kapı tokmakları madencilik teknik ve üslup özellikleri gösteren parçalar arasındadır. Yine Osmanlı maden sanatına ilginç bir örnek teşkil edecek grupta su mimarimizde kullanılan musluk kısımlarında görülen maden işleridir. Bunun dışında da daha pek çok alanda madenin kullanıldığı düşünülebilir. Ancak madenlerin hurda olarak değerlendirilebilmeleri ve eritilip tekrar kullanılabilirliği çok sayıdaki madeni eserlerin günümüze

dek gelememesinin nedenlerindedir.

Bu dönemin en önemli merkezleri Balıkesir, Bursa ve Edirne'dir, ancak en önemli merkez hiç şüphesiz İstanbul'dur.

Anadolu'da bu eski maden geleneğini sürdüren merkezlerden bazıları ise; Sivas, Gaziantep, Maraş, Konya, Mardin, Erzurum, Siirt, Malatya, Van, Trabzon, Ordu, Tokat, Diyarbakır, Kayseri, Çorum, Amasya ve Afyon'dur.

Resim 68. Osmanlı madeni eserleri.

Uzun bir tarihsel gelişmelerden sonra artık madencilik, seramikte olduğu gibi kapkacak dışında özellikle mimari başta olmak üzere birçok alanda kullanılan önemli bir malzemedir.

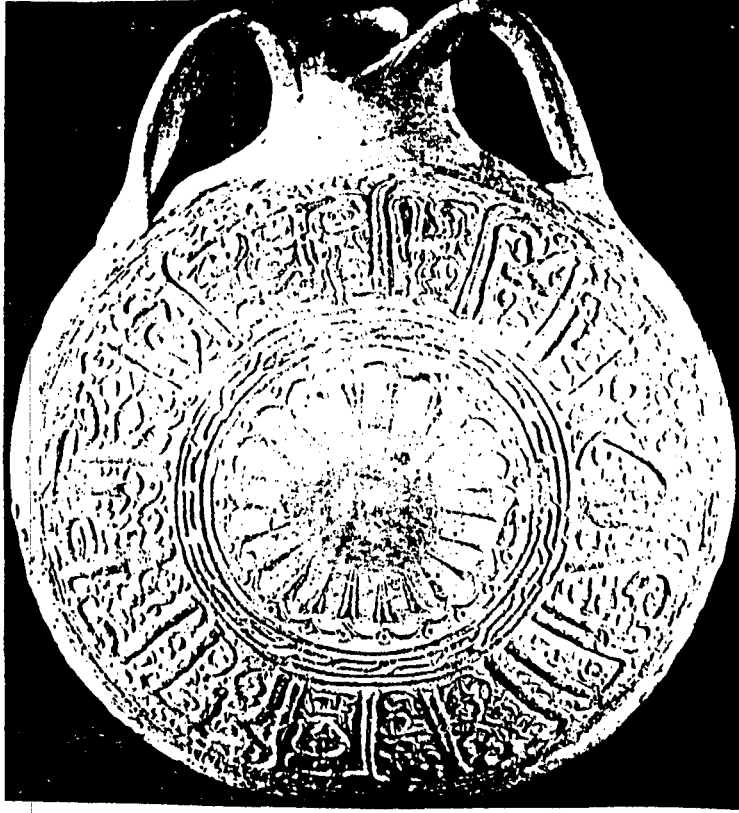
XXII. ANADOLU SELÇUKLU VE OSMANLI DÖNEMİ SERAMİK-METAL ETKİLEŞİMLERİ

Selçuklu Dönemi Türk kökenli ilk büyük göçebe kültürü dalgasının Anadolu'ya ayak basma ve kendisinden sonraki Osmanlı kültürünün kaynağı ve öncüsü olmuştur. Osmanlı'larda Selçuklu'lardan aldığı mirası en iyi şekilde değerlendirmiş, kendi zevk ve beğenileriyle tüm sanat dallarında üstün başarılar göstermiştir.

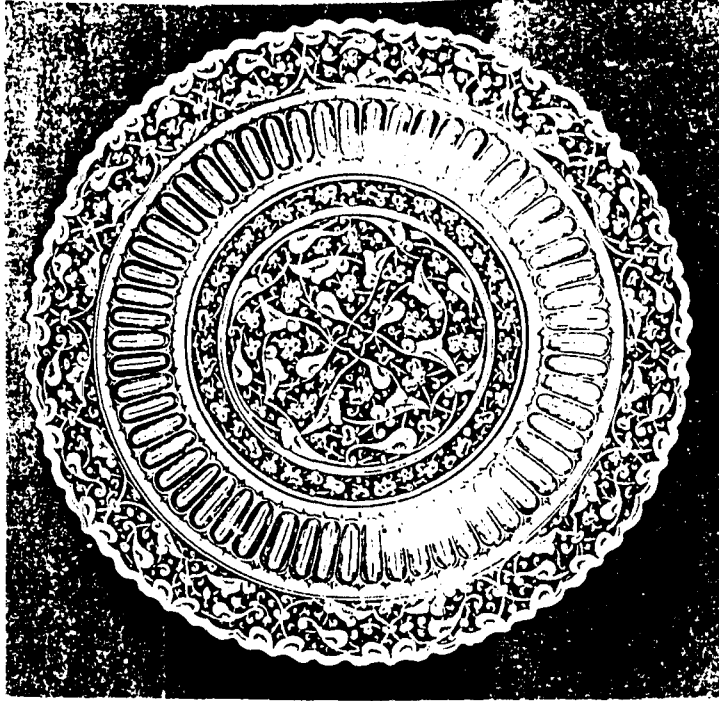
Bu dönemlerde seramik ve metal şekillendirme ve dekorlama yöntemlerinin tümü kullanılmıştır. Dolayısıyla bu iki malzeme arasındaki önemli etkileşimlerinden olan teknik etkileşimlerinin tümünün bu dönemlerde görüldüğünü söylemek mümkündür.

Bununla birlikte bu dönemde en önemli göze çarpan etkileşimler sırasıyla şöyledir.

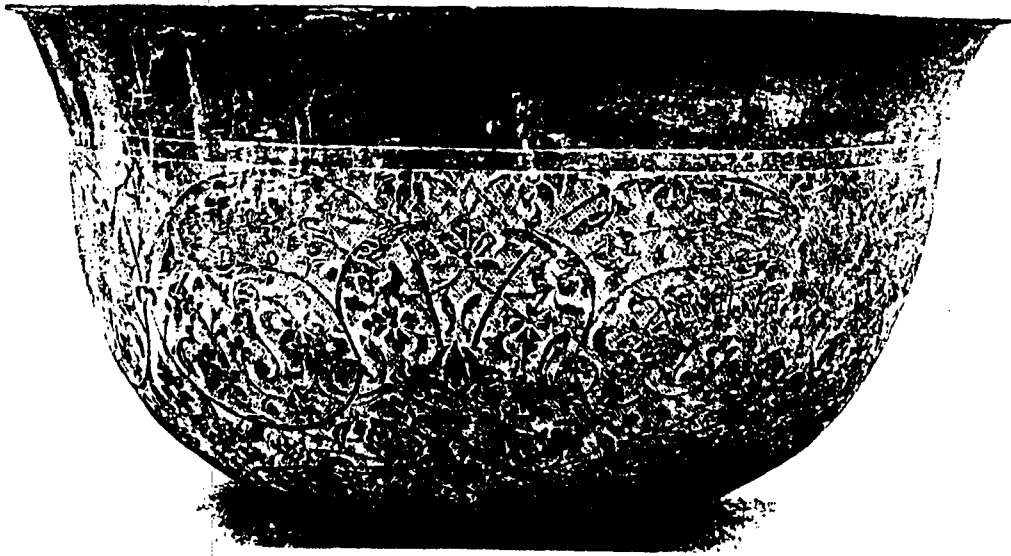
Türk sanatında seramik ve maden sanatlarında olduğu gibi diğer sanat dallarında da bir üslup ve motif birliği görülür. Özellikle Osmanlı'lar döneminde saraylar sadece padişahların yaşam yerleri olmakla kalmamış, aynı zamanda saraylar sanat merkezi olmuştur. Sarayda en yetenekli sanatçılar ve zenaatçılar, saray dışında üretim yapanlar hep saray tarafından denetleniyordu. Bu nedenle motiflerde bir bütünlük göze çarpar. Ancak bu motif birliği sadece sarayın sanat merkezi oluşundan değil, önceki dönemlerde de olduğu gibi bu iki malzeme arasındaki rekabet ve etkileşimlerde buna eken olmuştur. Bu nedenle aynı bezemeler farklı tekniklerde görülse bile, bize seramik ve metal malzemelerde motif etkileşimlerinin olduğunu göstermektedir. Bu dönemlerin en belirgin süsleme motifi ise çiçek ve kufi yazıdır.

Resim 69. Selçuklu dönemi çiçek ve kufi yazı motifli seramik ve metal kap.

3.000.00

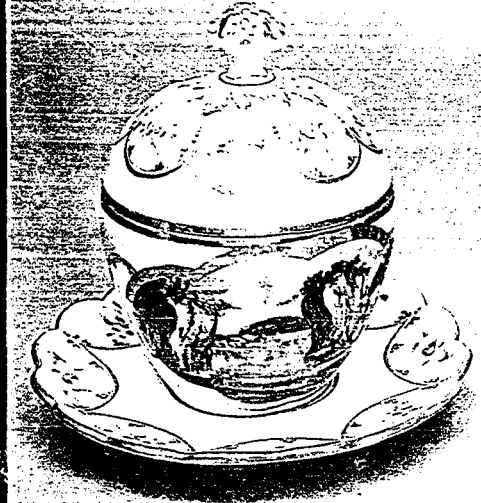
Resim 70. Osmanlı dönemi çiçek motifi ile bezenmiş seramik ve metal kap.

Kabartma tekniği etkileşim sonucu benzer bezemelerle her iki malzemededen de görölmektedir. Yanlız bu tekniğin metallerde daha fazla kullanılmasıyla; seramiklerde bu teknik metali andıran şekillerde karşımıza çıkmaktadır. Özellikle Anadolu Selçuklularında çok kullanılan kabartmalı ve sırsız seramikler buna örnek teşkil etmektedir.

Resim 71. Anadolu selçuklu dönemi kabartma tekniğinde yapılmış seramik ve metal işler.

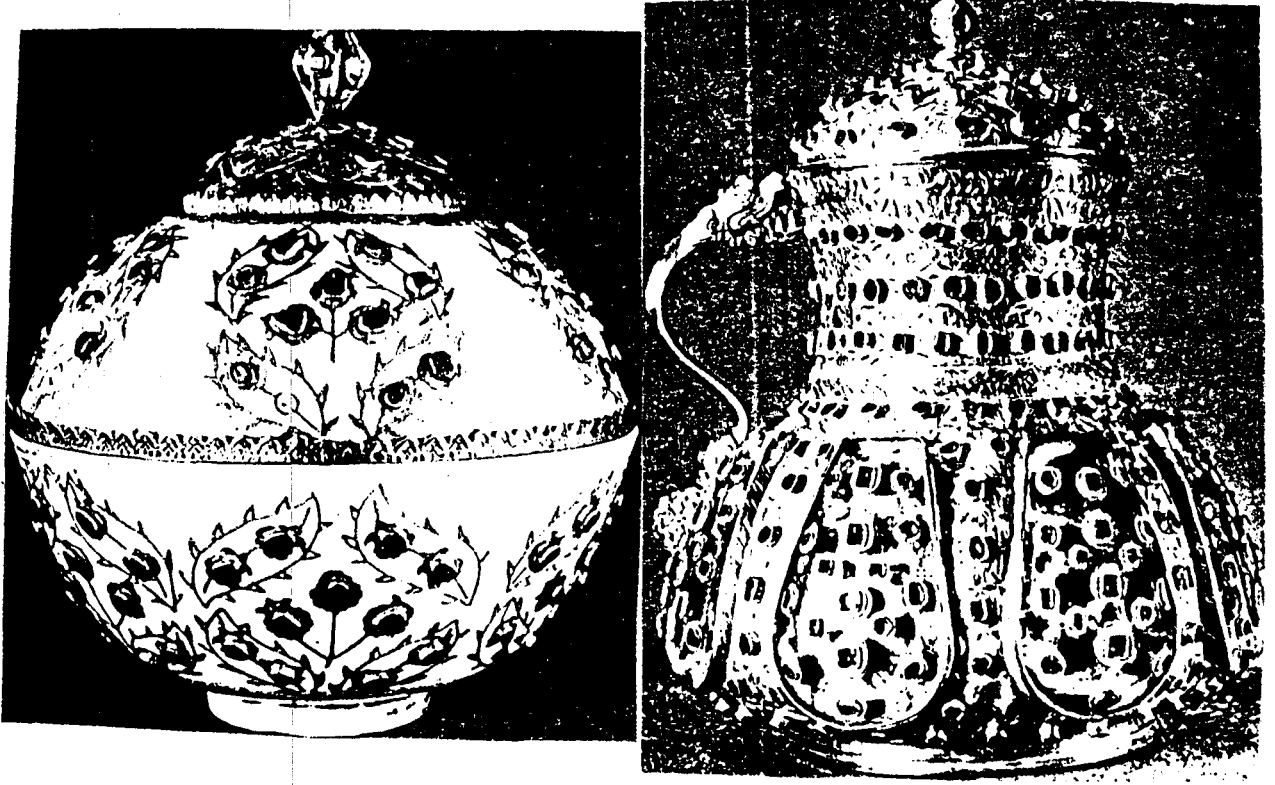
Diğer bir etkileşimse; seramikte hamur, astar ve sırlarla elde edilen çok renklilik, metallerde kakma, yaldızlama, savatlama, mine (emaye) gibi tekniklerle sağlanmaktaydı. Bu Selçuklularda kakma tekniği, Osmanlı'larda ise Tombaklama adı verdikleri yaldızlama ile yapılmaktaydı. Metallerde yapılan yaldızlamanın bir türünde, seramiklerde altın yaldız dediğimiz ve sır üstünde; altının kimyasal yollarla elde edilen eriğininin kullanılması şeklindedir. Seramikte metal eriyiklerinin kullanılması yanında, renk etkileşimi bakımındanda örnek teşkil etmektedir.

Resim 72. Osmanlı dönemi tombaklama yapılmış madeni kap ve altın yaldız kullanılmış porselen kap.

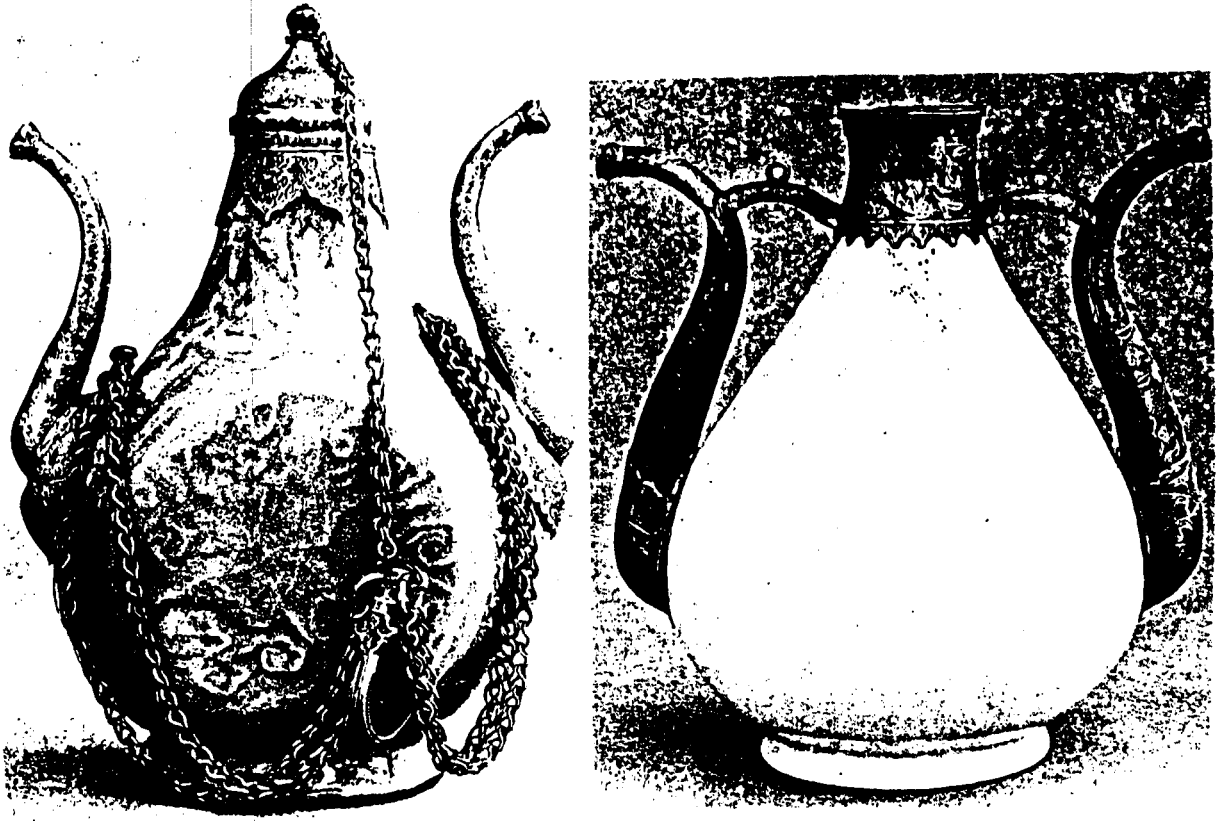
Yine aynı şekilde seramikte olduğu gibi çok renkli uygulama yapmak için metallerde geliştirilen ve metale başka bir maden kakma yerine değerli taşlarla yapılan süsleme Osmanlı'larda çok uygulanmış ve beğenilmiştir. Bunun sonucunda da seramiklerde de aynı uygulamanın

kullanıldığı görülür. Seramik yüzeyin değerli taşlarla süsleme etkileşim açısından ilginç örnek teşkil etmektedir.

Resim 73. Osmanlı dönemi değerli taşlarla süslenmiş seramik ve metal kaplar.

Bunların yanısıra seramik ve metal malzeme bu etkileşimlerini kendi malzemelerinde göstermekten ziyade, her iki malzemenin aynı biçim üzerinde birlikte kullanılması, aralarındaki etkileşimleri en iyi biçimde bize göstermektedir.

Resim 74. Osmanlı dönemi seramik ve metal malzemenin birlikte kullanıldığı kaplar.

Yine diğer dönemlerde olduğu gibi, Selçuklu ve Osmanlı dönemlerinde de seramik ve metal malzemenin kullanıldığı aynı biçimler eserlerde, bize bu iki malzeme arasındaki etkileşimleri göstermektedir. Bunların başlıcaları tabak, ibrik, sürahi, kandil, buhurdan, gülâbdan, maşrapa ve kâselerdir (Bkz. Osmanlı ve Selçuklu seramik ve metal örnekleri).

Görüldüğü üzere Cumhuriyet dönemine kadar seramik ve metal malzeme ortaya çıkışlarından buyana sürekli birbirleri ile etkileşim halindedirler. Bu karşılıklı etkileşimler her iki malzemenin de daha iyi işlenmesi, ortaya yeni biçimlerin, yeni tekniklerin ve kullanım alanlarının bulunmasına yolaçmıştır.

İKİNCİ BÖLÜM

İkinci Kısım

ANADOLU'DA CUMHURİYET DÖNEMİ VE GÜNÜMÜZ SERAMİK- METAL ETKİLEŞİMLERİ

I. ANADOLU'DA CUMHURİYET DÖNEMİ VE GÜNÜMÜZ SERAMİK- METAL ETKİLEŞİMLERİ

Osmanlı imparatorluğu döneminde I. ve II. Dünyü Savaşlarından sonra Dünya'da ilk milli kurtuluş ve bağımsızlık savaşı sonucunda 29 Ekim 1923'te yeni Türkiye Cumhuriyeti Devleti kurulmuştur. Bu tarihi izleyen aşamalarda Türkiye'de her alanda, bilim ve sanat eğitimi yapan kurumlarda, ileri çağdaş batı uygarlığı örnek alınarak yenilenmiştir.

Anadolu başlangıcından günümüze birçok medeniyetlerin beşiği olmuştur. Çeşitli arkeolojik verilerde bunu kanıtlamaktadır.

Seramik ve metalin ortaya çıkışları Tarih öncesi dönemlere kadar uzanan uzun bir geçmişi vardır. Bu iki malzeme sürekli bir etkileşim ve rekabet halinde günümüze kadar gelmiştir. Etkileşim ve rekabetler sonucunda da birçok yeni kullanım alanları, yeni biçimler, yeni teknikler ortaya çıkmış ve gelişmelerini sürdürmüşlerdir. Özellikle 18. yüzyıla kadar bu iki malzeme insan gücü ağırlıklı bir üretime dayanmaktaydı. 19. yüzyılın sonları ve 20. yüzyılın başlarında teknoloji devrimi ile birlikte yüksek kaliteli mallar, makina üretimine dayalı

teknikler, biçimler ve uygulama alanları artmıştır.

Seramik ve metal tarihi süreçleri içerisinde başta kullanım eşyaları, kap-kacaklar, savaş aletleri gibi günlük ihtiyaçlar dışında bu iki malzeme zamanla birçok alanlarda kullanılmaya ve işlenmeye başlamıştır.

Günümüz seramik-metal etkileşimleri olarak konuya baktığımızda konunun oldukça geniş ve kapsamlı olduğu; çevremizdeki bu iki malzemenin kullanım alanları düşünüldüğünde daha da iyi anlaşılmaktadır.

Anadolu'nun seramik ve metal malzeme hammadde kaynakları bakımından zengin oluşuda bu iki malzemenin gelişmesini ve yaygın kullanımını arttırmıştır.

Bugün seramik ve metal endüstrileri birçok yan sanayii dalları ile geliştirilmiştir. Bu alanlardaki gelişmeler oldukça geniş bir yer tutmaktadır. Bu nedenle konumuz gereği seramik-metal etkileşimleri günümüzde en çok karşımıza çıkan ve göze çarpan örnekler sunulmaya çalışılmıştır.

Seramik ve metal malzemelerinin tarihçelerine baktığımızda her iki malzemeninde ilk kullanım alanlarının başında kap-kacaklar gelmektedir. Aynı veya benzer formlarda ve aynı amaçla kullanılan kullanım eşyaları bize bu iki malzemenin etkileşim halinde olduklarını gösterir. Bunun örneklerini bundan önceki dönemlerde çok sık olarak görmüştük. Günümüz bu anlamda etkileşim örnekleri dikkat çekicidir. Özellikle çelik malzemedен yapılmış sofrta takımları, eşyaları ile porselen sofrta eşyalarının rekabet halinde bulunmalarıda bunu kanıtlamaktadır.

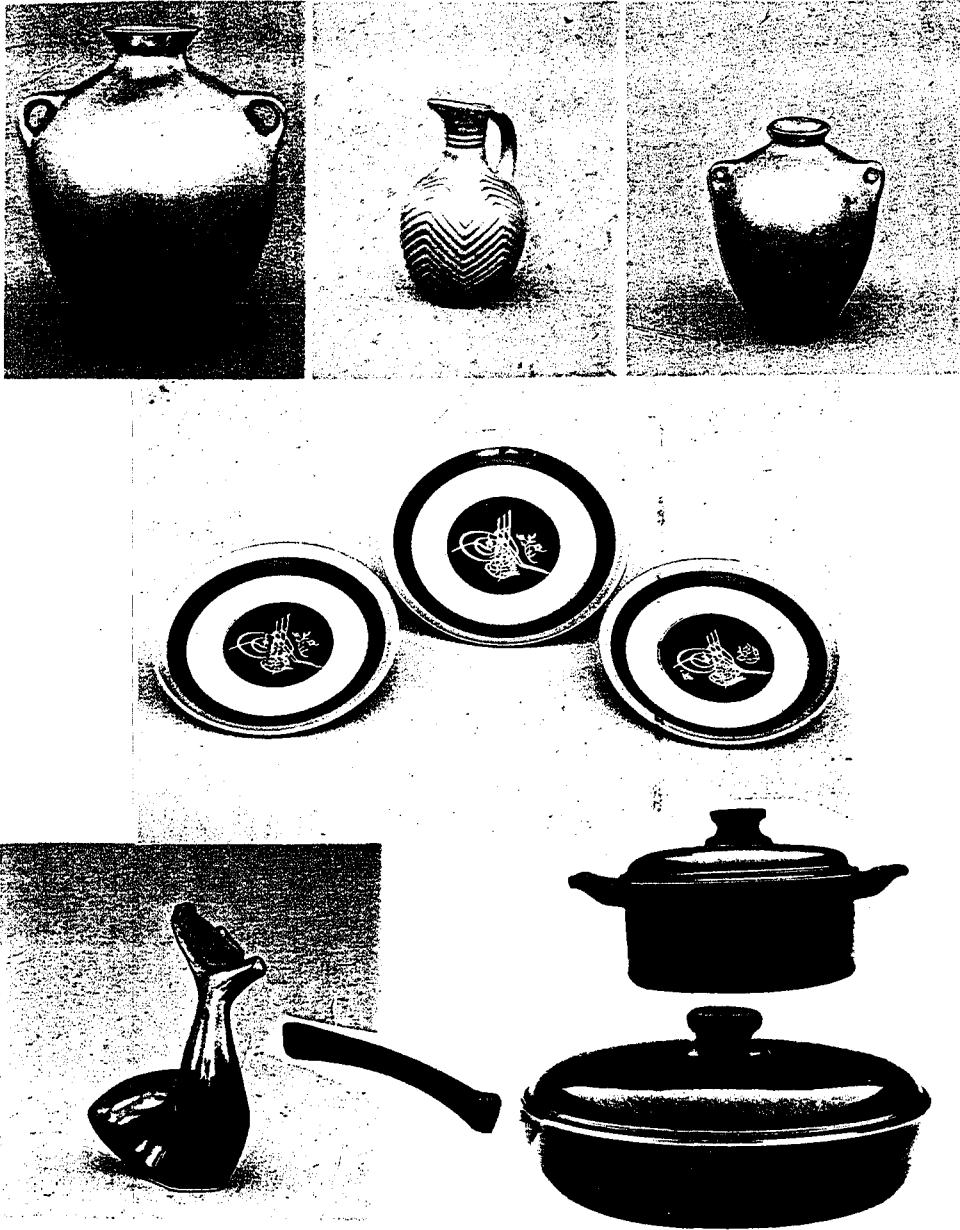

Resim 75. Seramik ve metal çaydanlıklar.

Bununla birlikte teknik ve malzeme olarak bu iki malzemede etkileşim içerisinde olduklarıdır. Seramik'te kullanılan metaloksitler, metal eriyikleri ve harmanlama, şekillendirme, pişirme gibi proseslerinde metal vazgeçilmez bir malzemedir. Yine aynı şekilde metal şekillendirme, işleme gibi aşamalarında da seramik önemli bir malzeme durumundadır. Kalıp malzemesi, pota gibi...

Teknik, form, işlevsellik, malzeme etkileşimlerinin yanısıra bu iki

malzeme arasında renk etkileşimi rekabet ile görülmeye başlamış ve teknik etkileşimlerle birlikte farklı şekillerde bu malzemelerde görülür. Bunun en güzel örneği seramikte özellikle altın ve gümüş yıldız bezemeli ve kaplamalı seramikler ya da metalik sırlı seramikler olarak karşımıza çıkmaktadır. Metallerde ise bu emaye ile kendini göstermektedir.

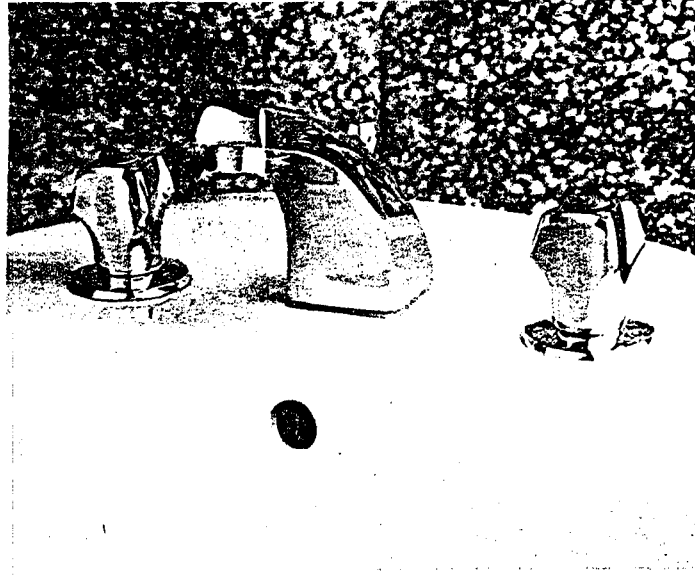

Resim 76. Altın ve gümüş sırlı, bezemeli kaplar ve emaye tencere, tava.

Günümüz seramik ve metal endüstrileri geniş kullanım sahaları ve yan sanayi kolları ile büyük bir yer tutmaktadır. Bu nedenle tek tek örnekleme yerine bunların etkileşimlerinin olduğu başlıca alanlarını sıralayacak olursak, başlıca seramik-metal etkileşiminin görüldüğü alanlar;

1. Mimari
2. Kimya Sanayi
3. Elektrik ve Elektronik Sanayi
4. Isı (Fırınlr)
5. Tıp
6. Güzel Sanatlar
7. Emaye Sanayi olarak sayabiliriz.

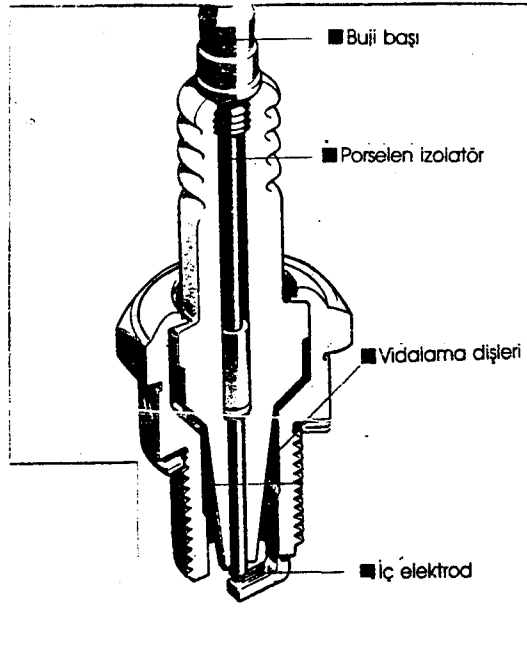
Mimari; Mimari insanoğlunun göçebe hayattan yerleşik düzene geçmesi ve kendine barınabileceği mekanlar yapmaya başlamasıyla, günümüze kadar birçok aşamalar kaydederek gelmiştir. Mimaride kullanılan malzemelere bakıldığında seramik ve metal malzemenin başlıca malzeme olduğu görülür. Seramik; tuğla, kiremit, metal; tel, boru gibi malzemelerin bu sektörde kullanıldığını biliyoruz. Bunun yanısıra yer ve duvar seramik kaplamalar, metal kapı, pencere, korkuluk gibi aksamalarda bu sektörde kullanılan malzemelerdir. Bunların birlikte bir konut yapımında kullanımlarında bu iki malzemenin kullanılabilirliklerinin birbirlerinin üzerindeki etkileşimleri diyebiliriz. Ayrıca sıhhi tesisat malzemeleri seramik ve metal malzemedden olabildiği gibi bu iki malzeme birlikte de kullanılmaktadır. Seramik lavabo ile metal musluk ve borular bu etkileşime güzel bir önektir. Yine seramik banyo elemanlarından küvet, lavabo, duş teknesi gibi elemanların emayeden yapılmasında bi etkileşimler açısından güzel bir örnek teşkil eder.

Resim 77. Seramik lavabo ve metal musluk.

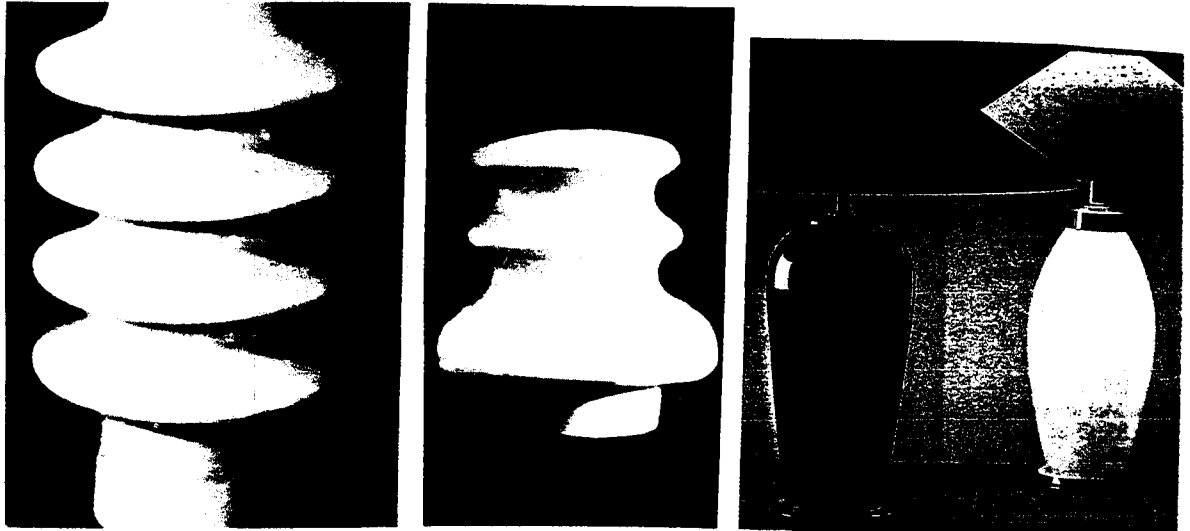
Kimya Sanayi; Kimyasal direnç, asitlere karşı mukavemet gibi özelliklerden dolayı seramik kaplar yanında bu endüstride kullanılan önemli bir malzemedir emayedir.

Makina Sanayi; Teknoloji devrimi ile makineleşme 20. yüzyılın en büyük atılımıdır. Makina denildiğinde ilk akla gelen malzeme metaldir. Ancak metal malzemenin yetersiz kaldığı ya da metalin sınırlarını aşan durumlarda seramik malzemenin devreye girdiği görülür. Son 25-30 yıl içinde seramik alanındaki bilimsel araştırmalar sayesinde yeni ürünler ve yeni alanlar bulunmuştur. Örneğin karbür ve nitrür seramiklerin çok üstün özellikleri saptanmış, makina sanayine uygulama olanakları getirilmiş, bazı motor parçalarının bu malzemelerden üretiminde başarıya ulaşılmıştır. Seramik malzemenin makina sanayine uygulanan en güzel ve çarpıcı örneği, otomobillerde yüksek ısı ve basınçta çalışma ve elektrik taşıma görevi verilen bujilerdir. Metal ve seramik (porselen)'in birlikte bir motorun parçası olarak kullanılması bu iki malzemenin sınırları doğrultusundaki etkileşimleridir.

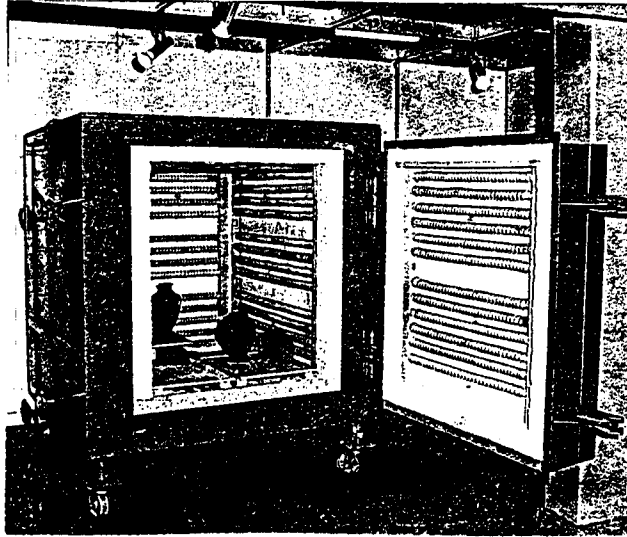
Resim 78. Buji.

Elektrik ve Elektronik Sanayi; Elektrik bizi bugünkü medeniyete ulaştıran buluşların en önemlilerinden biridir. Elektrikçi iletmek ve aktarmada en önemli malzeme metal malzemelerdir. Madenler gibi elektrikçi akıtan cisimlere "iletken", cam, porselen, lastik gibi elektrikçi akıtmayan cisimlere de "yalıtkan" denir. Buradanda anlaşıldığı gibi seramik ve metal malzeme yine kullanırlıkları doğrultusunda birlikte kullanılmaktadır. Örneğin izalatör dediğimiz ve bir yalıtkan olarak kullanılan ve porselenden yapılan fincanlar elektrik taşıyan tellerin tehlikesizce döşenmesinde kullanılır. Yine aynı şekilde sigortalarda buna örnek verebiliriz.

Resim 79. Yalıtkan olarak kullanılan izalatör ve aydınlatma elemanları.

Isı (Fırınlar); Fırınlar ve ısı bu iki malzeme içinde önemli bir aşamayı oluşturur. Seramikte pişirme önemli olduğu gibi, metallerde de tavlama ve ergitme önemli bir unsurdur. Fırınları genel olarak incelediğimizde metal aksamlar ve rezistanslar yanında sıcaklığın elde edilen bölgede refrakter dediğimiz, ısıya dayanıklı tuğla kaplı kısımdan oluştuğunu görürüz. Endüstride kullanım alanları ve amaçlarına göre bir çok fırınlar kullanılmaktadır. Bunun yanısıra evlerde ısınma amacıyla kullanılan sobalarda bu iki malzemenin birlikte kullanıldığı araçlardan biridir. Burada ilginç olan özellikle evlerde kullanılan sobalarda metalin, seramik tuğlaların ve dış kaplamada da emayenin kullanılması etkileşimler açısından güzel bir örnektir.

Resim 80. Seramik ve metalin kullanıldığı bir seramik fırını.

Tıp; Tıp canlıların sağlıklı yaşam sürmeleri bakımından önemli bir konudur. Bu alana şöyle bir göz attığımızda kullanılan sağlık gereçlerinin bir çoğunun çelik gibi metal malzeme ve porselenler oluşturmaktadır. Ayrıca diş hekimliğine baktığımızda bu iki malzemenin

diş protezlerinde kullanılmasında ilginç bir örnektir. Bunun yanısıra kemik yerine kullanılan ve insan vücuduna nakledilen seramik ve metal yapay kemik ya da yardımcı yapay kemik malzemesi olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu tür örnekleri çoğaltmak mümkündür ancak en belirgin olan örnekler sunulmaya çalışılmıştır.

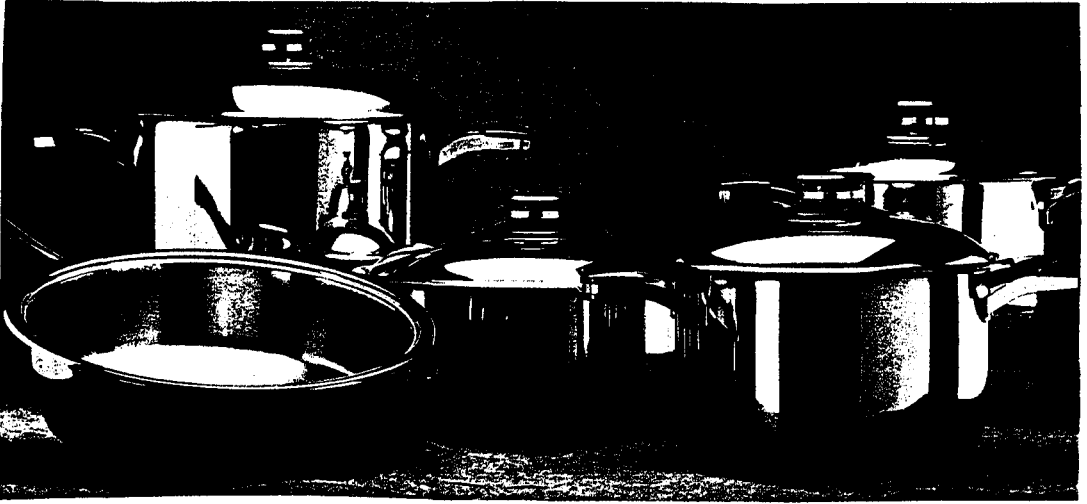
Güzel sanatlar; Günümüzde birçok sanatsal faaliyetleri bünyesinde toplamaktadır. Bunların içinde seramik ayrı bir güzel sanatlar dalını oluşturmaktadır. Bu iki malzeme ayrı ayrı sanatsal anlamda kullanıldıkları gibi birlikte kullanılarak çok güzel eserler ortaya çıkarılmaktadır. Bu da iki malzemenin aynı zamanda estetik değerlerle insanların beğenilerine sunulmalarında uzun tarihi geçmişlerinin payı büyüktür.

Resim 81. Seramik sanatçısı Güngör GÜNER'in bir çalışması.

Emaye; Konumuz seramik ve metal malzeme etkileşimlerinde en önemli bölümü oluşturan emayedir.

Emaye metal bünyenin seramikte olduğu gibi yüksek ısıda camsı bir tabaka ile kaplanması, en büyük etkileşimi oluşturur. Emaye günümüzde seramik adı altında ayrı bir sanayi kolunu oluşturmaktadır. Bugün sadece emayenin kullanım alanları bize günümüz seramik-metal etkileşimlerine yeterli örnek teşkil etmektedir. Emayenin başlıca kullanıldığı alanlar; ev eşyaları, mimari paneller, silolar, kimya sanayinde basınçlı kazanlar ve kaplar, makina sanayinde sondaj ve asit pompaları, termik santrallerde, süs eşyalar, takılarda ve sanatsal eserlerde kullanılanlardır.

Resim 82. Emaye ve metal sofa eşyası.

Görüldüğü üzere bu iki malzeme Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin kurulmasından günümüze çok büyük ve geniş bir kullanım sahası bulunmaktadır. Uzun bir tarihi geçmişleri bulunan bu iki malzeme tarih süreci içinde günümüze kadar birbirleriyle etkileşimler sonucu birçok teknik, uygulama alanı, form, bezeme gibi yeniliklerle günümüze kadar gelişerek gelmiştir. Günümüzde başlıca etkileşim alanlarının olduğu alanlarda örnek vermeye çalıştığımız bu iki malzemenin birbirlerinden farklı özellikler göstermelerine karşılık, aslında birçok yönde benzerliklerinin olduğu dikkat çekicidir. Bu nedenle günümüzde geleceğe yönelikte birçok yenilikler ve gelişmeler göstermektedir. Bu iki malzemenin gelişmeleri ve etkileşimler sonucu birçok alanda geleceğe yönelik yenilikler elde edileceğine inanmaktayım.

SONUÇ

Ateşin keşfi ile insanlar ilk önce; balçıkla sıvadıkları sepetleri, ateşte pişirerek seramiği, sonraları aynı şekilde doğada var olan madenide ateş sayesinde arıtmış ve keşfetmiştir. Bu iki malzeme keşiflerinden sonra gelişmeler gösterirken aralarında teknik başta olmak üzere birçok yönde benzerlikler göstermiş halâ da göstermektedir.

Anadolu'da Kalkolitik dönemde ilk seramik-metal etkileşimlerine ait belirtiler gözlenir. Tunç Çağı'nda ise seramiğin metal kapları taklit ederek etkileşime girdiği kabul edilmesine karşılık, aslında form olarak ilk benzerlik zaten seramiklerde var olan formları kendine uygulayan metal malzemedeki görülmüştür. Kalkolitik çağ'da ilk belirtileri görülen ve sonraki dönemlerde birçok yönde bu iki malzeme arasında benzerliklerin olduğu gözlenir. Etkileşimler bu iki malzemenin sürekli rekabet halinde olduğunda göstermektedir.

Başlangıcından günümüze Anadolu'da seramik metal malzeme arasında birçok ortak yön olduğu bilinmektedir. Bunlar sırasıyla;

1. Teknik etkileşimler
2. Form etkileşimleri
3. Malzeme etkileşimleri
4. İşlevsel olarak etkileşimler
5. Renk olarak etkileşimler
6. Bezeme (motif) etkileşimleri

olarak karşımıza çıkmaktadır.

Bunun yanısıra seramik ve metal etkileşimleri konusunda EMAYE en önemli bir malzemedir. Emaye metal bünyenin, seramikte olduğu gibi yüzeyin yüksek ısıda camsı bir tabaka ile kaplanmasıdır. Bu etkileşimler sonucunda ortaya çıkan emaye, bugün seramik adı altında yaygın kullanımı olan ayrı bir Endüstri kolunu oluşturmaktadır.

Kısaca seramik ve metal malzeme uzun tarihi geçmişlerinde birbirleri ile sürekli etkileşime girmiştir. Bu etkileşimler sonucunda her iki malzemeninde yeni kullanım alanları, yeni biçimler ve yeni tekniklerle geliştiği görülür. Bu etkileşimlerin geleceğe yönelik ne gibi yeni malzeme ve biçimler ortaya koyacağı bilinmez. Ancak, günümüzde Tarih Öncesi Dönemlerden izleri görülen bu etkileşimler benzer biçimlerde sürmektedir.

KAYNAKÇA

ANLAĞAN, Tanju; **Roma Çağı**, Sadberk Hanım Müzesi Kitabı, Aksoy Matbaacılık A.Ş., İstanbul, 1989.

ARCASOY, Ateş; **Seramik Teknolojisi**, Marmara Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi., Seramik Ana Sanat Dalı Yayınları, No: 2, İstanbul, 1983.

ASLANAPA, Oktay; **Türk Sanatı**, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1989.

ASLANAPA, Oktay; **Türk Sanatı El Kitabı**, İNKILÂP Kitabevi, İstanbul, 1993.

BAŞOĞLU, Ass Tamer; **Bronz Döküm**, Devlet Güzel Sanatlar Akademisi Yayını, No: 63, İstanbul, 1979.

DİNÇOL, Doç. Dr. Ali M.; **Hititler Öncesinde Anadolu**, Anadolu Uygarlıkları Ans., Görsel Yayınlar, Cilt I, 1982.

DİAKOV, V. - KOVALEV, S.

(Çev: Özdemir İnce); **İlk Çağ Tarihi**, V Yayınları, Ankara, 1987.

ERGİNSOY, Dr. Ülker; **İslâm Maden Sanatının Gelişmesi**, Kültür Bakanlığı Yayınları, No: 265, İstanbul, 1978.

ERUZ, Fulya Bodur; **Çanakkale Seramikleri**, Sadberk Hanım Müzesi Kitabı, Aksoy Matbaacılık A.Ş., İstanbul, 1989.

GERİDÖNMEZ, Ömer; **Karıştırıcı Büyük Boy Çelik veya Dökme Demir Kazanları Alkali ve Kuvvetli Asidik Ortamlarda Dayanıklı Özel Emaye Astarıyla Kaplanması**, Seramik Teknik Kongresi Bildirileri Kitabı (15-19 Nisan 1985), T.M.M.O.B. Kimya Müh. Odası, Ankara, 1985.

GOMBRICH, E. H.

(Çev: Bedrettin Cömert); **Sanatın Öyküsü**, Türkiye İş Bankası Yayınları, Ankara, 1983.

GÜNER, Güngör; **Anadolu'da Yaşamakta Olan İlkel Çömlekçilik**, Ak Yayınları Kültür Serisi 16/5, Grafik Sanatlar Matbaası, İstanbul, 1988.

GORDON CHILDE

(Çev: Filiz (Karabey) Ofluoğlu); **Kendini Yaratan İnsan**, Varlık Yayınları, İstanbul, 1983.

KAYAOĞLU, İ. Gündoğ; **Maden İşçiliğinin Dünü, Bugünü ve Yarını**, Hacettepe Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi., I. Ulusal El Sanatları Sempozyumu, Yamankurt Matbaacılık, Ankara, 1985.

MELLAART, James

(Çev: Bilgi Altınok); **Yakındoğunun En Eski Uygarlıkları**, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul, 1979.

MEMİŞ, Ekrem; **Bakır ve Madenin Eski Anadolu Medeniyetinin Gelişmesinde Rolü ve Önemi**, X. Türk Tarih Kongresi, I. Cilt, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1990.

MANSEL, A. Müfid; **Ege ve Yunan Tarihi**, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1988.

ÖNEY, Prof. Dr. Gönül; **Anadolu Selçuklu Mimari Süslemesi ve El Sanatları**, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2. Baskı, Ankara, [t.y.].

ÖZGÜÇ, Tahsin; **Kültepe-Kaniş II. Eski Yakındoğunun Ticaret Merkezinde Yeni Araştırmalar**, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1986.

RICHTER, Gisela

(Çev: B. MADRA); **Yunan Sanatı**, Cem Yayınevi, İstanbul, 1984.

SEVİM, Doç. Dr. Veli; **Anadolu'da Yunanlılar**, Anadolu Uyg. Ans., Görsel Yayınlar, Cilt II. 1982.

STRZYGOWSKI J.

GLÜCK H.-KÖPRÜLÜ, Fuat

(Çev: A. Cemal KÖPRÜLÜ); **Eski Türk Sanatı ve Avrupa'ya Etkisi**, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara, [t.y.]

SÖZEN, Metin-

TANYELİ, Uğur; **Sanat Kavram ve Terimleri Sözlüğü**, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1992.

TANIŞAN, H. Hüseyin-

METE, Zeliha; **Seramik Teknolojisi ve Uygulaması**, Birlik Matbaası, Söğüt, 1988.

TANSUĞ, Sezer; **Çağdaş Türk Sanatı**, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1986.

TİMUR, Ark. Mine; **Anadolu Seramiğinin Doğuşu**, Antika Dergisi, Yıl 3., Sayı 29, İstanbul.

TURANİ, Adnan; **Dünya Sanat Tarihi**, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara, 1983.

_____ ; **Anadolu Medeniyetleri Müzesi Kitabı**, Dönmez Ofset, Ankara, [t.y.]

_____ ; **Anadolu Medeniyetleri I, II, II**, Avrupa Konseyi 18. Avrupa Sanat Kataloğu, T.C. Kültür ve Sanat Bakanlığı Yayınları, İstanbul, 1983.

_____ ; **Hayat Ansiklopedisi**, Hayat Yayınları, 1969.

_____ ; **Sanat Tarihi Ansiklopedisi**, Görsel Yayınlar, 1981.

_____ ; **Grand Master Genel Kültür Ansiklopedisi**, Milliyet Yayınları, 1990.

_____ ; **Seramik Teknik Kongresi Bildiriler Kitabı**, (15-19 Nisan 1985), Kimya Müh. Odası Yayınları, Ankara, 1985.

_____ ; **Seramik Bildiriler Kitabı**, (24-28 Ağustos 1987), Saydam Matbaacılık, Ankara, 1987.